
***ISTRAŽIVANJE O TRGOVINI DJECOM
U BOSNI I HERCEGOVINI
(DESK RESEARCH)***

PROVEDENO U OKVIRU PROJEKTA
*Jačanje suradnje Caritasovih članova Euro Mediteranske regije
u borbi protiv trgovine ljudima (2017. - 2019.)*

Sarajevo, 2019.

Istraživanje o trgovini djecom u Bosni i Hercegovini

Provedeno u okviru projekta:

Jačanje suradnje Caritasovih članova Euro Mediteranske regije u borbi protiv trgovine ljudima (2017. - 2019.)

Sarajevo, 2019.

Istraživanje proveo: Caritas Bosne i Hercegovine

Odgovorna osoba: Mons. Tomo Knežević, ravnatelj

Istraživač: Samira Hunček

Urednica i korektura: Sanja Horvat

Lektura: Irena Budimir

Prijevod skraćene verzije na Engleski jezik: Marks centar, Sarajevo

Nakladnik:

Caritas Bosne i Hercegovine
Mehmed bega Kapetanovića Ljubušaka 6
71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina
Tel. +387 33 206 442
Email: caritas@caritas.ba
Web: www.caritas.ba

Istraživanje o trgovini djecom u Bosni i Hercegovini

Sadržaj

4	Kratice
5	Predgovori ▪ Caritas Bosne i Hercegovine ▪ Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine
7	Uvod
9	Međunarodno i domaće zakonodavstvo o trgovini ljudima te zaštiti i pomoći žrtvama trgovine ljudima
13	Pravni sustav Bosne i Hercegovine
18	Pregled trenutna stanja - Analiza strateških dokumenata i akcijskih planova
21	Analiza statističkih pokazatelja o trgovini ljudima 2013. – 2017. ▪ Statistički podatci
30	Međunarodne preporuke za BiH ▪ GRETA ▪ TIP
34	Pojavni oblici trgovine ljudima
37	Indikatori za prepoznavanje pojava oblika trgovine ljudima
41	Opći i specifični indikatori
47	Interakcija nadležnih institucija i nevladinih organizacija - Referalni sustav
50	Razvoj modela multidisciplinarnе suradnje u asistenciji žrtava trgovine ljudima u BiH
59	Intervencije
75	Indikatori uspjehа asistencije žrtvama trgovine ljudima
78	Zaključak
81	Preporuke

Kratice

BD	Brčko Distrikt
BiH	Bosna i Hercegovina
CSR	Centar za socijalni rad
FBIH	Federacija Bosne i Hercegovine
FRONTEX	Agencija za europsku graničnu i obalnu stražu
GP	Granična policija
GRETA	Izvještaj Komisije Vijeća Europe o stanju trgovine ljudima
ICMPD	Međunarodni centar za razvoj migracijske politike
ILO	Međunarodna organizacija rada
IOM	Međunarodna organizacija za migracije
KZ BIH	Krivični zakon Bosne i Hercegovine
KZ BD	Krivični zakon Brčko Distrikta
KZ RS	Krivični zakon Republike Srpske
RMT	Regionalni monitoring timovi
RS	Republika Srpska
SIPA	Državna agencija za istrage i zaštitu
NVO	Nevladina organizacija
SZPSS	Služba za poslove sa strancima
TC SZPSS	Terenski centar službe za poslove sa strancima
TIP	Izvještaj vlade Sjedinjenih Američkih Država o stanju i trendu trgovine ljudima
TK	Tuzlanski kanton
UN	Ujedinjeni narodi
USK	Unsko-sanski kanton

Predgovori

Caritas Bosne i Hercegovine

Živimo u vremenu i konkretnom međunarodnom i domaćem okruženju koje svojim složenim i raznovrsnim sadržajima predstavljaju mozaik, posebno kad su u pitanju razni socijalni problemi. Čovjek i društvo našega bližeg i daljnjeg okruženja iz dana u dan postaje svakim danom osjetljivije za razne sadržaje koji su veliko opterećenje za jedno kvalitetno i odgovorno življenje. Mi u Bosni i Hercegovini poput lijepa broja zemalja srednje i istočne Europe, nakon pola vijeka komunističkoga sustava - koje se u našoj medijskoj svakodnevnicu često naziva socijalistički sustav- imamo iza sebe vrijeme rata i poraća koji je sa sobom donio brojne neželjene sadržaje i razorio sustav vrednota kvalitetna i odgovorna moralnoga življenja na dobro pojedinca i cijeloga društva. I zato trebamo biti svjesni cjelokupne situacije u kojoj se nalazimo, ali i svoje pojedinačne i zajedničke odgovornosti.

Među brojne negativne sadržaje prisutni na našim bosanskohercegovačkim prostorima spada i težak problem koji stavljamo pod zajednički nazivnik i nazivamo trgovina ljudima. Precizirajući tu problematiku treba istaknuti sve prisutniju i perfidniju trgovinu ženama i djecom, zatim trgovinu ljudskom bijedom i neimaštinom. Najranjivija i najugroženija skupina su djeca, koja su budućnost svake obitelji, konkretna okruženja, cijeloga društva i svake zemlje. Naše se osobno i društveno ponašanje posebno pokazuje kroz našu nedovoljnu nezainteresiranost u međusobnoj komunikaciji kao i u nedovoljnoj medijskoj prezentnosti. Svima je nama, s većom i manjom odgovornošću, od pomoći međunarodno i domaće zakonodavstvo o trgovini ljudima te zaštititi i pomoći žrtvama trgovine ljudima. Međutim, sve te zakonske odredbe svojim sadržajem i svojim odredbama se trebaju doradivati kako bi se još odgovornije pristupilo tom problemu.

Neka i ovaj materijal, u čijoj je pripremi i obogaćivanju sudjelovao i Caritas Bosne i Hercegovine, pomogne svima nama kako bi se toj problematici pristupalo odgovornije. Zaštita žrtava trgovine ljudima, koja je mnogostrana i složena, treba biti trajan nalog i obveza svima nama u Bosni i Hercegovini: krivičnopravna i građanskopravna zaštita. Trajnim izgrađivanjem svijesti i odgovornosti pomoći će svima nama bez obzira na naše životno okruženje.

Mons. Tomo Knežević, ravnatelj Caritasa BiH

Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine

Trgovina ljudima je vid kriminala koji kriminalnim skupinama i pojedincima omogućava stjecanje velikih nelegalnih zarada. Prisustvo trgovine ljudima posebno je specifično za postkonfliktne zemlje i zemlje u tranziciji gdje je razvidno prisustvo svih ekonomskih i socijalnih čimbenika koji pospješuju njezino postojanje, a od kojih su najvažniji: siromaštvo, nezaposlenost, nedostatak mogućnosti, spolna diskriminacija, visoka razina nasilja, gubitak sustava vrijednosti, nedostatak odgovarajućega pravna okvira i neizgrađenost društvenih institucija. Posebnu ozbiljnost trgovini ljudima, kao modernom obliku ropstva, daje i činjenica da su žrtve trgovine ljudima izložene dugotrajnom iskorištavanju, nasilju, nehumanom i degradirajućem ponašanju, te da česte posljedice njihova statusa budu teške psihičke i tjelesne ozljede, pa čak i smrt. Stoga, pored toga što je jedan od najgorih zločina našega doba, trgovina ljudima predstavlja i tešku povredu ljudskih prava i osnovnih sloboda i kršenje osnovnih načela međunarodnih dokumenata u području ljudskih prava i sloboda.

Bosna i Hercegovina od usvajanja svoga prvog Akcijskoga plana za borbu protiv trgovine ljudima 2001. godine planski, organizirano i koordinirano pristupa aktivnostima usmjerenim prema suzbijanju trgovine ljudima. Danas su aktivnosti institucija vlasti i organizacija civilnoga društva prerasle u sveobuhvatan, koordiniran i učinkovit odgovor na taj negativni fenomen. Politika BiH u borbi protiv trgovine ljudima zasnovana je na načelima poštivanja i zaštite ljudskih prava, sudjelovanju i odgovornosti vlasti, interdisciplinarnosti, nediskriminaciji, rodnoj osjetljivosti, održivosti i međunarodnoj suradnji. Bitna vrijednost je u tome što se sve aktivnosti provode u partnerstvu vladina i nevladina sektora te u suradnji s međunarodnim organizacijama i drugim zemljama. Uprkos svemu, trgovina ljudima nije iskorijenjena u BiH, kao što to nije slučaj niti bilo gdje u svijetu. Reagujući na mjere usmjerene prema njezinu suzbijanju, trgovina ljudima se mijenja i prilagođava novonastalim okolnostima tako da se u BiH sada trguje ljudima na mnogo prikriveniji način i u drugačije svrhe. Pored nastavljanja aktivnosti na borbi protiv trgovine u svrhu seksualna iskorištavanja, u budućem razdoblju posebna pozornost bit će usmjerena i na suzbijanje trgovine ljudima, a posebno djecom u svrhu prisilna rada koji se u BiH ogleda u prisilnom organiziranom prosjačenju i činjenju drugih nezakonitih aktivnosti, te djeci koja su izložena drugim oblicima iskorištavanja, a s obzirom na migrantske tokove i prilike s kojima BiH suočila.

Stoga, smatramo važnim što je izrađeno Istraživanje o trgovini djecom u Bosni i Hercegovini, provedeno u okviru projekta *Jačanje suradnje Caritasovih članova Euro Mediteranske regije u borbi protiv trgovine ljudima (2017. - 2019.)*. Uvjereni smo da će provedeno Istraživanje doprinijeti unapređenju suradnje nadležnih institucija i predstavnika civilna društva, te da će se i sljedeće planirane aktivnosti razvijati u dobrom partnerstvu.

Samir Rizvo, državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima
Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine

Uvod

Suvremena društva danas se nerijetko susreću s izuzetno kompleksnim i dinamičnim fenomenom, koji zbog svoje nevidljivosti, mobilnosti i organiziranosti, i u nacionalnim i u međunarodnim razmjerama, predstavlja složen i ozbiljan socijalni problem. Radi se o fenomenu koji je poznat kao „trgovina ljudima“, koji predstavlja štetnu pojavu koji svoje korijene može tražiti u tradiciji i razvoju civilizacije, uopće.

Prisustvo trgovine ljudima kao fenomena, službeno je potvrđeno i priznato u BiH prvi put 1999. godine, od kada i postoje službene statistike o broju identificiranih žrtava. U razdoblju do 2004. godine, BiH je izrazito bila **zemlja tranzita i krajnjega odredišta** za žrtve trgovine ljudima koje su bile trgovane iz zemalja istočne Europe, seksualno eksploatirane u BiH. Od 2004. godine BiH je ubrzano počela postajati i zemlja podrijetla za žrtve, žene i djevojčice, ali također i muškarce i dječake, koji su regrutirani u svrhu seksualne ili radne eksploatacije i trgovani u zemljama zapadne Europe i drugim zemljama unutar regije, istodobno i kao zemlja tranzita kroz koju se kreću rute trgovine ljudima s istoka i juga prema sjeveru i zapadu, odnosno duž dobro znane “Balkanske rute”. Pored toga, BiH se ubrzano počela suočavati s **internom trgovinom**, odnosno s regrutiranjem njezinih državljana u svrhu seksualne i radne eksploatacije u drugim dijelovima zemlje.

Vlasti u BiH poduzele su bitne mjere za suprostavljanje trgovini ljudima definiranjem nacionalnih politika i akcijskih planova od 2001. godine, usvajanjem zakona i drugih propisa koji tretiraju borbu protiv trgovine ljudima, alociranjem financijskih i drugih resursa, razvijanjem kapaciteta nadležnih institucija i uspostavljanjem bliskoga partnerstva između vlasti i civilna društva, što je evidentno načinilo bitan napredak u ukupnoj situaciji i smanjenju broja identificiranih žrtava trgovine ljudima.

Trgovina ljudima je dio nove terminologije u predstavljanju problema ropskoga položaja ljudi. Zato bi najjednostavnije definicija toga pojma glasila da je „**trgovina ljudima, posebno ženama i djecom, trgovina ljudskom bijedom, te predstavlja jedan od najvećih zločina našega doba.**“ (Bjelica & Cockburn, 2003.) Ona je jedna od najvećih i najprofitabilnijih globalnih kriminalnih aktivnosti, zajedno s trgovinom narkoticima, oružjem i pranjem novca.

Pravno promatrano, to je krivično djelo koje obuhvaća: vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, predaju, prodaju, kupovinu, posredovanje u prodaji, skrivanje i držanje osoba, pri čemu se koristi: sila, prijetnja, zabluda, zloupotreba ovlaštenja, zloupotreba povjerenja, zloupotreba odnosa ovisnosti, zloupotreba teških prilika drugoga, zadržavanje ličnih/osobnih isprava, davanje ili primanje novca ili druge koristi.

Ljudima se trguje radi: eksploatacije rada, prinudna rada, vršenja krivičnih djela, prostitucije, druge vrste seksualna iskorištavanja, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe,

uspostavljanja ropskoga ili njemu slična odnosa, oduzimanja organa ili dijela tijela i korištenja u oružanim sukobima.

Caritas Bosne i Hercegovine uključio se u taj problem 2005. godine i od tada aktivno sudjeluje u skladu sa svojim mogućnostima i kapacitetima u polju prevencije, umrežavanja, zagovaranja, resocijalizacije, repatrijacije i readmisije. Caritas BiH i Ured državnoga koordinatora (sada Ministarstvo sigurnosti BiH – Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima) potpisali su Memorandum o suradnji 2008. godine i od tada je intenzivirana suradnja u planiranju, provedbi i evaluaciji provedenih aktivnosti.

Kao dio mreže Caritasa Europa i Caritasa Internationalis, Caritas BiH surađuje na regionalnoj, europskoj i međunarodnoj razini te kroz projekt u Euro-mediteranskoj regiji uvezuje znanja, kapacitete i mogućnosti u rješavanju problema trgovine ljudima ili pojavnim oblicima trgovine djecom koji se posebno javljaju u posljednjih nekoliko godina međukontinentalne migracije.

Bosna i Hercegovina je zemlja kompleksnoga upravnog sustava i s 14 vlada, 2 entiteta i distrikt, 3 jezika i 2 pisma, kao i drugim specifičnostima stavlja pred svoje građane i sve slučajne i namjerne prolaznike i goste puno izazova posebice u pravnome sustavu. Vrlo često je moguće identificirati propuste koji se događaju u preklapanjima sustava i zakona koji su nekada na županijskoj/kantonalnoj, entitetskoj ili nacionalnoj razini. U sveprisutnoj lošoj ekonomskoj situaciji građana, velikoj nezaposlenosti i drugim socijalnim otežavajućim okolnostima sve češće se javlja oblik trgovine ljudima, posebno trgovine djecom gdje se kroz prosjačenje, prisilan rad, prisilne brakove, seksualne odnose s maloljetnicima ili prodaju organa pronalaze prilike za zaradu novca za preživljavanje.

U ovom desk istraživanju rađenom krajem 2018. godine obrađena je problematika trgovine djecom, te se uz definicije, zakonske okvire i statističke podatke mogu naći i **prikazi slučajeva** trgovine djecom i to: seksualno zlostavljanje (**str. 35**) radno iskorištavanje maloljetnika (**str. 36**), te prisilni brak i nedosljednost sustava (**str. 46**). Tim prikazom željeli smo slikovito objasniti situacije u kojima se nalaze djeca i omladina u rizičnim skupinama, te kako sustav uz svoje izvrsne zakone ima i dosta propusta na kojima u budućnosti svi zajedno trebamo raditi kako ih ne bismo više ponavljali.

Zahvaljujemo svim autorima i organizacijama, posebno Ministarstvu sigurnosti Bosne i Hercegovine, koji su stavili svoje podatke na raspolaganje da bi se ovo istraživanje dovelo do kraja. Zahvaljujemo istraživačici gđi Samiri Hunček, koja je neumorno pripremala integralnu i skraćenu inačicu istraživanja, koja će biti objavljena kao dio zajedničkog istraživanja Euro-mediteranskog regije. Zahvaljujemo i partnerima koji su financijski omogućili istraživanje. Istraživanje će biti objavljeno na mrežnoj stranici www.caritas.ba u integralnoj inačici, skraćenoj inačici kao i prijevodu na engleski jezik, te kao sastavni dio istraživanja u okviru Euro-mediteranske mreže.

Međunarodno i domaće zakonodavstvo o trgovini ljudima te zaštiti i pomoći žrtvama trgovine ljudima

---

Međunarodno pravo

Međunarodni pravni okvir kojim se tretira fenomen trgovine ljudima primarno je sadržan u sljedećim dokumentima:

- Konvencija Ujedinjenih nacija o suzbijanju trgovine ljudima i iskorištavanja prostitucije drugih (1949.)
- Konvencija Ujedinjenih nacija o eliminiranju svih oblika diskriminacije protiv žena (1979.)
- Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta (1989.) i njezinom Opcionom protokolu o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji (2000.)
- Međunarodnim instrumentima protiv ropstva i drugim konvencijama Međunarodne organizacije rada.
- Međunarodno pravni okvir o ljudskim pravima i instrumenti o zaštiti migranata.
- Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnoga organizirana kriminala (2000.)

Zaštita žrtava trgovine ljudima je i dalje ostala neuređena na univerzalnoj razini iako postoji jasno prepoznata potreba da se i to pitanje uredi.

Pregled međunarodnoga zakonodavstva:

Dokument	Kratak opis sadržaja dokumenta
UNIVERZALNI DOKUMENTI	
Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima	Pravo na izlazak i ponovni ulazak u vlastitu zemlju.
Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Opcioni protokoli	Ograničenja za izlazak u vezi s nacionalnom sigurnosti, javnim redom, javnim zdravljem, moralom ili primjenom pravde. Pravo na ponovni ulazak Procesna zaštita za strance koji zakonito borave u zemlji prije protjerivanja, uključujući razmatranje nadležnih vlasti i ulaganja razloga protiv protjerivanja. Procesna prava mogu biti uskraćena ako to zahtjeva nacionalna sigurnost.
Bečka konvencija o	Zaštita interesa zemlje pošiljateljice i njezinih državljana,

konzularnim odnosima	fizičkih i pravnih lica, unutar ograničenja postavljenih međunarodnim pravom. Pomoć državljanima, fizičkim i pravnim licima, zemlje pošiljateljice. Izdavanje pasoša/putovnice i putnih dokumenata državljanima zemlje pošiljateljice, viza i odgovarajućih dokumenata osobama koje žele putovati u zemlju pošiljateljicu. Predstavljanje državljana zemlje pošiljateljice pred sudovima i vlastima primateljice.
Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima	Definiranje osnovnih prava za sve osobe: pravo na život, slobodu i sigurnost, zabrana držanja u ropstvu ili služanju, zabrana torture, okrutnoga, nečovječna ili degradirajućega postupanja ili kažnjavanja; zabrana samovoljna uhićenja, zadržavanja ili progona; pravo na brak i osnivanje porodice/obitelji. Prava bez razlike po bilo kojoj osnovi poput rase, boje, spola, jezika, vjere, političkoga i drugoga mišljenja, nacionalno ili socijalno podrijetlo, imovine, rođenja ili drugoga statusa.
Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima	Jamstva prava na rad, slobodan izbor zanimanja i pravedne uvjete rada, pravo na osnivanje i učlanjivanje u sindikate, pravo na socijalnu sigurnost i socijalno osiguranje, odgovarajući životni standard, najviši mogući standard psihičkoga i mentalnoga zdravlja, obrazovanje (obvezno i slobodno na osnovnoj razini).
Konvencija o eliminiranju svih oblika diskriminacije žena Opcioni protokol	Eliminiranje stereotipa o ulozi spolova. Suzbijanje trgovine ženama i eksploatacije prostitucije. Okončavanje diskriminacije u polju zapošljavanja i državljanstva. Eliminiranje spolne diskriminacije u ruralnim područjima. Uspostavljanje procedura pojedincima ili skupinama radi podneska žalbe Komitetu.
Konvencija o eliminiranju svih oblika rasne diskriminacije	Jamstva, bez razlike na osnovu rase, boje, nacionalnoga ili etničkoga podrijetla: prava na jednako postupanje pred sudovima ili drugim pravosudnim vlastima, prava na napuštanje bilo koje zemlje uključujući vlastitu, i na povratak u vlastitu zemlju, pravo na državljanstvo.
Konvencija o pravima djeteta Fakultativni protokol o prodaji djece, dječijoj prostituciji i pornografiji	Zaštita djece migranata od nasilja, zloupotrebe, zapuštanja, eksploatacije i seksualne zloupotrebe. Zaštita djece od prodaje. Zaštita djece od dječije prostitucije i pornografije
Konvencija protiv transnacionalnoga organizirana kriminala	Kriminalizacija sudjelovanja u organiziranoj kriminalnoj skupini. Kriminalizacija pranja dobiti od kriminala.

	Mjere za borbu protiv pranja novca. Mjere protiv korupcije. Pomoć i zaštita žrtava.
Protokol za sprječavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom	Zahtjev zemljama da usvoje mjere kojima kriminaliziraju trgovinu ljudima, pruže pomoć i zaštitu žrtvama trgovine ljudima, osiguraju pomoć u povratku žrtava trgovine, i spriječe i bore se protiv trgovine ljudima.
Međunarodna konvencija za suzbijanje trgovine ženama i djecom	Sporazum o kažnjavanju svake osobe koja prisiljava, postiže ili navodi, u svrhu prostitucije, drugu osobu, eksploatira prostituciju druge osobe, zadržava ili upravlja, ili financira ili sudjeluje u financiranju bordela.
Konvencija o suzbijanju trgovine osobama i eksploataciji seksualnih radnika i drugih	Sporazum o kažnjavanju svake osobe koja prisiljava, postiže ili navodi, u svrhu prostitucije, drugu osobu, eksploatira prostituciju druge osobe, zadržava ili upravlja, ili financira ili sudjeluje u financiranju bordela.
Konvencija o civilnim aspektima međunarodne otmice djece	Mjere za osiguranje hitnog povratka djece koja su pogrešno preseljena ili zadržana u drugoj ugovornoj državi. Mjere za osiguranje prava zadržavanja i pristupa po zakonu ugovorne strane, kako bi bila efikasno poštivana u drugoj ugovornoj zemlji.
Međunarodna organizacija rada ILO Konvencija o najtežim oblicima dječijega rada	Mjere osiguranja zabrane i eliminiranje svih oblika dječijega ropstva; prodaje i trgovine djecom; otplate duga i ropstva; prisilna ili obvezna rada; prisilna ili obavezna regrutiranja djece za korištenje u oružanim sukobima; korištenje, nabavljanje ili nuđenje djece za prostituciju ili za proizvodnju pornografije; korištenje, nabavljanje ili nuđenje djece za nezakonite aktivnosti, posebno proizvodnju i trgovinu drogom; i drugoga rada koji po svojoj prirodi ili okolnostima može narušiti zdravlje, sigurnost ili moral djece do 18 godina.
ILO Konvencija o zabrani prisilna rada ILO Konvencija o migraciji u svrhu zaposlenja ILO Konvencija o ukidanju prisilna rada ILO Konvencija o radnicima migrantima	Zabrana prisilna rada. Prava radnika migranata. Ukidanje prisilna rada. Zaštita nedokumentiranih radnika migranata.
DOKUMENTI VIJEĆA EUROPE	
Dokument	Kratak opis sadržaja dokumenta
Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i protokoli	Pružanje istih absolute, nederogirajućih prava za strane državljane kao za europske državljane, uključujući prava na život i slobodu od torture.

Europska socijalna povelja	Jamčenje osiguranja jednakoga pristupa socijalnom stanovanju za strance i domaće stanovništvo. Učinkovita zdravstvena zaštita cijeloga stanovništva, uključujući strance. Pravo na socijalnu sigurnost, socijalne koristi i socijalne usluge. Ograničeno pravo na ujedinjavanje obitelji. Proceduralna zaštita u slučaju protjerivanja. Pravo žene i muškarca na jednako postupanje i mogućnosti pri zapošljavanju. Zabrana prisilna rada. Nediskriminacija u primjeni odredaba Konvencije.
Europska konvencija o obeštećenju žrtava krivičnih djela nasilja	Obeštećenje žrtava krivičnih djela nasilja.
Europska konvencija o prevenciji torture, nehumana ili ponižavajućega postupanja ili kažnjavanja	Uvođenje krivičnoga djela torture, zabrana protjerivanja, vraćanja ili izručenja osobe drugoj državi ako postoji sumnja da osoba može biti podvrgnuta torturi. Pružanje pravne pomoći u krivičnim postupcima u vezi s torturom. Obrazovanje osoblja zadužena za primjenu zakona, medicinskoga osoblja, nositelja javnih dužnosti i ostalih osoba koje sudjeluju u čuvanju ili saslušanju uhićene, pritvorene ili zatvorene osobe. Sistemske nadzorne pravila, uputa, metoda i prakse saslušanja i odredaba o čuvanju uhićenih, pritvorenih ili zatvorenih osoba i postupanjem s njima. Obveza bez odgode, provedba nepristrane istrage svaki put kad postoje opravdani razlozi sumnje da je akt torture napravljen na nekoj teritoriji pod njezinom jurisdikcijom.
Konvencija Vijeća Europe o akciji protiv trgovine ljudima	Sprječavanje trgovine ljudima. Zaštita žrtava trgovine ljudima. Krivično procesuiranje trgovaca ljudima. Promocija partnerstava s civilnim društvom. Međunarodna suradnja u borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava.
Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnoga iskorištavanja i seksualnoga zlostavljanja	Sprječavanje i suzbijanje seksualnoga iskorištavanja i seksualnoga zlostavljanja djece, zaštita prava djece žrtava seksualnoga iskorištavanja i seksualnoga zlostavljanja; promoviranje nacionalne i međunarodne suradnje u suzbijanju seksualnoga iskorištavanja i seksualnoga zlostavljanja djece.

Pravni sustav Bosne i Hercegovine

Zaštita žrtava trgovine ljudima je mnogostrana i kompleksna, ali se općenito može podijeliti na dvije vrste:

1. krivičnopravna zaštita s posebnim naglaskom na zaštitu žrtava trgovine kao svjedoka i kao oštećenih u krivičnom postupku protiv trgovaca ljudima,
2. građanskopravna zaštita s posebnim naglaskomna obiteljsko-pravni status žrtve, pravo na zaključenje braka, skrbništvo, naknadu štete pred nadležnim sudovima, zapošljavanje, upis u matične knjige, ostvarivanje prava na državljanstvo, itd.

Svaka je od tih vrsta zaštite propisana u nekom od pozitivnih zakonskih ili drugih akata u skladu s posebnim nadležnostima, kako slijedi:

Pravo Bosne i Hercegovine o trgovini ljudima i zaštiti žrtava trgovine ljudima	
BOSNA I HERCEGOVINA	
Pravni akt	Službeni glasnik/novine
Krivični zakon Bosne i Hercegovine	Službeni glasnik BiH broj 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14
Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine	Službeni glasnik BiH broj 03/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13
Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka	Službeni glasnik BiH broj 21/03, 61/04, 55/05
Zakon o programu zaštite svjedoka	Službeni glasnik BiH broj 36/14
Zakon o strancima	Službeni glasnik BiH broj 88/15
Zakon o azilu	Službeni glasnik BiH broj 11/16
Zakon o zaštiti ličnih/osobnih podataka	Službeni glasnik BiH broj 32/01
Pravilnik o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima	Službeni glasnik BiH broj 90/08
Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana BiH	Službeni glasnik BiH broj 66/07
Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći	Službeni glasnik BiH broj 82/16
Zakon o radu u institucijama Bosne i	Službeni glasnik BiH broj 26/04, 7/05, 48/05, 60/10, 32/13, 93/17

Hercegovine	
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE	
Pravni akt	Službeni glasnik/novine
Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine	Službene novine FBiH broj 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14
Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine	Službene novine FBiH broj 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 09/09, 12/10, 08/13, 59/14
Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka	Službene novine FBiH broj 36/03
Zakon o zdravstvenoj zaštiti Federacije BiH	Službene novine FBiH broj 46/10
Zakon o zdravstvenom osiguranju Federacije BiH	Službene novine FBiH broj 30/97, 7/02, 70/08, 48/11
Porodični/Obiteljski zakon Federacije Bosne i Hercegovine	Službene novine FBiH broj 31/14
Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice/obitelji sa djecom	Službene novine FBiH broj 36/99, 54/04, 39/06, 14/09
Zakon o preuzimanju prava i obveza osnivača nad ustanovama socijalne skrbi u Federaciji BiH	Službene novine FBiH broj 31/08, 27/12
Zakon o hraniteljstvu (udomiteljstvu) u Federaciji BiH	Službene novine FBiH broj 19/17
Zakon o zaštiti nasilja u porodici/obitelji Federacije BiH	Službene novine FBiH broj 20/13
Zakon o zapošljavanju stranaca Federacije BiH	Službene novine FBiH broj 8/99
Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije BiH	Službene novine FBiH broj 7/14
Zakon o radu Federacije BiH	Službene novine FBiH broj 26/16

Zakon o inspekcijama Federacije BiH	Službene novine FBiH broj 73/14
Zakon o socijalnoj zaštiti Kantona Sarajevo	Službene novine Kantona Sarajevo broj 16/02, 8/03, 2/06, 21/06, 17/10, 26/12, 15/13, 18/14
Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti obitelji s djecom Tuzlanskoga kantona	Službene novine Tuzlanskog kantona broj 12/00, 5/02, 13/03, 8/06, 11/09
Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti obitelji s djecom Zeničko-dobojskoga kantona	Službene novine Zeničko-dobojskoga kantona broj 13/07, 13/11
Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti obitelji s djecom Unsko-sanskoga kantona	Službeni glasnik Unsko-sanskoga kantona broj 5/00, 7/01
Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti obitelji s djecom Bosansko-podrinjskoga kantona	Službenim novinama Bosansko-podrinjskoga kantona Goražde, broj 7/08
Zakon o socijalnoj zaštiti Posavskoga kantona	Narodne novine Posavskoga kantona broj 5/04
Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti obitelji s djecom Srednjobosanskoga kantona	Službene novine Srednjobosanskoga kantona broj 10/05, 2/06
Zakon o socijalnoj zaštiti Hercegovačko-neretvanskoga kantona	Narodne novine Hercegovačko-neretvanskoga kantona broj 3/05
Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti obitelji s djecom Zapadnohercegovačkoga kantona	Narodne novine Zapadnohercegovačkoga kantona broj 16/01, 11/02, 4/04 9/05
Zakon o socijalnoj zaštiti Kantona 10	Narodne novine Kantona 10 broj 5/98
REPUBLIKA SRPSKA	
Pravni akt	Službeni glasnik/novine
Krivični zakon	Službeni glasnik RS broj 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12, 67/13
Zakon o suzbijanju	Službeni glasnik RS broj 39/16

korupcije u organiziranju najtežih oblika privrednog/gospodarskoga kriminala	
Zakon o krivičnom postupku	Službeni glasnik RS broj 53/12
Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku	Službeni glasnik RS broj 48/03
Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku	Službeni glasnik RS broj 13/10
Zakon o zdravstvenoj zaštiti Republike Srpske	Službeni glasnik RS broj 106/09
Zakon o zdravstvenom osiguranju Republike Srpske	Službeni glasnik RS broj 18/99, 51/01, 70/01, 51/03, 57/03, 17/08
Porodični/obiteljski zakon Republike Srpske	Službeni glasnik RS broj 54/02, 41/08, 63/14
Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske	Službeni glasnik RS broj 27/14, 15/16
Zakon o dječijoj zaštiti	Službeni glasnik RS broj 4/02
Zakon o zaštiti nasilja u porodici Republike Srpske	Službeni glasnik RS broj 102/12
Zakon o radu Republike Srpske	Službeni glasnik RS broj 1/16
Zakon o zapošljavanju stranih državljana i lica bez državljanstva Republike Srpske	Službeni glasnik RS broj 97/04
Zakon o inspekcijama Republike Srpske	Službeni glasnik RS broj 44/16
Zakon o predškolskom vaspitanju/odgoju i obrazovanju Republike Srpske	Službeni glasnik RS broj 79/15
Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju/odgoju Republike Srpske	Službeni glasnik RS broj 44/17
Zakon o srednjem obrazovanju i	Službeni glasnik RS broj 74/08, 106/09, 104/11

vaspitanju/odgoju Republike Srpske	
BRČKO DISTRIKT BOSNE I HERCEGOVINE	
Pravni akt	Službeni glasnik/novine
Krivični zakon	Službeni glasnik BD BiH broj 10/03, 45/04, 06/05, 21/10, 52/11
Zakon o krivičnom postupku	Službeni glasnik BD BiH broj 10/03, 48/04, 06/05, 12/07, 14/07, 21/07, 27/14
Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku	Službeni glasnik BD BiH broj 44/11
Zakon o zdravstvenoj zaštiti u Brčko Distriktu BiH	Službeni glasnik BD BiH broj 38/11
Zakon o zdravstvenom osiguranju Brčko Distrikta BiH	Službeni glasnik BD BiH broj 1/02, 7/02, 19/07, 34/08
Porodični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine	Službeni glasnik BD BiH broj 23/07
Zakon o socijalnoj zaštiti Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine	Službeni glasnik BD BiH broj 1/03, 4/04, 19/07, 2/08
Zakon o dječijoj zaštiti Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine	Službeni glasnik BD BiH broj 51/11
Zakon o radu Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine	Službeni glasnik BD BiH broj 7/00
Zakon o zapošljavanju stranaca	Službeni glasnik BD BiH broj 15/09
Zakona o inspekcijama Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine	Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH broj 24/2008, 25/2008 - ispr. 20/2013

Pregled trenutačna stanja

Analiza strateških dokumenata i akcijskih planova

Suočeni s problemom trgovine ljudima u BiH, državni organi počeli su se baviti problematikom trgovine ljudima 2001. godine¹. Vijeće ministara BiH je 6. decembra/prosinca 2001. godine usvojilo *Aksijski plan za sprječavanje trgovine ljudima u BiH*, te formiralo *Državnu komisiju za provedbu Aksijskoga plana*. Odlukom o procedurama i načinu koordinacije aktivnosti na sprečavanju trgovine ljudima u BiH i uspostavljanju dužnosti državnoga koordinatora, Vijeće ministara BiH je 2003. godine, u cilju provedbe zajedničke politike i procedura nadležnih organa u području sprečavanja trgovine ljudima kao i učinkovite koordinacije aktivnosti u nadležnosti različitih institucija, uspostavilo *funkciju državnoga koordinatora*².

Državni koordinator je zadužen za koordinaciju aktivnosti u vezi s trgovinom ljudima s relevantnim domaćim i međunarodnim institucijama, organizacijama, kao i usmjeravanje aktivnosti i uspostavljanje kontakata s ostalim ministarstvima na razini BiH entiteta, a po potrebi i drugih lokalnih organa. Navedene aktivnosti rezultirale su usvajanjem periodičnih strategija i akcijskih planova za borbu protiv trgovine ljudima u BiH.

Od 2013. do 2015. godine aktivnosti su se realizirale u skladu sa *Strategijom suprotstavljanja trgovini ljudima u BiH 2013. – 2015. godine* u kojem su, pored mjera koje se odnose na prevenciju, krivično gonjenje i jačanje institucionalnih mehanizama, planirane i mjere koje se odnose na zaštitu žrtava trgovine ljudima. Na osnovi tih planskih aktivnosti predviđene su i mjere koje se odnose na jačanje lokalnih kapaciteta centara za socijalni rad. Cilj je tih mjera osigurati jedinstvene standarde djelovanja profesionalaca i djelotvornije zaštite žrtava trgovine ljudima. Kao provedbeni instrument za realiziranje toga cilja potrebno je utvrditi osnovne standarde rada za profesionalce, definirati načine postupanja u određenim situacijama, ojačati interresornu suradnju i multidisciplinarni pristup u rješavanju slučajeva trgovine ljudima.

Struktura strateških ciljeva i pripadajućih mjera Aksijskoga plana za borbu protiv trgovine ljudima u BiH 2016. – 2019., a u okviru kojih se planiraju pojedinačne aktivnosti prati preporuke proistekle su iz evaluacije provedbe prethodnoga Aksijskoga plana odnosno Strategije suprotstavljanja trgovini ljudima u BiH 2013. – 2015., preporuka iz dokumenata

---

¹ www.vijeceministara.gov.ba

² www.msb.gov.ba

relevantnih međunarodnih monitoring mehanizama te obveze koje proistječu za BiH iz relevantnih međunarodnih političkih i pravnih dokumenata. Strateški ciljevi su određeni sustavno usmjeravanim aktivnostima i u Akcijskom planu:

- Unaprijediti sustav podrške za borbu protiv trgovine ljudima.
- Učinkovito krivično goniti trgovinu ljudima i povezane zločine.
- Prevenirati trgovinu ljudima smanjenjem rizika.
- Učinkovito zaštititi i pomoći žrtve trgovine ljudima.
- Ojačati partnerstvo i suradnju između sudionika uključenih u suprostavljanje trgovini ljudima.

Navedeni su strateški ciljevi podobnije razrađeni kroz niz mjera i aktivnosti koje se odnose na unaprijeđenje pravnoga i regulativna okvira za suprostavljanje trgovini ljudima, jačanje mehanizama koordinacije nadležnih institucija i ovlaštenih organizacija, unaprijeđenje institucionalnoga okvira i izgradnju kapaciteta nadležnih institucija i organizacija, osiguranje potrebnih resursa za provedbu Akcijskoga plana i provedbu drugih aktivnosti vezanih za suprostavljanje trgovini ljudima, unaprijeđenje sustava za prikupljanje informacija o trgovini ljudima, osnaživanje razumijevanja trgovine ljudima i standarde dokazivanja radi ujednačavanja kvalificiranja krivičnih djela vezanih za trgovinu, unaprijeđenje kapaciteta (educirano osoblje, educiranim i kvalificiranim profesionalcima za sprječavanje i borbu protiv trgovine ljudima i identificiranje potencijalnih žrtava), unaprijeđenjem mehanizama identificiranja žrtava trgovine ljudima i trgovaca ljudima. Također je planirana energična provedba istraga, krivično progoniti i osuditi počinitelje djela trgovine ljudima, kao i službenike za koje su utvrdi da su sudionici u počinjenju takvih djela, i izreći presude koje će u dovoljnoj mjeri odvratiti novo činjenje takvih djela, adekvatna zaštita žrtve trgovine ljudima u tijeku istrage i krivična progonjenja u predmetima trgovine ljudima, posebno za djecu žrtve.

Kada se radi o preventivnim aktivnostima, posebnu pažnju potrebno je posvetiti ograničavanju uzroka trgovine ljudima, prevenciji trgovine ljudima radnicima migrantima, prevenciji trgovine djecom koja borave i rade na ulici, podizanje razine svijesti opće javnosti i javno obrazovanje, izgradnji kapaciteta institucija i organizacija uključenih u prevenciju.

U dijelu koji se odnosi na pomoć i zaštitu žrtava trgovine ljudima, mjere iz Akcijskoga plana odnose se na unaprijeđenje mehanizama za identificiranje žrtava trgovine ljudima i osoba pod rizikom da postanu žrtve trgovine ljudima i njihova upućivanja na mehanizme za pomoć i podršku, unaprijeđenje pravnoga i regulatorna okvira za pomoć i podršku žrtvama trgovine ljudima i osiguranje njihove učinkovite provedbe, unaprijeđenje opsega i kvalitete pomoći i podrške za žrtve trgovine ljudima i osobe pod rizikom da postanu žrtve, izgradnja kapaciteta institucija i organizacija uključenih u pomoć i podršku žrtvama trgovine ljudima, osiguranju efektivna pristupa pravdi i odgovarajućim pravnim sredstvima za žrtve trgovine ljudima, te

unaprjeđenje mehanizama zaštite djece i sprječavanje nasilja nad djecom informacijsko - komunikacijskih tehnologija. Planirane su aktivnosti na unapređenju monitoringa i evaluacije provedbe Akcijskoga plana za borbu protiv trgovine ljudima, što je i preporuka i očekivanje međunarodne zajednice, a istodobno međunarodnih institucija i organizacija. Navedene aktivnosti se realiziraju putem tima za monitoring i evaluaciju u kojem sudjeluju predstavnici nadležnih ministarstava iz područja zaštite ljudskih prava, pravde i civilnih poslova, kao i imenovani predstavnici vlada Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta BiH, te predstavnici nevladinih organizacija. Imenovani predstavnici, realiziraju aktivnosti svatko u svom području, a u vezi s koordiniranjem, prikupljanjem i evidentiranjem potrebnih podataka.

Analiza statističkih pokazatelja o trgovini ljudima 2013. – 2017.

Većina identificiranih žrtava u regiji su mlade žene trgovane u svrhu seksualne eksploatacije. U novije vrijeme evidentirano je da su ženske žrtve sve mlađe te da su često maloljetnice. Većina identificiranih žrtava dolazi iz ruralnih područja te iz siromašnih područja (ruralna ili urbana). Zajednička svojstva u cijeloj regiji uključuju prisustvo i povezanost trgovine ljudima s nasiljem u porodici/obitelji, tjelesnim, psihološkim i emotivnim zlostavljanjem, roditeljskim zapostavljanjem i ekstremnim siromaštvom (IOM 2014.).

Žrtve su obično vrbovane u osobnom kontaktu, ali nerijetko se vrbuju oglašavanjem internetom ili privatnim agencijama za zapošljavanje. Metode koje koriste učinitelji (regruteri) uključuju obećanje dobrih poslova, obećanje braka, te ponude izbjavljanja iz teške životne situacije kod kuće. Načini na koje trgovci drže pod kontrolom žrtve mijenjaju se od striktno kontrole kretanja i fizičkoga nasilja do korištenje prijete, zastrašivanja ili ucjenjivanja koje se odnosi na žrtvu, ali i njezinu porodicu/obitelj. Takve su promjene logične, jer su trgovci vremenom uvidjeli da je u krivičnim postupcima veoma teško dokazati korištenje nenasilnih načina prisile prema žrtvama.

S obzirom na to da su nezakonite migracije blisko i međusobno povezan fenomen s trgovinom ljudima, važno je naglasiti da migracije koje se odvijaju kroz regiju, ubrzano i značajno mijenjaju svoje trendove, ali istodobno pružaju trgovcima ljudima i nove mogućnosti. Europska agencija za upravljanje i operativnu suradnju na vanjskim granicama identificirala je nove trendove povezane s migracijama i trgovinom ljudima ukazujući da kriminalne skupine prisiljavaju nezakonite migrante pod novčanim dugom za njihovo vlastito krijumčarenje, te da služe kao vodiči drugim migrantima iz Azije na njihovom krijumčarskom putovanju kroz regiju. Takvi aranžmani, dok se nalaze u tranzitu, mogu trajati nekoliko godina, dok dug ne bude isplaćen u potpunosti. Takvi slučajevi zorno ilustriraju potpuno novi oblik eksploatacije i trgovine ljudima, na koje adekvatni odgovori trebaju tek biti pronađeni. Ali u svakom slučaju, uprkos skromnim naporima, vlasti su u stanju identificirati žrtve trgovine ljudima u skupinama takvih nezakonitih migranata (FRONTEX, 2013.).

Na osnovi navedenih činjenica, moguće je zaključiti da se trgovina ljudima nastavlja razvijati u regiji, mijenjajući svoje trendove i obrasce u pogledu organiziranosti trgovaca ljudima, oblika vrbovanja žrtava, svrhe i načina eksploatacije, oblika kontrole nad žrtvama, puteva kretanja trgovaca i žrtava te profila osoba uključenih u te procese. Takav razvoj situacije nameće nove, složene i rastuće izazove za vlasti i cjelokupno društvo u regiji, naglašava potrebu za stalnim podizanjem znanja i svjesnosti o fenomenu kako za opću tako i

za stručnu javnost, te stalno razvijanje politika i akcija zasnovanih na objektivnim pokazateljima (eng. "*evidence based policy*") usmjerenih na suprostavljanje trgovini ljudima.

Na prostorima zapadnoga Balkana, trgovina ljudima pojavila se prvenstveno zbog rata i raspada bivše Jugoslavije koji je praćen velikim razaranjima, raseljavanjem i nekontroliranom migracijom stanovništva uz nazočnost velika broja vojnih formacija. Brzina i razmjere širenja trgovine ljudima na prostoru istočne i jugoistočne Europe bila je zapanjujuća, jer prije 10 godina osobe iz zemalja jugoistočne Europe skoro da nisu bile izložene tom obliku iskorištavanja i vrbovanju da bi danas činile više od 25 posto toga procesa (Obradović, 2004.). U cjelini gledano trgovina ljudima je globalna pojava od koje ni jedna država nije više pošteđena, pa ni Bosna i Hercegovina.

U ovom trenutku je nesporno da se država BiH nalazi u regiji u kojoj je trgovina ljudima veoma prisutna. Pored toga, BiH je postkonfliktna zemlja, zemlja u tranziciji ali i zemlja s veoma složenom političkom i administrativnom strukturom. Loša ekonomska situacija, visoka razina nezaposlenosti, još uvijek veliki broj izbjeglica i interno raseljenih osoba, nedovoljno razvijena struktura za upravljanje migracijama, porozne granice i ograničeni resursi vlasti za provedbu zakona, učinili su BiH zemljom podrijetla, tranzita i krajnjega odredišta za trgovinu ljudima. U drugoj polovici devedesetih godina prošloga stoljeća, trgovina ljudima pojavila isključivo radi eksploatacije mladih žena koje su dolazile iz zemalja bivšega Sovjetskoga Saveza, u svrhu seksualnoga iskorištavanja u BiH, a koja je u to vrijeme raspolagala dovoljnom potražnjom zbog nazočnost brojnoga međunarodnog vojnoga, policijskoga i drugoga osoblja. Tako je Kalaitzidis (2005.), u svom istraživanju došao do nalaza da je jedno vrijeme područje oko mjesta zvanog "Arizona" na sjeveru BiH, bilo žarište (*hot spot*) za trgovinu ljudima u tom dijelu Europe, koje je, između ostaloga, bilo poznato po vrlo lošem glasu za žrtve trgovine ljudima. On naglašava kuriozitet kako je ta lokacija u vidu trgovačkoga prostora na otvorenom ("pijaca") izgrađena sredstvima američke vojske sa svrhom pomirenja do jučer ratom suprotstavljenih etničkih skupina, ali koje se nažalost usljed nedostataka upravljanjem i pravnim statusom toga područja vrlo brzo pretvorilo u sigurno utočište za razno razne kriminalne aktivnosti, uključujući i trgovinu ljudima.

Sve do 2003. godine, nisu postojali neki konkretniji službeni pokazatelji o opsegu i strukturi problema trgovine ljudima, ponajprije zahvaljujući činjenici kako se tek tada reformom krivičnoga zakonodavstva u državi, odredbama Krivičnoga zakona BiH inkriminirao sasvim novi kriminalni fenomen trgovine ljudima. Paralelno s tim, javljaju se prva znanstvena i empirijska istraživanja o tom problemu u BiH.

U svom istraživanju, Obradović je utvrdio da je 93 % žrtava identificiranih u BiH u to doba bilo državljanki Moldavije, Rumunjske ili Ukrajine. Činjenica da su žrtve trgovine dolazile uglavnom iz te tri zemlje, čini vjerovatnom pretpostavku da je BiH u to doba služila kao zemlja krajnjega odredišta, s vrlo dobro uspostavljenim rutama za trgovinu ljudima u svrhu seksualne eksploatacije. Vezano za sredstva vrbovanja, utvrđeno je da su u većini slučajeva trgovci koristili prijatelje ili poznanike da bi budućim žrtvama kreirali krivu perspektivu informacijama o izglednom i privlačnom poslu u inozemstvu. Skoro 93 % žrtava iz toga razdoblja izjavile su da su željele raditi u inozemstvu da bi zaradile dovoljno novca za pristojan život. Većina je žrtava očekivala da će raditi kao konobarice, prodavačice ili da će biti uposlene u tvornicama, da će raditi u domaćinstvima ili kao osobe koje će brinuti o djeci,

dok su neke pretpostavljale da će raditi kao plesačice u noćnim klubovima ili kao seksualne radnice. Nekolicina se žrtava otvoreno izjasnila da su bile svjesne mogućnosti da će biti uključene u neku vrstu rada vezanog za seks (Obradović, 2004.). Radilo se o evidentiranim žrtvama trgovine ljudima u BiH od 1996. do 2003. godine. Analiziran je proces regrutiranja, transportiranja, krijumčarenja, kupnje i preprodaje žrtava trgovine ljudima, profil njihovih klijenata, uvjeti rada i boravka te izloženost pojedinim vrstama zlostavljanja, nasilja i prinude. Najveći broj žrtava tada se odlučilo na put u inozemstvo kako bi pronašle dobro plaćen posao. Strukturirani intervju je tada upućivao najčešće na obećane poslove kao što su: njegovateljice, konobarice ili prodavačice. Naravno, ni jedna žrtva u svom iskazu nije očekivala rad u tzv "seksualno-eksploatorskoj industriji". Tada se bilježi podatak da se tek petina žrtava odlučila na odlazak u inozemstvo kako bi radile kao plesačice ili prostitutke, čime je po prvi put razvijena laički i medijski raširena tvrdnja da "u BiH dolaze već iskusne prostitutke kako bi pronašle novo tržište" (Obradović, 2004.).

Citirano istraživanje je bilo ujedno i prvi ozbiljan korak u dubinskoj analizi uzroka i pojavnih oblika trgovine ljudima u BiH. Tu tvrdnju možemo potkrijepiti indeksom citiranosti te studije, koja je tih godina bila jedna od najcitiranijih u svijetu kriminologije koja je u svoj fokus stavljala "trgovina ljudima".

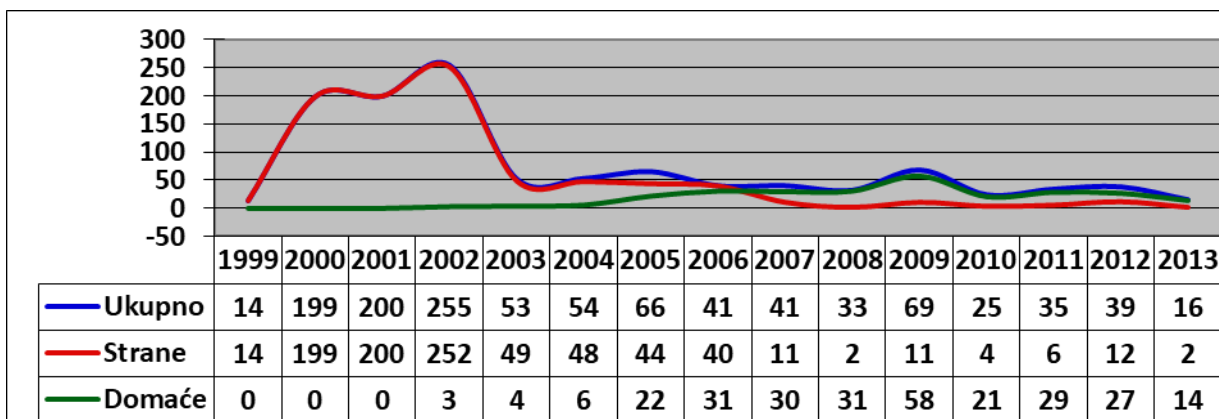
Prema spomenutoj studiji, zbog neposjedovanja odgovarajućih putnih isprava, svaka je druga intervjuirana žrtva trgovine ljudima "izložena strepnji da će biti otkrivena za počinjeno krivično djelo prelaska granice s krivotvorenim dokumentima i/ili ilegalna ulaska u BiH, što ju čini vulnerabilnom i objektivno izloženom mogućim mentalnim zlostavljanjima, prijetnjama i ucjenama" (Obradović, 2004.).

U proteklih nekoliko godina javio se novi oblik u trgovine ljudima u BiH. Naime, žrtve se vrbuju na lokalnoj razini u cilju seksualne eksploatacije u drugim dijelovima zemlje. **Tako danas možemo konstatirati da je broj identificiranih stranih žrtava u stalnom opadanju dok je broj državljana BiH koji su identificirani kao žrtve trgovine ljudima unutar granica BiH u blagom porastu.**

Ogromna većina žrtava trgovine ljudima u BiH se vrbuje i trguje u cilju seksualne eksploatacije. Na taj podatak upućuje i statistika službenih institucija u BiH, naročito statistika Ministarstva sigurnosti BiH. Statistički podatci o ukupnim brojevima identificiranih žrtava trgovine ljudima u BiH 1999. - 2013., te omjer domaćih i stranih žrtava prikazan je u grafikonu. Istodobno pored uobičajenih metoda evidentiranja po spolu i dobi potencijalnih žrtava trgovine ljudima, iniciranjem aktivnosti na unaprijeđenju djelovanja nadležnih institucija u skladu s Pravilima o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana BiH³, a i promjenama u trendu i pojavnim oblicima trgovine ljudima, **formirani su regionalni monitoring timovi 2007. godine, od kada je postupak evidentiranja unaprijeđen u smislu evidentiranja prvih slučajeva djece kao potencijalne žrtve trgovine ljudima.**

---

³ www.msb.gov.ba

Grafikon 1 - Prikaz broja identificiranih žrtava trgovine ljudima u BiH 1999. - 2013.

Vlasti u BiH su poduzele značajne mjere na suprostavljanju trgovine ljudima definiranjem nacionalnih politika i planova još od 2001. godine, usvajanjem zakona i drugih propisa koji tretiraju borbu protiv trgovine ljudima, usmjeravanjem financijskih i drugih resursa, i razvijanjem kapaciteta nadležnih institucija i uspostavljanja bliskoga partnerstva između vlasti i civilnoga društva, što je značajan napredak u ukupnoj situaciji i smanjenje u broju identificiranih žrtava trgovine ljudima.

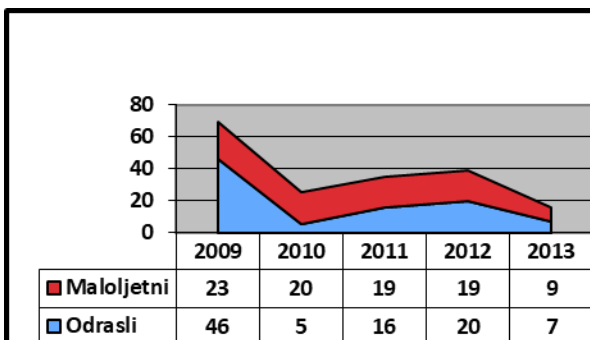
Ipak, trgovina ljudima u BiH očigledno nije iskorjenjena, nego je samo mijenjala svoj *modus operandi*.

Od 2004. godine trgovina ljudima se povlači u pomno prikrivenu aktivnost, tako da se seksualno iskorištavanje odvija u motelima, privatnim kućama i apartmanima, žrtve se odvođe u inozemstvo u iste svrhe, ili su prisiljene na rad ili neke druge oblike iskorištavanja. U pogledu radnoga iskorištavanja, jedan je od novih oblika svakako iskorištavanje državljana BiH, muškaraca, na gradilištima u inozemstvu.

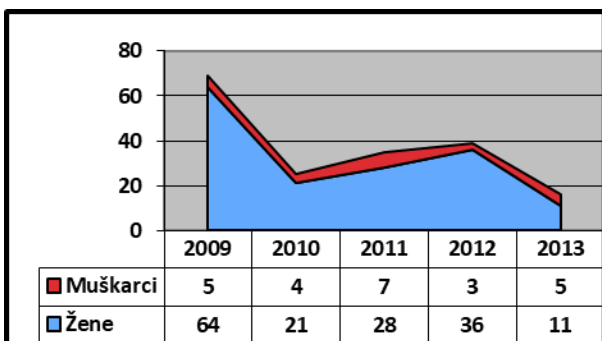
Najprisutniji i vidljiviji problem je prosjačenje, uglavnom prisutno u romskim zajednicama, što je izravna posljedica složene ekonomske i socijalne situacije u zemlji. Organizirano i prisilno prosjačenje djece kompleksan je obrazac ponašanja koji drži djecu, žrtve trgovine ljudima, u krugovima eksploatacije, prisiljene da prose za račun svojih porodica/obitelji ili kriminalnih skupina. Neki referentni i službeni izvještaji upućuju da na opseg i moguće načine njegova tretiranja (Ombudsman za ljudska prava⁴, 2010.). U prošlosti, problem djece koja žive i prosjače na ulici nije bio prepoznavan kao trgovina ljudima. Zbog toga je nedostajala bilo kakva ozbiljna intervencija nadležnih vlasti i službi, iako su se mogli primjetiti sporadični izvještaji, medijski članci i komentari o djeci i njihovom cjelodnevnom radu na ulici.

Na donjim grafikonima prikazane su dobne i spolne osobine identificiranih žrtava trgovine ljudima u BiH, te svojstva u vezi s oblikom iskorištavanja kojem su bile izložene identificirane žrtve.

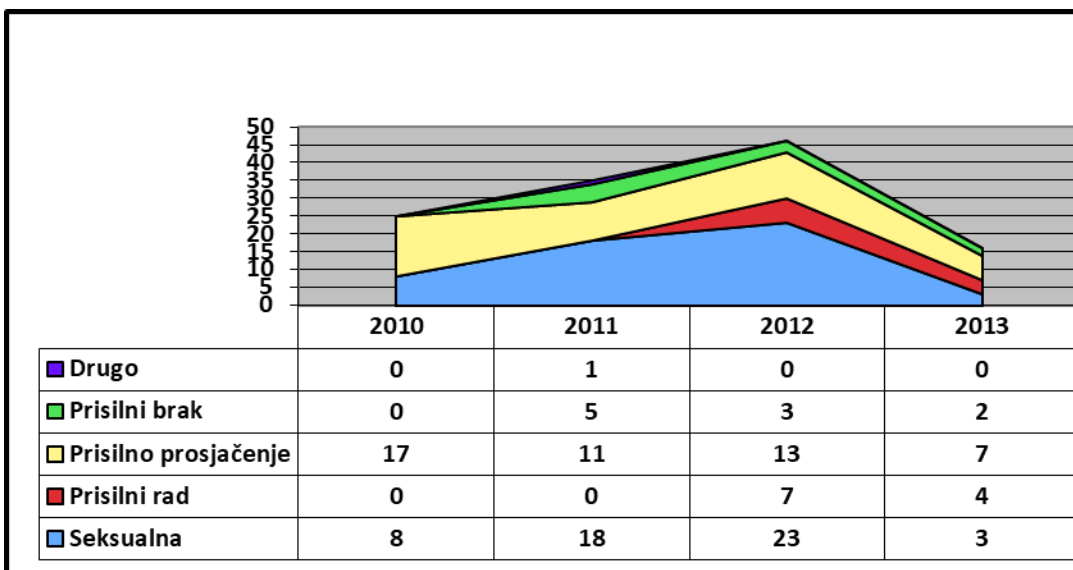
⁴ www.ombudsman.gov.ba

Grafikon 2. - Pokazatelji o strukturi identificiranih žrtava trgovine ljudima u BiH

Grafikon 3. - Pokazatelji o strukturi identificiranih žrtava trgovine ljudima u BiH

Grafikon 4. Pokazatelji o strukturi identificiranih žrtava trgovine ljudima u BiH

Izveštaji Državnoga koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije ukazuju da nije utvrđeno nazočnost indikatora da je organizirani kriminal prevalentan oblik trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u BiH. U vezi s tim raspoložive informacije ukazuju da su pojedinci najčešći počinitelji krivičnih djela povezanih s trgovinom ljudima u svrhu radne eksploatacije, a da je osnovni cilj takvih aktivnosti stjecanje osobne financijske

dobiti za trgovce ljudima. Takvi slučajevi obično uključuju državljane BiH, te u nekim slučajevima i pojedince iz zemalja regije.

Ministarstvo sigurnosti BiH, Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima, svake godine priprema izvješće o stanju i trendu trgovine ljudima u BiH, koje između ostalih informacija o trgovine ljudima sadrži informacije o evidentiranim potencijalnim i/ili identificiranim žrtvama trgovine ljudima. Informacije se prikupljaju dva puta godišnje od agencija za sprovedbu zakona, nadležnih institucija iz područja socijalnoga rada odnosno zaštite, obrazovanja, zdravstva, inspektorata rada i nevladinih organizacija. Podatci se prikupljaju putem imenovanih predstavnika u regionalne monitoring timove (RMT).

Svi članovi RMT-a daju svoj doprinos u razvijanju državnoga sustava za upravljanje informacijama. Prikupljaju se i obrađuju podatci, koji doprinose zaštiti i razvijanju načina za sigurno korištenje podataka o trgovini ljudima, a posebno podataka o registriranim trgovcima, identificiranim žrtvama trgovine ljudima, tako da ne ugrožavaju povjerljivost i profesionalan odnos s osobama kojima pružaju zaštitu, niti ugrožavaju njihovu sigurnost⁵.

Aktivnosti praćenja stanja trgovine ljudima obavljaju se u skladu s razvijenim sustavom izvještavanja i prikupljanja podataka za baze o žrtvama trgovine ljudima i o počiniteljima/osumnjičenim za krivična djela trgovine ljudima. Taj sistem je dio jedinstvenoga sustava u zemljama jugoistočne Europe, uspostavljena pored BiH i u Albaniji, Bugarskoj, Hrvatskoj, Makedoniji, Moldaviji, Crnoj Gori, Rumunjskoj i Srbiji.

S ciljem realiziranja aktivnosti u vezi s izvještavanjem i praćenjem stanja trgovine ljudima, i istodobnim adekvatnim osiguravanjem podataka za te baze, kreirani su jedinstveni obrasci za prikupljanje podataka o potencijalnim i/ili identificiranim žrtvama trgovine ljudima koji se popunjavaju/dostavljaju s određenim pratećim dokumentima. S ciljem izbjegavanja dodatne viktimizacije žrtve trgovine ljudima te postupanja u njezinom najboljem interesu, taj obrazac je podijeljen u skladu s nadležnostima svih institucija uključenih u aktivnosti borbe protiv trgovine ljudima. Jedinstveni obrazac za prikupljanje podataka o potencijalnim i/ili identificiranim žrtvama trgovine ljudima, koji se popunjava/dostavlja za sve nadležne institucije, identičan je u općem dijelu koji se odnosi na identifikacijske podatke o žrtvama i identificiranju i pomoći, dok se u posebnom dijelu obrazac razlikuje. Popunjeni obrasci se dostavljaju Ministarstvu sigurnosti BiH, Odsjeku za borbu protiv trgovine ljudima u zatvorenoj kuverti ili putem kurira.

Pored jedinstvenoga obrasca, Odsjeku za borbu protiv trgovine ljudima potrebno je dostaviti obrazac kojim se daje pristanak na obradu osobnih podataka i izjavu o povjerljivosti podataka u i o predmetima trgovine ljudima u BiH. Obrazac kojim se daje pristanak na obradu osobnih podataka treba imati potpis žrtve trgovine ljudima ukoliko se radi o punoljetnoj žrtvi, dok za maloljetnu žrtvu taj obrazac potpisuje skrbnik (roditelj ili skrbnik/staratelj kojeg je postavio centar za socijalni rad). Izjavu o povjerljivosti podataka o predmetima trgovine ljudima dostavljaju samo nevladine organizacije, i to potpisane od

---

⁵ Prateći realizaciju Akcijskoga plana za borbu protiv trgovine ljudima u BiH 2016. -2019.⁵, članovi će prema raspoloživim kapacitetima, sudjelovati u prikupljanju i distribuciji informacija o trgovini ljudima u redovitim vremenskim intervalima, koristeći dizajnirani obrazac za prikupljanje podataka, pri čemu će davati mišljenja i prijedloge na radni tekst godišnjeg državnog izvještaja; pripremati informacije i inicijative s ciljem prikupljanja i istraživanja uočenih pojava vezanih za trgovinu ljudima u BiH; predlagati unapređenja i nova rješenja za korištenje i ažuriranje podataka o trgovine ljudima.

ovlaštene osobe i ovjerenu. Uz jedinstveni obrazac pripremljena je i Instrukcija za popunjavanje s ciljem lakšega popunjavanja i dostavljanja podataka.

Ministarstvo sigurnosti BiH, Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima je u obavezi dva puta godišnje prikupljati i evidentirati podatke o potencijalnim i/ili identificiranim žrtvama trgovine ljudima, te godišnje o stanju i trendu izvještavati Vijeće ministara BiH o navedenoj problematici. S tim u vezi prikupljeni podatci, koriste se u svrhu pripreme godišnjih izvještaja. Slijedom navedenoga možemo reći:

- Godine 2013. identificirano/asistirano je ukupno 16 potencijalnih žrtava trgovine ljudima/navođenja na prostituciju i/ili seksualno iskorištavanje/trgovine ljudima u svrhu prosjačenja/prodaja u svrhu sklapanja braka.
- Godine 2014. identificirano/asistirano je ukupno 49 potencijalnih žrtava trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije/navođenja na prostituciju i/ili seksualno iskorištavanje/organizirana i prisilna prosjačenja/prisilnih brakova te zbog proizvodnje, posjedovanja i prikazivanja dječije pornografije.
- Godine 2015. identificirano/asistirano je ukupno 35 potencijalnih žrtava trgovine ljudima/navođenja na prostituciju i/ili seksualno iskorištavanje/trgovine ljudima u svrhu prosjačenja/prodaja u svrhu sklapanja braka/izvanbračna zajednica s maloljetnikom.
- Godine 2016. identificirano/asistirano je ukupno 48 potencijalnih žrtava trgovine ljudima/radne eksploatacije/navođenja na prostituciju i/ili seksualno iskorištavanje/trgovine ljudima u svrhu prosjačenja/prodaja u svrhu sklapanja braka.
- Godine 2017. identificirano/asistirano je ukupno 83 potencijalnih žrtava trgovine ljudima/radne eksploatacije/navođenja na prostituciju i/ili seksualno iskorištavanje/trgovine ljudima u svrhu prosjačenja/prodaja u svrhu skpanja braka/ bludne radnje i drugo⁶.

---

⁶ www.msb.gov.ba/trgovina_ljudima/izvjestaji

Statistički podatci – tablično

Žrtve	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
Identificirano	16	49	35	48	83
Punoljetne osobe	7	12	18	38	36
Maloljetne osobe	9	37	17	10	47
Žene	11	35	27	30	58
Muškarci	5	14	8	18	25

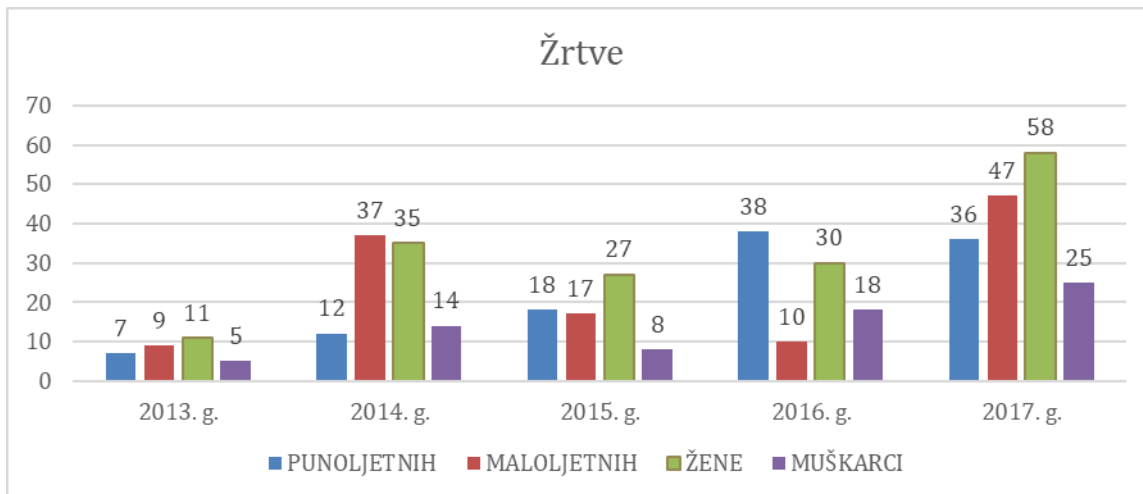
Tablica 1. –

Pokazatelji o strukturi identificiranih žrtava trgovine ljudima u BiH

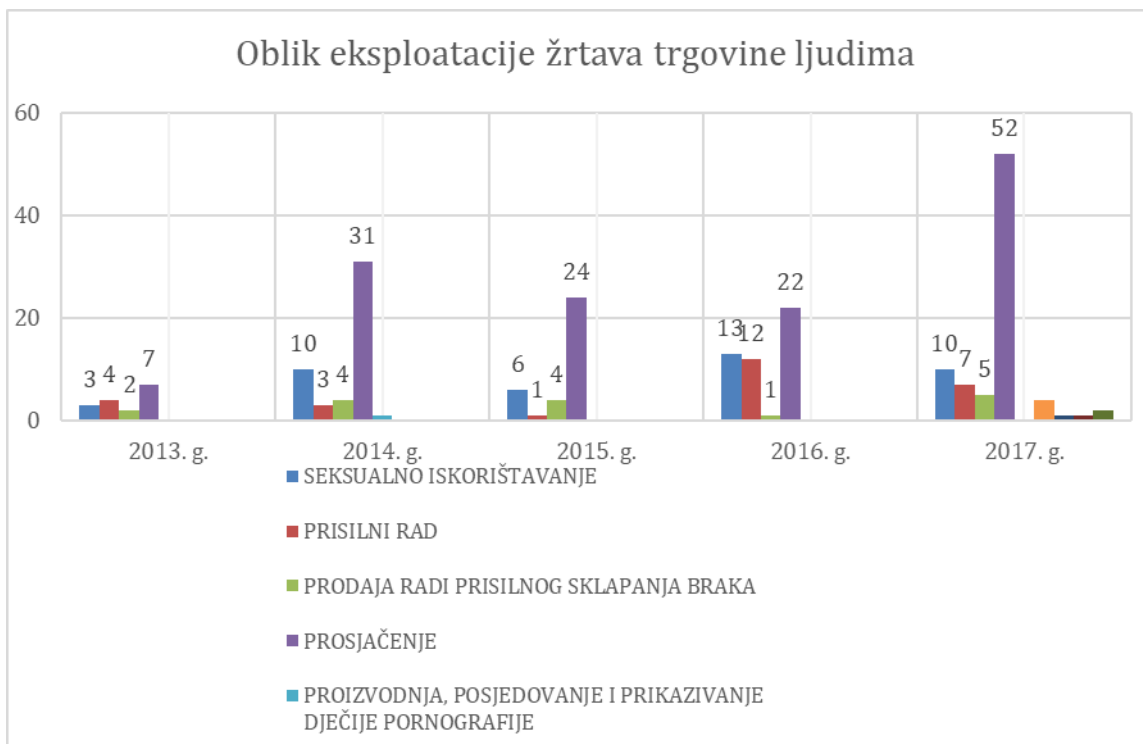
Oblik eksploatacije žrtava trgovine ljudima	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
Seksualno iskorištavanje	3	10	6	13	10
Prisilni rad	4	3	1	12	7
Prodaja radi prisilna sklapanja braka	2	4	4	1	5
Prosjačenje	7	31	24	22	52
Proizvodnja, posjedovanje i prikazivanje dječije pornografije	0	1	0	0	0
Bludne radnje	0	0	0	0	4
Spolni odnosi s djetetom	0	0	0	0	1
Maloljetna osoba zatečena bez dokumentacije na granici	0	0	0	0	1
Izvanbračna zajednica s maloljetnim djetetom	0	0	0	0	2
Nije naveden oblik eksploatacije	0	0	0	0	1

Tablica 2. –

Pokazatelji o strukturi identificiranih žrtava trgovine ljudima u BiH

Grafikon 5. - Pokazatelji o strukturi identificiranih žrtava trgovine ljudima u BiH

Grafikon 6.- Pokazatelji o strukturi identificiranih žrtava trgovine ljudima u BiH

Međunarodne preporuke za BiH

Odbor strana Konvencije Vijeća Europe o suzbijanju trgovine ljudima djelujući u skladu s odredbama članka 38.(7) Konvencije, a uzimajući u obzir svrhu Konvencije o sprječavanju i suzbijanju trgovine ljudima, istodobno jamčeći rodnu ravnopravnost, zaštitu ljudskih prava žrtava trgovine ljudima, izrađuje sveobuhvatni okvir za zaštitu i pomoć žrtavama i svjedocima, osigurava djelotvornu istragu i procesuiranje krivičnih djela koja se odnose na trgovina ljudima, te unapređuje međunarodnu suradnju.

Odbor strana Konvencije Vijeća Europe o suzbijanju trgovine ljudima - GRETA

Imajući u vidu odredbe članka 36(1). Konvencije o nadzornoj ulozi skupine za suzbijanje trgovine ljudima (GRETA) u provedbi Konvencije donijela je određene preporuke. Istodobno je uočen napredak postignut od prvoga kruga evaluacije u područjima koje se odnose na daljnji razvoj pravnoga okvira za suzbijanje trgovine ljudima, uključujući uvođenje krivičnoga djela trgovine ljudima u krivičnim zakonima na razini entiteta i usvajanje odredaba o pravima žrtava trgovine u novom Zakonu o strancima. Unaprjeđenje i napredak se odnosi na proširenje sastava četiri regionalna tima za praćenje koja su osnovana za poboljšanje koordinacije borbe protiv trgovine ljudima uključivanjem inspektora rada, predstavnika centara za mentalno zdravlje i dnevnih centara za djecu, pomacima u osposobljavanju relevantnih stručnjaka i širenja kategorija ciljanih zaposlenika u partnerstvu s nevladinim organizacijama i međunarodnim organizacijama, mjerama poduzetih na podizanju svijesti o trgovini ljudima kod šire javnosti i ciljnih skupina, te preventivnim aktivnostima koje promiču online sigurnost djece. Kada se radi o pomacima u području međunarodne suradnje, zabilježen je napredak u sudjelovanju u zajedničkim istražnim timovima koji se bave transnacionalnim slučajevima trgovine ljudima, donošenje zakonske odredbe o nekažnjavanju žrtava trgovine ljudima za kriminalne aktivnosti koje su bili prisiljeni počinuti, a što je bila izravna posljedica podvrgavanja bilo kojem obliku trgovine ljudima, u krivičnim zakonima BiH, Federacije BiH i Brčko Distrikta.

Istodobno konkretne preporuke vlastima u BiH su da se poduzmu hitne mjere za rješavanje pitanja identificiranih u izvještaju GRETA-e, a vezana je za:

- uspostavu sveobuhvatna statističkoga sustava podataka koji se odnose na mjere zaštite i unaprjeđenje prava žrtava, kao i na istragu, procesuiranje i presuđivanje slučajeva trgovine ljudima;
- statistiku o žrtvama koju bi trebalo prikupljati od svih glavnih sudionika na razini države, entiteta i Distrikta, te jasno razgraničiti po rodnoj pripadnosti, dobi, vrsti

- eksploatacije, zemlji podrijetla i zemlji eksploatacije; što bi trebalo biti popraćeno svim potrebnim mjerama za poštivanje prava nositelja podataka, za zaštitu osobnih podataka, uključujući i kada se od nevladinih organizacija koje rade s žrtvama trgovine traže informacije za nacionalnu bazu podataka,
- jačanje napora na sprječavanju trgovine u svrhu radne eksploatacije,
  - poduzimanje dodatnih koraka kako bi se poboljšalo identificiranje žrtava trgovine ljudima,
  - osiguranje odgovarajuće pomoći, u skladu s njihovim potrebama, svim potencijalnim i identificiranim žrtvama trgovine ljudima bez obzira na njihovo državljanstvo i bez obzira na to je su li surađivali s istražnim tijelima i organima tužilaštva i nalaze li se u skloništima.
  - poboljšanje identificiranja i pomoći djeci žrtvama trgovine ljudima,
  - olakšanje i jamstveni pristup naknadi za žrtve trgovine ljudima.

Preporuka koja se odnosi na napore na sprječavanju trgovine u svrhu radne eksploatacije obrazložena je nizom mjera, poput pojačane mjere praćenja agencija za rad i privremeno zapošljavanje, revidiranje zakonodavnog okvira, uključujući razmatranje uvođenja postupaka licenciranja, senzibiliziranja relevantnih dužnosnika, posebno policije, tužitelja i sudaca o trgovini ljudima radi radne eksploatacije i pravima žrtava, jačanje napora na suzbijanju obmanjivanih poslovnih ponuda internetom, ostvarivanje uske suradnje s privatnim sektorom u skladu s vodećim načelima o poslovanju i ljudskim pravima.

Preporuka za sprječavanje trgovine djecom, uključuje: senzibiliziranje i osposobljavanje stručnjaka za zaštitu djece širom zemlje, jačanje uloge i kapaciteta centara za socijalni rad kako bi se spriječila trgovina djecom, te kako bi ti centri imali proaktivnu ulogu u upozoravanju ostalih relevantnih institucija o mogućim slučajevima trgovine i eksploatacije, uključujući osiguranje dovoljnih sredstava za obuku socijalnih radnika, povećanje napora u borbi protiv niske zastupljenosti romske djece u redovitom obrazovnom sustavu i njihove prekomjerne zastupljenosti u posebnim školama, izradu procjene rizika prije nego što se djeca vrate u svoje obitelji i proširenje udomiteljske skrbi, provedbi istraživanja o fenomenu trgovine djecom u BiH kao osnovi za izradu budućih preventivnih mjera.

Po preporukama GRETA-e⁷ potrebno je osigurati:

- da formalno identificiranje žrtava trgovine ljudima ne ovisi o njihovoj suradnji s istražnim tijelima i tijelima tužilaštva
- jačanje multidisciplinarnе suradnje u procesu identificiranja, uključivanjem specijaliziranih nevladinih organizacija, inspektora rada, socijalnih radnika i drugih vodećih stručnjaka
- osigurati obuku za korištenje alata i pokazatelja za identificiranje žrtava
- osigurati usvajanje proaktivnijega pristupa službenika za provedbu zakona, inspektora rada, socijalnih radnika, nevladinih organizacija i ostalih relevantnih sudionika i angažirani rad na otkrivanju žrtava za sve oblike trgovine ljudima.

---

⁷ www.msb.gov.ba/trgovinaljudima/izvještaji

Izveštaj Vlade Sjedinjenih Američkih Država (TIP Report)

Analizirajući stanje i trend trgovine ljudima u BiH, važno je spomenuti da vlasti u BiH odnosno nadležne institucije i organizacije civilnoga društva kao i međunarodne organizacije daju svoj doprinos u ocjeni stanja, kao i izvještajima koji se svake godine objavljuje Vlada Sjedinjenih Američkih Država. BiH je prepoznata kao zemlja izvora, tranzita i destinacije žrtava trgovine ljudima za razliku od kraja devedesetih i početka 2000. godine kada je to bila samo zemlja tranzita i destinacije. Istodobno, nadležne institucije raspolagale su informacijama da se na bosanskohercegovačkome području nalazi veći broj stranih žrtava trgovine ljudima u svrhu seksualnoga iskorištavanja, te je BiH u izvještajnom razdoblju ostvarila bitan napredak te je prema TIP reportu s razine 3 dospjela u skupinu zemalja razine 2. Značajnim aktivnostima koje su poduzimale od strane nadležnih institucija i predstavnika civilnoga društva u preventivnim aktivnostima i adekvatnijoj zaštiti žrtava trgovine ljudima te prvenstveno važnijim pomacima krivičnoga gonjenja tijekom 2014. kada je Sud BiH potvrdio optužnicu, zbog postojanja osnovane sumnje da su navedene osobe počinile kazneno djelo *organizirani kriminal* u svezi sa kaznenim djelom trgovine ljudima radnom eksploatacijom više stotina osoba u Azerbejdžanu i kaznenim djelom *pranje novca*, te je BiH u TIP reportu ostvarila napredak i ocjenjen je kao zemlja koja ispunjava uvjete razine 1. Međutim, već su od sljedeće godine aktivnosti realizirane o pitanju borbe protiv trgovine ljudima bile na razini 2, do TIP reporta objavljena u junu/lipnju 2018. godine kada su nadležne institucije u BiH obavještene da je ovogodišnja ocjena na razini **2 - nadzorna lista/watch list**.

Izveštaji o stanju i trendu koje priprema i objavljuje Vlada Sjedinjenih Američkih Država, pored ocjene stanja i trenda trgovine ljudima u svakoj zemlji u svijetu, sadrže i određene preporuke i akcijski plan za otklanjanje eventualnih prepreka i problema u ocjenjenoj zemlji. Dosadašnji izvještaji i preporuke uglavnom su ukazivali na to da se vlasti BiH ne pridržavaju u potpunosti minimalnih standarda za eliminiranje trgovine ljudima, ali da se čine bitna nastojanja u tom smjeru.

Tijekom 2016. godine vlasti su pokazale veća nastojanja usvajanjem Izmjena i dopuna Krivičnoga zakona u Parlamentu FBiH čime je Zakon FBiH usklađen s državnim Krivičnim zakonom, Krivičnim zakonom Republike Srpske i Krivičnim zakonom Brčko Distrikta. Sud BiH i Sud u Brčko Distriktu osudili su službenike umiješane u krivična djela povezana s trgovinom ljudima i nastavili su suradnju sa istražiteljima i tužiteljima u stranim zemljama. Međutim, vlasti nisu ispoštovale minimalne standarde u nekoliko ključnih područja: mehanizam za upućivanje žrtava nema službene procedure i nisu određene uloge i nadležnosti relevantnih sudionika, a žrtve moraju imati službeno priznat status žrtve nadležnih institucija da bi ostvarile pravo na podršku i pomoć.

U odnosu na 2016. godinu TIP report je za 2017. godinu ukazao da na to da se vlasti BiH ne pridržavaju u potpunosti minimalnih standarda za eliminiranje trgovine ljudima. Prepoznavši nove žrtve prisilna prosjačenja i dosudivši imovinsko-pravne zahtjeve za četiri žrtve u uspješno okončanoj građanskoj parnici koje su namirene iz imovinske koristi oduzete od trgovaca ljudima, vlasti su pokazale bitna nastojanja tijekom izvještajna razdoblja.

Međutim, vlasti nisu pokazale veća nastojanja u usporedbi s prethodnim izvještajnim razdobljem. Vlasti su izricale presude žrtvama za djela koja su žrtve počinile kao izravnu posljedicu podvrgavanja trgovini ljudima djelomično zbog neadekvatnih praksi identificiranja žrtve. Policija i socijalni radnici opravdavali su slučajeve prosjačenja na koje su djeca primorana, prisilna rada i prisilna sklapanja braka među Romima, kao tradicionalno-kulturološke prakse. Vlasti nisu pružile zaštitu žrtvama, niti su krivična gonjenja bila usmjerena na žrtvu, nije bilo pristupa pomoći izvan skloništa koja vode nevladine organizacije, a Udarna skupina je bila neučinkovita usljed nesudjelovanja relevantnih sudionika. Iz tih je razloga razina BiH spušten na razinu 2 – Nadzorna lista.

Uz takvu ocjenu stanja sačinjene su **preporuke** za bosanskohercegovačke vlasti:

1. provoditi zakone prema kojima je zabranjeno kažnjavati žrtve za nezakonita djela koja su žrtve počinile kao izravnu posljedicu podvrgavanja trgovini ljudima, posebno žrtve trgovine ljudima u svrhu seksualnoga iskorištavanja, prisilna prosjačenja i prisiljavanja na činjenje krivičnih djela
2. formalizirati multidisciplinarni državni referalni mehanizam
3. unaprijediti službene procedure identificiranja žrtava i pružanje pomoći i podrške svim žrtvama bez obzira surađuju li sa istražnim organima
4. educirati službenike koji prvi dolaze u kontakt s žrtvama u području identificiranja i upućivanja žrtava, posebno žrtava prisilna rada i prisilna prosjačenja
5. energično provoditi istrage, krivično goniti i kažnjavati počinitelje djela trgovine ljudima, kao i sudionike među službenim osobama, i izricati kazne koje odgovaraju težini krivičnoga djela
6. provesti pristupe istrazi i krivičnom gonjenju usmjerene na žrtve
7. uključiti romske zajednice u procese odlučivanja o mjerama zaštite žrtava
8. dodijeliti dovoljna sredstva za skloništa koja vode nevladine organizacije i izraditi financijske politike prema kojima će se dodijeliti dovoljna sredstva za pomoć žrtvama
9. standardizirati usluge pomoći žrtvama u cijeloj zemlji, kao i omogućiti pristup uslugama pomoći i podrške izvan sigurnih kuća i specijalizirane usluge pomoći muškarcima žrtvama trgovine ljudima
10. povećati proaktivna nastojanja u smjeru identificiranja, posebno identificiranja punoljetnih žrtava
11. unaprijediti suradnju i koordinaciju među sudionicima na državnoj i nižim razinama, uključujući i dodjelu adekvatnih resursa i imenovanje predstavnika u Udarnu skupina za borbu protiv trgovine ljudima.

S obzirom na sve navedeno pred nadležnim institucijama i organizacijama je usljedećem razdoblju veliki izazov u smislu unaprjeđenja aktivnosti u svim dijelovima i aktivnostima koji se odnose na borbu protiv trgovine ljudima, a u cilju otklanjanja nedostataka i ukazanih problema.⁸

---

⁸ www.msb.gov.ba/trgovinaljudima/izvjestaji

Pojavni oblici trgovine ljudima

Prema odredbama Protokola, “trgovina ljudima” predstavlja i propisana je kao kršenje međunarodnoga prava, a njezini konstitutivni elementi propisani su u relevantnim međunarodnim instrumentima. Prva sveobuhvatna definicija dana u Protokolu iz Palerma navodi da: “trgovina ljudima” znači vrbovanje, prijevoz, premještanje, skrivanje ili prihvatanje osoba prijetnjom ili uporabom sile ili drugih oblika prisile, otmice, prijevara, obmane ili zloupotrebe, zloupotrebe vlasti ili položaja ugroženosti ili davanja ili primanja novčane naknade ili drugih povlastica, kako bi se postigao pristanak osobe, koja ima kontrolu nad drugom osobom u svrhu iskorištavanja. (Britton & Maljević, 2010.)⁹

Važno je napomenuti da eksploatacija obuhvaća, iskorištavanje prostituiranja drugih ili druge oblike seksualnoga iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, ropški položaj ili uklanjanje organa. Vrlo bitna stavka te definicije je i činjenica pozivanja na odredbe Konvencije o pravima djeteta prema kojoj je **dijete bilo koja osoba mlađa od osamnaest godina**.

Najčešće okolnosti zbog kojih neka osoba postaje žrtva trgovine ljudima su otprilike svedene na fenomene kao što su: socijalna isključenost - siromaštvo, nasilje u porodici/obitelji, nizak stupanj obrazovanja ili isključenost iz obrazovnog sustava, loše zdravstveno stanje (mentalno nedovoljno razvijene osobe, duševne bolesti, osobe s tjelesnim nedostacima i sl.), odgojna zapuštenost i zanemarenost, bolesti ovisnosti (psihoaktivne supstancije i alkohol), uvjeti rada, narušeni obiteljski odnosi i drugi razlozi mogu neku osobu dovesti u povećan rizik od vrbovanja (spol, rasa, dob, etnička pripadnost). Djecu, kao posebno ranjivu kategoriju, mnogo lakše je vrbovati da postanu žrtve trgovine ljudima. (Gallagher & Holmes, 2008.).

---

⁹ Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini, E. Mujanović, E. Muratbegović, M. Budimlić, V. Obradović, www.msb.gov.ba, www.cprc.ba

Iz intervjua:

Imam petnaest godina. Rođena sam 1993. godine u jednom malom gradu. Učenica sam prvog razreda srednje škole. Nemam mnogo prijateljica. Samo jednu prijateljicu i ona me upoznala s momkom s kojim sam kasnije bila u vezi. Jednom prilikom smo taj moj bivši momak i ja izašli van, i tada me je upoznao s jednim krupnim crnim čovjekom.

Prošlo je skoro godinu dana nakon toga izlaska, a mene je pozvao telefonom neki čovjek. Prvo sam mislila da je pogriješio broj, a on me pitao želim li BiH malo razgovarati s njim. Bio je veoma kulturni i imali smo mnogo tema za razgovor. Rekao mi je da me nikada ranije nije sreo, a da je broj slučajno okrenuo. Od tada smo se čuli svaki dan sljedećih nekoliko mjeseci. Svaki razgovor bi mi bio zanimljiviji. Obećavao mi je da će mi pomoći ako budem imala nekih problema u društvu, pričao o svojim poznanicima koji mi mogu pomoći oko uspjeha u školi, ljudima koji će mi naći posao i sl. Jednom prilikom, kada sam ga pitala kako izgleda, rekao mi je da je veoma zgodan, visok i crn. Tada sam imala četrnaest godina.

Jednom prilikom mi je predložio da se nađem s jednim njegovim prijateljem koji mi može pomoći. Pristala sam i taj je prijatelj došao po mene u školu crvenim mercedesom. Prvo me je odveo na piće, a zatim na mračno mjesto i tražio od mene da imamo seksualne odnose. Plašila sam se što bi mi mogao uraditi, pa sam pristala. Poslije me odvezao kući i nikada ga više nisam vidjela. Poslije par dana nazvao me je ponovno i rekao da ništa nisam morala uraditi što nisam htjela, ali u danima poslije toga nastavio je slati po mene druge muškarce. Ti muškarci su me redovno odvodili iz škole i dovodili u neku crvenu kuću. Mislim da im je ta kuća služila samo za takve stvari. Nekada bi samo jedan spavao sa mnom, a nekada svi odjednom. Tjerali su me da radim stvari kojih se nikada više ne želim sjetiti. Kupili su mi telefon i stalno dopunjavali račun. Samo nekoliko puta su mi dali nešto novca.

Prikaz slučaja – Seksualno iskorištavanje maloljetnice

Najčešće okolnosti u kojim se djeca regrutiraju u svrhu trgovine ljudima mogu biti sljedeće:

- socijalno i ekonomski ugrožena porodica/obitelj
- porodica/obitelj je iz ruralne sredine koja se oslanja na financijsku pomoć djece koja stasaju za rad
- djeca bez roditeljske skrbi, djeca razvedenih roditelja ili djeca koja su usljed ratnih događanja ostala bez jednoga ili oba roditelja
- djeca su smještena u institucijama
- djeca iz porodice/obitelji gdje su roditelji na radu u inozemstvu
- djeca iz porodice/obitelji s djecom ometenom u psihičkom i tjelesnom razvoju
- djeca iz porodice/obitelji gdje su roditelji ovisnici
- djeca iz porodice/obitelji bez prijavljena boravišta (prebivališta), npr. romske i raseljene obitelji
- djeca iz porodica/obitelji koje toleriraju kasne izlaske i slične situacije nedovoljna roditeljskoga nadzora. (<http://www.msb.gov.ba>)

Tijekom 2016. i 2017. godine pa nadalje, na području jednoga većeg grada, u jednoj prostoriji u kojoj je živio par sa šestero djece M. E., iako svjestan da vrbuje, navodi i prevozi osobe koje nisu navršile 18 godina života, radi iskorištavanja prisilnim radom i prisilnim prosjačenjem i htijući to, radi stjecanja novčane dobiti, svakodnevno bez obzira na vremenske prilike, prisiljavao je na prosjačenje i na teške fizičke poslove šestero maloljetne djece.

Koristeći njihovu nedovoljnu duševnu razvijenost, s obzirom na to da se radi o djeci, prisiljavao ih je na prosjačenje na način da je neke od njih tukao, te im svima naređivao da u jutarnjim satima moraju ući u njegova vozila mercedes ili kombi, a on bi ih potom razvezio na određene lokacije po gradu, gdje su bili prinuđeni prosjačiti i od građana tražiti novac, te nakon što svako dijete pojedinačno skupi iznos između 10 i 20 KM, istog su pozivali na njegov telefon kako bi došao po njih.

Istodobno, četvero je od navedene djece u spomenutoj obitelji radno eksploatirao u vidu rada na prikupljanju sekundarnih sirovina, na način da bi djeca vukla trokolicu na kojoj se nalazilo do 100 kg sirovine. Djeca su skupljala spužvu, u jednoj lokalnoj tvornici namještaja, prali automobilska stakla na raskrsnicama, ili prodavali stvari na buvljoj tržnici, čime je prijeteći silom i koristeći nezrelost djece i maloljetne osobe u namjeri ostvarivanja protupravne dobiti i u cilju eksploatacije radne snage, pratio, ograničavao i sprječavao slobodu kretanja djece, te su djeca pod prijetnjom fizičke sile morala predavati isprošeni novac u gore navedenim iznosima majci, koja je taj novac predavala M.E. ili su taj novac predavali direktno M.E..

Majka iako svjesna da na taj način grubo zanemaruje brigu o odgoju svoje djece, a što je i htjela, dopuštala je M.E. da tjera djecu na prosjačenje i prisiljava ih na rad, na način da je odlazila s djecom na određene lokacije, te prosila i ona, a djecu ostavljala na ulici bez nadzora. Djeca su bila vidno zapuštena, kako vanjskim izgledom, tako i osobnom higijenom, kao i bez adekvatne zdravstvene brige, i nisu pohađala školu, te ih je iz navedenih razloga JU Centar za socijalni rad izuzeo i smjestio ih u hraniteljsku porodicu/obitelj.

Nadležno tužilaštvo je optužilo M.E. za krivično djelo –Trgovina ljudima – iz članka 210 a. stavak 2. KZ FBiH i S.A. krivično djelo – Zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika – iz članka 219. stavak 3. u vezi sa stavkom 2. i 1. KZ F BiH.

Prikaz slučaja - Radna eksploatacija maloljetnika

Indikatori za prepoznavanje pojava oblika trgovine ljudima

Međunarodne su pravne obveze u pogledu identificiranja žrtava trgovine ljudima jasno utvrđene u okviru više međunarodnih standarda, posebno u Konvenciji Vijeća Europe o borbi protiv trgovine ljudima i u sudskoj praksi Europskog suda za ljudska prava. U skladu s tim obvezama, države potpisnice preduzimaju više mjera na unaprjeđenju kapaciteta nadležnih institucija i organizacija u pogledu prepoznavanja slučajeva trgovine ljudima odnosno identificiranja žrtava trgovine ljudima. Indikatori za identificiranje žrtava trgovine ljudima su bazirani na definiciji trgovine ljudima iz Krivičnoga zakona BiH, krivičnih zakona entiteta i Krivičnog zakona Brčko Distrikta.

Indikator predstavlja jedan od nekoliko razloga za vjerovanje da neka osoba može biti potencijalna žrtva trgovine ljudima. Indikatori su pokazatelji kojima se mogu tumačiti promatranja, činjenice, izjave i druge informacije koje se odnose na osobu za koju se sumnja da je žrtva. Ipak, nisu svi indikatori, prisutni u svim situacijama koje uključuju trgovinu ljudima. Prisustvo ili odsustvo pojedinačnih indikatora ili više njih, ne može niti dokazati niti opovrgnuti postojanje slučaja trgovine jednom osobom. Kako bi se to uradilo, neophodno je napraviti integralnu procjenu cjelokupne životne situacije osobe za koju sumnjamo da je žrtva trgovine ljudima. Osoba kod koje prepoznajemo nekoliko indikatora ne mora biti u situaciji da je trgovana.

Indikatori za prepoznavanje žrtava trgovine ljudima izraženi su u tri konkretne komponente djela trgovine ljudima, odnose se na radnju, sredstva i svrhu te za svaku komponentu oni sadrže informaciju i okolnosti koje mogu ukazivati na postojanje krivičnoga djela trgovine ljudima.

Suvremena društva se danas nerijetko susreću s izuzetno kompleksnim i dinamičnim fenomenom, koji zbog svoje nevidljivosti, mobilnosti i organiziranosti, kako u nacionalnim, tako i u međunarodnim razmjerama, predstavlja složen i ozbiljan socijalni problem.

Ujedinjenje nacije procjenjuju da godišnje četiri milijuna ljudi postane žrtvama trgovine ljudima, te se na toj nelegalnoj „industriji“ zaradi i do deset milijardi američkih dolara, što je treća najveća ilegalna industrija u svijetu, odmah nakon trgovine drogama i oružjem. Krajem 20. stoljeća, trgovina ljudima se intezivnije javlja kao posljedica ekonomskih i društvenih promjena, odnosno procesa tranzicije u srednjoj, istočnoj i jugoistočnoj Europi. Ratovi i siromaštvo doprinijeli su većoj vidljivosti i zastupljenosti te pojave u našem društvu. Neki autori u kontekstu veza između rata i propasti države s jedne strane, i trgovine ljudima, s druge, prihvaćaju kako se o tim korelacijama tek odnedavno počelo otvoreno govoriti (Cameron & Newman, 2008.).

Brzina i razmjere širenja trgovine ljudima na prostoru istočne i jugoistočne Europe bila je zapanjujuća jer, prije nešto više od decenije, žene iz zemalja jugoistočne Europe skoro da nisu bile izložene om obliku iskorištavanja i vrbovanja, da bi danas činile 25 % žrtava trgovine ljudima od svih evidentiranih slučajeva. U cjelini gledano trgovina ljudima je globalna pojava od koje ni jedna država nije više pošteđena, pa ni BiH. Širenje toga problema doprinijelo je i tome da se forma iskorištavanja ljudi nije ograničila samo na seksualnu eksploataciju, odnosno najčešće na prisilnu prostituciju, nego i na prisilni rad. U novije vrijeme ona dobija novu zastrašujuću formu, a to je uzimanje ljudskih organa, iskorištavanje u pornografiji i ostalim oblicima rastuće “seks industrije” i kroz druge oblike ropskoga rada.

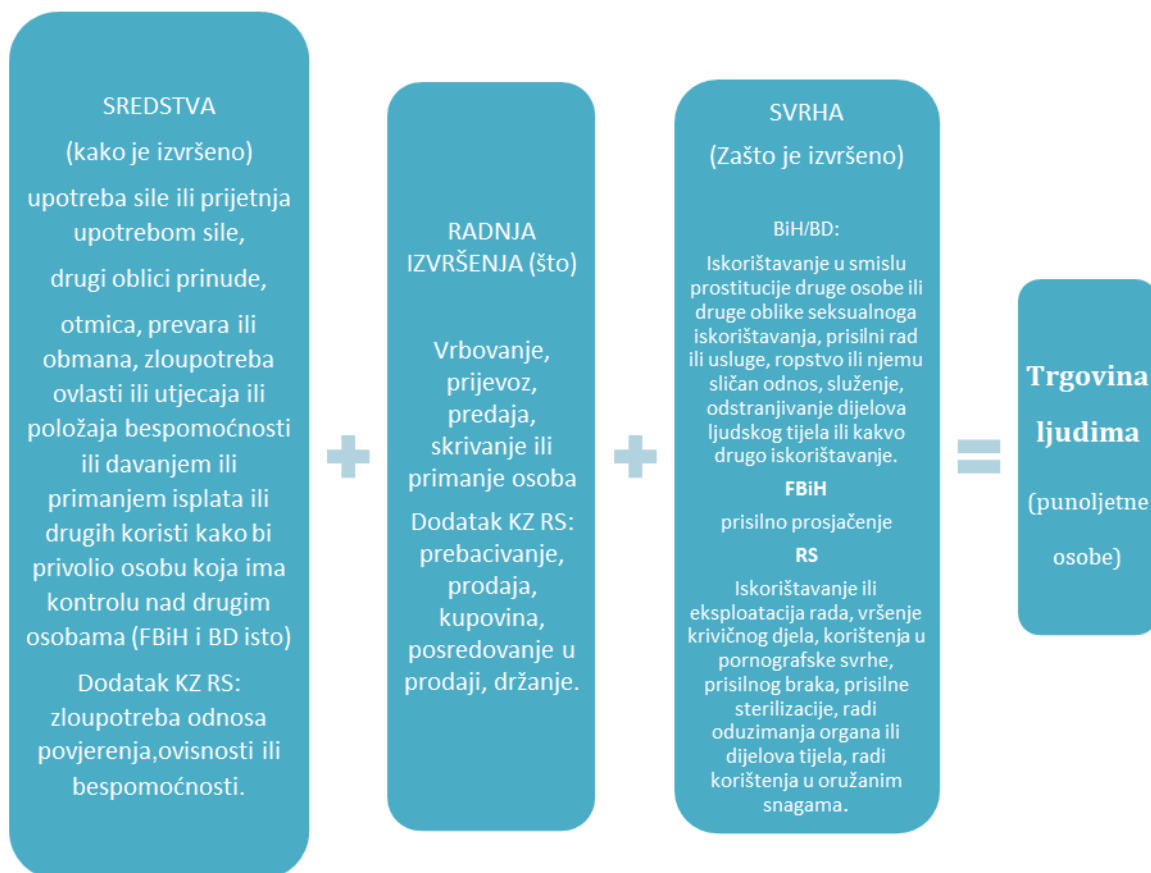
Posebno je upozoravajući trend što žrtve, koje su uglavnom djeca (djevojčice), ali sve više i muškarci – prvenstveno dječaci, postaju sve mlađe, čime taj problem postaje složeniji i problematičniji u odnosu na kršenje ljudskih prava i osnovnih sloboda, te je neophodno osiguranje odgovarajuće zaštite, prije svega djeci i maloljetnicima, i ostalim marginaliziranim skupinama stanovništva. Ono što je prikazano ili predstavljeno kao globalni trend u izvještajima organizacija i tijela koji se bave tom tematikom, kao što je UN, je porast broja trgovanih osoba iz godine u godinu, jer ta kriminalna djelatnost postaje unosnija i perfidnija kroz različite oblike eksploatacije ljudi.¹⁰

S druge strane, kada se radi o trgovini ljudima, moramo konstatirati da ima veoma malo empirijskih istraživanja i teoretskih uopćavanja, nasuprot velikom prostoru koji mu se poklanja u medijima, od vladinih i nevladinih organizacija. Nepostojanje sistematičnoga znanja, kao i prikriivenost, utjecali su na čitav niz nejasnoća i konfuzija u pogledu pojmova koji se koriste u medijima, službenim i neslužbenim izvještajima, pa i akademskim radovima kod nas i u svijetu. Upravo stoga, jako je bitno da se na takav način taj fenomen istraži.

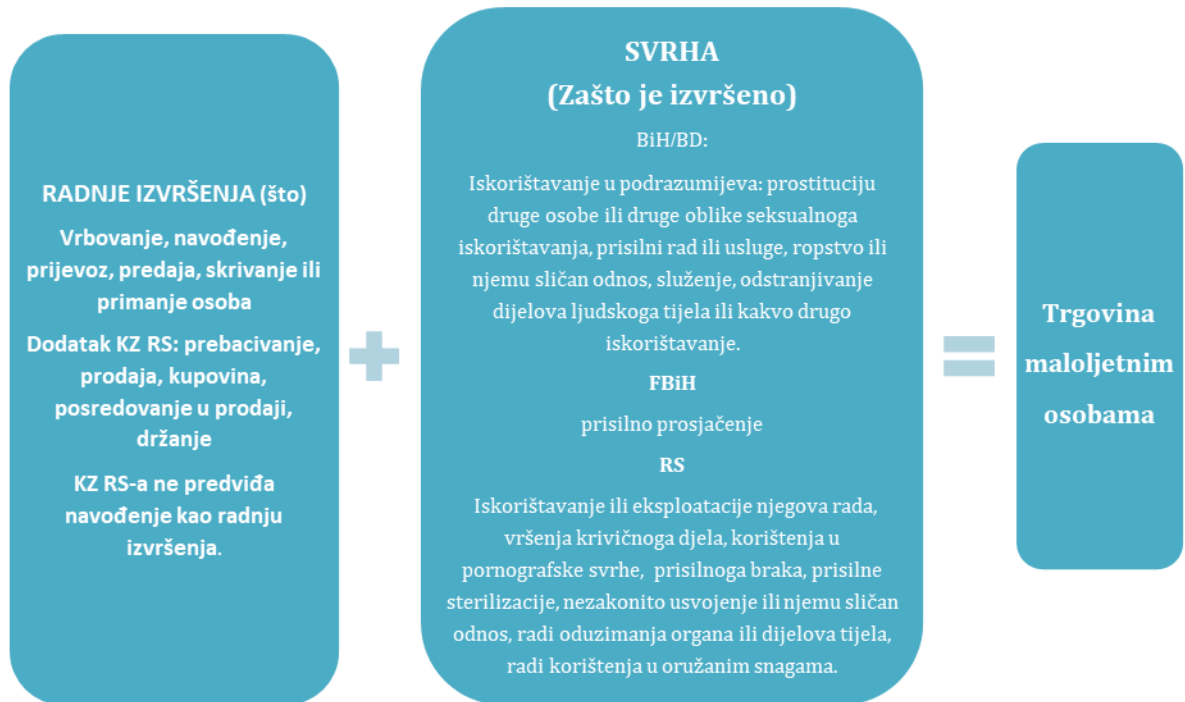
¹⁰ Fenomen trgovine ljudima ne bi bio tako opasan da se ne mijenja brzo i da ne poprma nove oblike. Širenje toga problema doprinijela je i tome da se forma iskorištavanja ljudi nije ograničila samo na seksualnu eksploataciju odnosno, intezivnije na prisilnu prostituciju i prisilni rad. U novije vrijeme ona dobiva noviju formu oličenu u uzimanju ljudskih organa, iskorištavanje ljudi u pornografiji i ostalim oblicima rastuće “seks industrije” i kroz druge oblike ropskoga rada. Posebno je upozoravajući trend to što su žrtve uglavnom djeca (djevojčice), a sve više i muškarci-dječaci, koje su sve mlađe čime taj problem postaje složeniji i problematičniji u odnosu na kršenje ljudskih prava i osnovnih sloboda, osiguranje odgovarajuće zaštite prije svega djeci i maloljetnicima te ostalim marginaliziranim skupinama stanovništva (stranci, izbjeglice, imigranti, manjine i dr. siromašne osobe...), Wooditch, 2012.

Elementi koji čine krivično djelo trgovine punoljetnim osobama:

Prikaz 3 sl. 1 - Matrica elemenata krivičnoga djela “trgovina ljudima” (Protokol iz Palermo i Europska konvencija)

Elementi koji čine krivično djelo trgovine maloljetnim osobama:

Prikaz 4 sl. 2 - Matrica elemenata krivičnoga djela “trgovina ljudima” (Protokol iz Palerma i Europska konvencija)

Opći i specifični indikatori

Opći indikatori koji ukazuju na problem „trgovine ljudima“ su najčešće:

- Ozljede koje izgledaju kao da su rezultat fizičkoga napada, ozljede ili poremećaji tipični za određene poslove ili mjere kontrole ili ozljede za koje izgleda da su rezultat primjene mjera kontrole, postoje znakovi zanemarivanja i zlostavljanja djeteta
- Znakovi da su izloženi kontroli kretanja (ne smiju otići s određena mjesta bez pitanja, nazočnost odraslih osoba u blizini koje ih nadziru i sl.)
- Pravna nevidljivost – nisu upisani u matične knjige rođenih
- Isključenost iz školskoga sustava ili neredovito pohađanje nastave
- Stalna promjena iskaza
- Izražavaju negodovanje povodom rada koji obavljaju
- Navedeni da vjeruju da rade svojom voljom; izloženi su nasilju ili prijetnji nasiljem nad njima, članovima njihovih porodica/obitelji ili voljenim osobama
- Pokazuju nepovjerenje prema vlastima
- Lažno se predstavljaju
- Strahuju od otkrivanja svoga imigracijskoga statusa
- Nemaju pri sebi pasoš/putovnicu, ili druge putne ili lične/osobne isprave
- Pronađeni su na lokaciji ili u vezi s lokacijom koja se najvjerojatnije koristi za eksploataciju ljudi ili dolaze iz mjesta koje je poznato kao mjesto podrijetla kod trgovine ljudima
- Ne poznaju lokalni jezik
- Ne znaju adresu stanovanja ili posla
- Dopuštaju drugima da govore u njihovo ime kada im se neko obrati izravno
- Primaju malu ili nikakvu naknadu za rad, ili nemaju pristup svojoj zaradi
- Rade izuzetno veliki broj sati tijekom dugoga razdoblja, nemaju slobodne dane
- Žive u oskudnim ili ne-standardnim uvjetima
- Nemaju pristup medicinskoj njezi i socijalnoj zaštiti
- Imaju ograničene ili nikakve socijalne interakcije i kontakte ili nemaju pristup roditeljima ili skrbnicima/starateljima, svojoj porodici/obitelji ili drugim ljudima iz svoga neposrednog okruženja
- Nalaze se u stanju zavisnosti od trećih osoba
- Nazočnost odraslih osoba koji nisu članovi porodice
- U kontaktu su s osobama iz kriminalna miljea
- Snalažljivost djeteta koja nije u skladu sa uzrastom
- Postupaju kao da su dobili instrukcije od nekoga
- Pokazuju specifične reakcije na traumatska iskustva
- Žive u izvanbračnoj zajednici ili prisilnom braku

- Nemaju prijatelja svoga uzrasta izvan mjesta gdje rade
- Izgledaju preplašeno i ponašaju se na način koji nije u skladu s tipičnim ponašanjem djece svoga uzrasta, manifestiraju strah ili anksioznost
- Putuju bez odraslih osoba u pratnji
- Putuju u skupinama, s osobama koji im nisu roditelji ili skrbitelji/staratelji
- Često mijenjaju mjesto boravka
- Strani državljanin bez riješena statusa
- Iskorištavanje je organizirana karaktera (u smislu transporta do mjesta iskorištavanja, postojanja organizatora, poslovođe i sl.)
- Provode na ulici veći dio dana, na frekventnim lokacijama, bez nadzora roditelja ili skrbnika
- Odjevenost neprimjerena uzrastu ili godišnjem dobu
- Djeca zatečena kasno noću bez pratnje odraslih, na frekventnim mjestima
- Imaju poremećaj ponašanja ili pokazuju znakove ovisnosti o opojnim drogama ili alkoholu
- Posjeduju mobilni telefon s kojeg obavljaju česte i kratke razgovore, imaju nagla promjena raspoloženja nakon telefonskoga razgovora
- Ne raspoložu svojim slobodnim vremenom niti imaju vremena za igru
- Ilegalno usvajanje.

Indikatori **seksualne eksploatacije** svode se na:

- Trudnoću i abortus djeteta
- Ozljede nastale usljed seksualne eksploatacije
- Sumnju na nasilan seks
- Spolne bolesti kod djeteta
- Sumnju na seksualnu aktivnost djece ispod 14 godina starosti
- Maloljetničke brakove i izvanbračne veze (dobrovoljni i prisilni)
- Prisan, neprimjeren odnos s trećim, odraslim osobama koji nisu članovi porodice/obitelji, kao i članovima porodice/obitelji (incest)
- Tetovaže sa specifičnim oznakama „pripadanja“ skupini (obilježeno dijete)
- Primanje poklona od odraslih osoba, posebno onih koji su neuobičajeni za uzrast djeteta
- Nemaju vlastiti novac
- Neprimjerenu odjeću ili odjeću i opremu koja se koristi za seksualni rad u dječijim veličinama
- Žive ili putuju u skupini, ponekad i s osobama koje ne govore isti jezik/dijalekt, slična ponašanja i odijevanja
- Znaju svega nekoliko riječi na lokalnom jeziku ili jeziku klijenata i to onih sa seksualnom konotacijom, ograničeno poznavanje lokalnoga jezika
- Seksualizirano i erotizirano ponašanje djeteta¹¹

---

¹¹ (<http://www.zemljadjece.org>).

Indikatori **radne eksploatacije** su:

- Zatečeni da rade posao neprimjeren djetetu ili uzrastu djeteta, na neprimjerenom mjestu i/ili u neprimjerenom vremenu
- Zatečeni s robom spremnom za prodaju ili s alatom za rad
- Oprema za rad je dizajnirana ili prekrojena tako da je mogu koristiti djeca
- Rade poslove u kućanstvu, skriveni od šire zajednice u kojoj žive
- Žive u kolektivnom smještaju, često u degradiranim, neuvjetnim prostorima kao što su poljoprivredne i industrijske zgrade ili na istom mjestu gdje rade, te rijetko napuštaju prostorije
- Nemaju pristup svojoj zaradi
- Zavise od poslodavca u pogledu zadovoljavanja osnovnih potreba
- Izloženi su sigurnosnim mjerama koje su postavljene tako da ih zadrže unutar radnih prostorija
- Postoje indikacije da je prekršeno radno zakonodavstvo, nemaju ugovor o radu (za maloljetnike od 15 do 18 godina starosti)
- Izrazita neuhranjenost i iscrpljenost
- Obavljaju posao na javnome mjestu, neuobičajenom za dijete.

Organizirano prosjačenje - Indikatori eksploatacije u svrhu prosjačenja i sitna kriminala:

- Posjeduju značajnije iznose novca ili drugih dragocjenosti
- Loš fizički izgled (neuhranjeni, malaksali, garderoba ne odgovara uzrastu i spolu, niti godišnjem dobu)
- Zatečeni da prose ili u vršenju krivična djela
- Nose oružje
- Imaju tjelesne nedostatke za koje se sumnja da su posljedice sakaćenja
- Dijete prenosi ili preprodaje narkotike
- Sudjeluju u aktivnostima organiziranih kriminalnih skupina
- Svakodnevno se kreću u velikim skupinama i prelaze značajne razdaljine
- Dio su velike skupine djece koja imaju istoga odraslog „skrbnika“
- Skloni su patološkim oblicima ponašanja (droga, alkohol)
- Imaju agresivan i nametljiv stav
- Nose ispisane molbe za pomoć
- Odgojna i higijenska zapuštenost djeteta
- Kreću se u „gangovima (banda)“ i imaju oznake pripadnosti „gangovima“
- Pojavljuju se novi oblici kriminaliteta povezani s „gangovima“ (reketiranje, ucjene, novi vidovi vršnjačkoga nasilja)¹².

Zloupotrebe s ljudskim organima - U mnoštvu pojava oblika trgovine ljudima moguće je prepoznati osnovne oblike eksploatacije u svrhu trgovine ljudima. Različiti oblici

---

¹² (<http://www.zemljadjece.org>).

zloupotreba s ljudskim organima, koji nisu nužno podvedeni pod pravne mehanizme kontrole trgovine ljudima sve više izazivaju zabrinutost i zahtjevaju adekvatnu reakciju na taj problem. Radi se o **različitim oblicima uklanjanja i presađivanja (transplantacije) ljudskih organa** koji su vrlo često na granici zakonita djelovanja ili, s druge strane, imaju sva ključna obilježja trgovine ljudima kako to definiraju relevantni pravni propisi.

Neke klasifikacije razlikuju tri osnovna vida u kojima se ostvaruju zloupotrebe s ljudskim organima:

- prisiljavanje ili obmana žrtava kako bi dale svoje organe
- davanje formalne ili neformalne suglasnosti žrtava o pristanku na transplantaciju svojih organa, nakon čega budu prevarene jer im se ne isplati iznos za koji su pristale dati organ ili im se plati puno manji iznos od dogovorena
- podvrgavanje žrtava liječenju u medicinskoj ustanovi zbog bolesti koja često i ne postoji, već je izmišljena, simulirana, nakon čega se od te osobe uzimaju organi bez njezina znanja.

Pravni režim uređenja trgovine ljudskim organima kao dijela trgovine ljudima obuhvaća slučajeve trgovine ljudima radi trgovine ljudskim organima, dok je sama trgovina organima izvan obuhvata pravnih norma. Poseban problem predstavlja činjenica da je pristanak žrtve ili ugovaranje iznosa za koji žrtva pristaje prodati svoj organ otežavajuća okolnost za dokazivanje krivična djela trgovine ljudima, osim ako nisu ispunjeni uvjeti da je primjenjena prisila, obmana, otmica, prevara, zloupotreba vlasti, utjecaja ili položaja, iskorištavanje bespomoćnosti, davanje isplata i druge tipične radnje koje se vežu za trgovinu ljudima.

U tome smislu odstranjivanje dijelova ljudskoga tijela je obuhvaćeno odredbama iz članka 3.(a) Protokola uz Konvenciju UN protiv transnacionalna organizirana kriminala, kao i odredbama domaćega krivičnog zakonodavstva koje inkriminiraju trgovinu ljudima. Najčešće se o slučajevima zloupotreba s ljudskim organima saznaje *post festum*, posebno u slučajevima fatalnih ishoda takvih medicinskih intervencija, prilikom istraživanja prijave nestanka neke osobe, naročito djece koja su izrazito ranjiva skupina, nakon što se žrtva obrati za medicinsku pomoć usljed pogoršanja zdravstvena stanja, saznanja da su joj odstranjeni organi i sl. Najveći zadatak koji se postavlja pred službenike organa za provedbu zakona je identificiranje potencijalnih žrtava, prije nego što budu iskorištene za svrhe uzimanja organa, pri čemu je vrlo važno ostvariti sustavnu i stalnu suradnju između svih sudionika u procesu borbe protiv te pojave.

Prisilni brakovi se nalaze na marginama klasifikacije trgovine ljudima i taj pojavni oblik iskorištavanja se najprije vezuje za prakse koje imaju obilježja ropstva koje je duži vremenski period zabranjeno od svjetske zajednice. Prisilni brakovi se sastoje u formalnom zaključivanju braka ili uspostavljanju izvanbračne zajednice (koja je, inače, izjednačena s zaključenim brakom), gdje jedna ili obje strane u takvu zajednicu nisu ušle s punim i slobodnim pristankom, a što je zapravo rezultat fizičke i/ili psihičke prisile. U pravnome smislu ne postoji dovoljno precizna definicija prisilnih brakova kao sastavna dijela trgovine ljudima, već se radije pribjegava njihovom definiranju kao modernoga oblika ropstva. Pojavni oblici takva ropstva uključuju prodaju, prijevoz ili naslijeđene brakove. Protokol uz Konvenciju UN protiv transnacionalna organizirana kriminala prepoznaje prisilne brakove u

svrhu trgovine ljudima pod terminom “*prakse slične ropstvu*”. Domaće krivično zakonodavstvo također koristi slične termine (KZ BiH i KZ BD), ali i jasno prepoznaje prisilne brakove kao oblik trgovine ljudima (KZ RS). Kada je riječ o terminu “prakse slične ropstvu”, koje obuhvaćaju prisilne brakove kao oblik trgovine ljudima, njegov sadržaj je dosta ranije određen kroz dodatnu Konvenciju o ukidanju ropstva iz 1956. godine.

U okviru fenomenologije prisilnih brakova javljaju se slučajevi korištenja fizičke prisile, psihološkoga nasilje, obmane, prevare i druge vrste radnji kako bi se žrtva prisilila u stupanje u brak s nekom osobom na ime ugovorene i/ili izvršene isplate, usluge, dogovora ili drugoga aranžmana koji žrtva nije imala pravo dogovoriti ili odbiti. Smatra se kako prisilni brakovi predstavljaju težu povredu ljudskih prava, posebno ako se radi o djeci ili maloljetnicima koji su žrtve takvih radnji, jer je poznato kako te ugrožene kategorije nemaju mogućnosti i prava odbiti takve aranžmane koji se sklapaju na njihovu štetu.

Početkom 2009. godine, predstavnici NVO tijekom obavljanja svakodnevnih aktivnosti, na tuzlanskom križanju pronašli su devetogodišnju djevojčicu koja pod nadzorom majke svakodnevno prosjači. Djevojčica je s majkom živjela na području tuzlanskoga kantona, nisu imali stalnih prihoda, a preživljavali su od prošnje, te sakupljanja sekundarnih sirovina. Angažiranjem svih nadležnih u lokalnoj zajednici postignuto je da se majci i djeci, osigura smještaj u kolektivnom centru, tako da je djevojčica uključena u redovni školski sustav, pa je uspješno izvanredno završila tri razreda i uspjela sustići svoje vršnjake i redovno nastavila pohađati četvrti razred osnovne škole.

Terenskim radom u kolektivnom centru, početkom ožujka 2014. godine došlo se do informacije da se priprema udaja spomenute malodobne djevojčice koja još nije napunila ni 14 godina. Predstavnici NVO su po žurnom postupku pismeno obavjestili nadležni centar za socijalni rad te dostavili informaciju da je majka sklopila dogovor s jednom obitelji o udaji svoje malodobne kćerke, te kako postoje indicije da će za uzvrat dobiti novac. Mladoženja je punoljetna osoba koja sa svojom obitelji duže vrijeme živi izvan BiH, te će se nakon sklapanja „braka“ ponovno vratiti u zemlju odakle su došli. Sklapanje „braka“ je planirano za mjesec dana. Majka je od osnovne škole već tražila ispisnu dokumentaciju za malodobnu djevojčicu.

Od nadležnoga CSR je traženo da se u što kraćem roku posjeti spomenuta obitelj te roditelji odnosno majka upozna s odredbama iz Porodičnog/Obiteljskog zakona FBiH o pitanju sklapanja braka s osobama mlađim od 16 godina, kao i sa sankcijama koje slijede za počinitelje takva krivična djela. Istodobno su upoznate nadležne agencije za provedbu zakona, kao i Ministarstvo sigurnosti BiH, Odsjek za trgovinu ljudima. Poduzimajući redovne aktivnosti u suradnji s imenovanim predstavnicima nadležnih institucija u RMT-u djevojčica je zatečena na ulici (Unsko-sanski Kanton) kako je bila uključena u ekonomsku eksploataciju u svrhu prosjačenja.

Reagiranjem mjesno nadležnoga centra za socijalni rad, Ministarstva unutrašnjih poslova USK, Ministarstva sigurnosti BiH i Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, djevojčica je odmah smještena u sigurnu kuću, a mladoženja i drugi članovi njegove obitelji su privedeni.

Nakon izlaska iz sigurne kuće djevojčica je adekvatno zbrinuta u alternativni oblik smještaja, a protiv mladoženje se vodi postupak za krivično djelo spolni odnos s malodobnim djetetom (Tužilaštvo USK). Protiv majke je Tužilaštvo Tuzlanskoga kantona podiglo optužnicu za krivično djelo zapuštanja ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika (članak 219 stavak 1. KZBIH). Optužnica je potvrđena 7. 8. 2014. godine.¹³

Općinski sud u Tuzli u procesu protiv majke donijelo je presudu da je zanemarivala svoju dužnost zbrinjavanja i odgoja malodobne djevojčice, iako svjesna da time krši svoju roditeljsku i zakonsku obvezu ispunjavanja navedene dužnosti i htijući njihovo izvršenje, na način da je kao roditelj, a iz koristoljublja, navela malodobnu djevojčicu odnosno omogućila joj stupanje u izvanbračnu zajednicu s punoljetnom osobom

Visina izrečene kazne - citiramo: "Optuženoj se utvrđuje kazna zatvora u trajanju od 6 mjeseci i istodobno određuje da se ona neće izvršiti ukoliko optužena u roku od 2 godine po pravosnažnosti presude ne počini novo krivično djelo".

Protiv počinitelja odnosno punoljetne muške osobe, koja je ugovorila brak s majkom malodobne djevojčice, postupak je obustavljen zbog nedostatka dokaza.

Prikaz slučaja: Prisilni brak, nedosljednost sustava

¹³ U slučaju gdje je evidentirana novčana transakcija, utvrđena eksploatacija (radna/seksualna), pa čak i prevoženje žrtve treba se tretirati kao krivično djelo trgovine ljudima. Nažalost, po tko zna koji put naše zakonodavstvo očigledne slučajeve trgovine ljudima spuštaju na zanemarivanje i time doprinose daljnjoj viktimizaciji žrtava trgovine ljudima.

Interakcija nadležnih institucija i nevladinih organizacija

Referalni sustav za trgovinu ljudima i interakcija s nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama

Profesionalci iz nadležnih institucija i organizacija u okviru svojih svakodnevnih aktivnosti mogu doći do informacije ili ostvariti kontakt s potencijalnom žrtvom trgovine ljudima, kako djetetom tako i punoljetnom osobom. U takvim situacijama, ukoliko postoji osnovana sumnja da je netko žrtva trgovine ljudima, poduzimaju se koraci koji su u skladu s važećim pravnim propisima, a u praksi su u primjeni pod nazivom Intervencije (Hunčec i sur., 2010).

S obzirom na navedeno, a u cilju osiguranja žurne i učinkovite pomoći žrtvi, profesionalci poduzimaju sljedeće intervencije:

Intervencija I:	Kontakt nadležnih institucija
Intervencija II:	Planiranje i organiziranje zbrinjavanja i smještaja
Intervencija III:	Transport
Intervencija IV:	Smještaj
Intervencija V:	Suradnja s nadležnim institucijama tijekom zbrinjavanja
Intervencija VI:	Rehabilitacija
Intervencija VII:	Repatrijacija
Intervencija VIII:	Resocijalizacija

Kada se radi o maloljetnicima, ukoliko postoji sumnja da se radi o žrtvi trgovine ljudima, s djetetom će se postupati kao sa žrtvom, dok se ne dokaže suprotno. U slučaju sumnje da se radi o djetetu žrtvi izuzetno je važno imati na umu činjenicu da je „pristanak žrtve djeteta na namjeravanu eksploataciju nevažan“, jer se radi o djetetu koje nije u stanju samo donositi takve i slične odluke.

Ukoliko se radi o punoljetnoj osobi, potrebno je da osoba sama identificira, odnosno pojasni oblik eksploatacije kojom je bila izložena tijekom određenarazdoblja, kako bi dobila status žrtve. Npr. ukoliko se odrasla, punoljetna osoba tijekom razgovora s profesionalcem neke od nadležnih institucija izjasni da joj netko ograničava slobodu kretanja, zadržava protiv njezine volje, zadržava njezine lične/osobne isprave, da je protiv njezine volje prisiljava na rad, prosjačenje, pružanje seksualnih usluga, da joj uskraćuje pravo na zaradu ili bilo kakvu drugu radnju, obveza profesionalca je da istu kategorizira kao potencijalnu žrtvu trgovine ljudima, te poduzme interventne radnje u svrhu njezine zaštite i zbrinjavanja.

Identificiranje potencijalnih žrtava je kontinuiran proces koji se, po prirodi krivična djela trgovine ljudima, događa u svako doba dana i noći, 24 sata dnevno. Kako je, prilikom identificiranja i zbrinjavanja većine slučajeva neophodan angažman socijalnoga radnika, izuzetno je važno da službenici centra za socijalni rad, posebno članovi tima, formirana

unutar centra za socijalni rad za postupanje u takvim slučajevima budu dostupni i spremni za rad s potencijalnim žrtvama trgovine ljudima 24 sata na dan. (Hunček i sur. 2010.)

Svim navedim intervencijama prethode aktivnosti na otkrivanju odnosno identificiranju žrtava trgovine ljudima. Radi se o jako složenom procesu, potrebno je posebnu pažnju posvetiti prvim koracima koje poduzimaju nadležne institucije i organizacije. U skladu sa svim navedenim zakonima i nadležnostima institucija u prvi kontakt s potencijalnom žrtvom može doći bilo koja institucija ili nevladina ili međunarodna organizacija bez obzira radi li se o djetetu/maloljetnoj ili odrasloj/punoljetnoj osobi, aktivnosti koje se poduzimaju su iste. U slučajevima kada se radi o djeci, odmah po sumnji i identificiranju kontaktira nadležni centar za socijalni rad, a u cilju poduzimanja sljedećih aktivnosti:

- otkrivanje/identificiranje potencijalne žrtve trgovine ljudima
- razgovor sa žrtvom/prvi inicijalni razgovor
- razgovor s djetetom žrtvom
- procjena slučaja
- prijavljivanje

S obzirom na složenost u postupanju nadležnih institucija u toj problematici, te posebno u izravnoj asistenciji žrtvama trgovine ljudima, način poduzimanja intervencije može se prikazati na sljedeći način:

Postupanje nadležnih institucija po intervencijama asistencije žrtvama:

	Otkrivanje	Razgovor	Procjena slučaja	Prijavlivanje	Suradnja tijekom otkrivanja	Zbrinjavanje	Transport	Smještaj	Suradnja tijekom zbrinjavanja	Rehabilitacija	Reparirajuća	Resocijalizacija
Ministarstvo sigurnosti	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	
Ministarstvo ljudskih prava i izbjeglica	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	
Ministarstvo civilnih poslova	✓			✓						✓	✓	✓
Ministarstvo pravde	✓				✓						✓	
Nadležna tužilaštva	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			
Nadležne agencije za provedbu zakona	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			
Nadležna ministarstva u području socijalne zaštite Centri za socijalni rad	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Nadležne institucije u području obrazovanja	✓			✓								✓
Nadležne institucije u području zdravstva	✓	✓	✓	✓	✓					✓		✓
Uprava za inspekcijske poslove	✓			✓							✓	
Nevladine organizacije	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Razvoj modela multidisciplinarnе suradnje u asistenciji žrtava trgovine ljudima u BiH

Bosna i Hercegovina, nastojeći ispuniti obveze koje proistječu iz međunarodnih dokumenata kojih je potpisnik, čini značajne napore u sistematiziranju direktne asistencije žrtvama trgovine ljudima, odnosno jasno definiranje koraka u postupanju sa žrtvom trgovine ljudima. U bitnoj mjeri, kroz razne priručnike, smjernice i vodiče, uspostavljen je sustav koji vrlo dobro funkcionira, od trenutka identificiranja žrtve trgovine ljudima, preko intervencija koje pružaju centri za socijalni rad, pa do smještaja u sigurnu kuću.

Prilikom definiranja prioriteta na kojima se temelji plan asistencije za žrtvu, neophodno je učinkovito procijeniti stupanj prisustva određena problema, značenje tegoba kroz dužinu njihova trajanja, područja funkcioniranja osobe u kojima se očituje i stupanj utjecaja problema na samu žrtvu, ali i na njezino okruženje. S obzirom na to da su u cjelokupan postupak asistencije uključeni predstavnici različitih nadležnih institucija kao sudionici realizacije plana asistencije, a imaju važnu ulogu u životu žrtve, potrebno je steći sliku o problemu žrtve iz kuta različitih osoba koje ga/ju poznaju, iz kuta različitih konteksta i situacija u kojima funkcionira. Na taj način moguće je usporediti slike dobivene od drugih sa žrtvinom vlastitom slikom o sebi, što će ukazati i na polja djelovanja u planu asistencije. Zbog svega navedena potrebno je identificirati obveze i aktivnosti svih nadležnih institucija uključenih u referalni mehanizam, a to se najadekvatnije može prikazati na osnovu intervencija koje poduzimaju nadležne institucije i ogledaju se u: otkrivanju/identificiranju potencijalnih žrtava trgovine ljudima, obavljanju razgovora/intervju, procjeni slučaja, kontaktiranju nadležnih institucija, planiranju i organiziranju zbrinjavanja i smještaja, transportu odnosno prijevozu žrtve trgovine ljudima, te ostalim ranije prepoznatim intervencijama koje se realiziraju.

Identificiranje žrtava trgovine ljudima je proces koji zahtijeva vrijeme i stručnost svih predstavnika nadležnih institucija i nije moguće identificirati potencijalne žrtve trgovine ljudima uraditi u kratkom razdoblju. Međutim, svaki predstavnik nadležne institucije koji tijekom obavljanja svojih redovitih aktivnosti dođe u sumnju da se eventualno radi o potencijalnoj žrtvi može promatrati i ocijeniti okolnosti koje opravdavaju bojazan da se radi o žrtvi trgovine ljudima i intervenirati kako bi osobu udaljio iz situacije zbog koje trpi štetne posljedice, uputiti ju u institucije i organizacije radi primanja pomoći i zaštite. Indikatori koji upućuju na trgovinu ljudima mogu biti prepoznati u bilo kojoj fazi procesa trgovine ljudima. Važno je napomenuti da je moguće identificirati žrtvu trgovine ljudima i prije nego što nastane iskorištavanje osobe ukoliko postoje dokazi o namjeri trgovca ljudima da osobu iskorištava.

Kada su oštećeni maloljetne osobe, potrebno je dokazati samo dva sastavna elementa djela: radnje i svrhu (grafički prikazano u matricama krvičnoga djela trgovine ljudima sl. 3 i 4).

Indikatori se odnose na „radnje“, „sredstva“ i „svrhu“ i za svaki taj element djela navedene su okolnosti i informacije koji mogu ukazati na postojanje djela trgovine ljudima i mogu pomoći identificiranju žrtve trgovine ljudima¹⁴. U skladu s tim, svaka fizička osoba koja je podvrgnuta trgovini ljudima, kao što je to definirano u krivičnim zakonima u BiH, predstavlja žrtvu. Svaka maloljetna osoba podvrgnuta bilo kojoj „radnji“ i bilo kojoj „svrsi“ iz definicija trgovine ljudima sadržanih u krivičnim zakonima smatra se žrtvom i nije potrebno otkrivati znakove koji ukazuju na upotrebu sredstava zloupotrebe i prisile. Drugim riječima, nema potrebe dokazivati „sredstva“, dovoljno je dokazati „radnje“ i „svrhu eksploatacije“ kako bi se utvrdilo postojanje djela trgovine maloljetnim osobama.

Identificiranje žrtava je proces koji zahtijeva multidisciplinarnu suradnju, koordinaciju i vrijeme potrebno za utvrđivanje i ocjenu raznih okolnosti prema kojima se određena osoba može smatrati žrtvom trgovine ljudima.

Nije potrebno imati dokaze za sve indikatore kako bi se posumnjalo da se radi o žrtvi trgovine ljudima ili pokrenuo mehanizam upućivanja žrtve u institucije i organizacije koje će žrtvi pružiti pomoć i zaštitu. Nisu potrebni svi znaci da bi se određena situacija smatrala trgovinom ljudima.

Samo jedan indikator može biti dovoljan za sumnju da se radi o trgovini ljudima/iskorištavanju/riziku od nanošenja štete i na osnovu njega je potrebno odmah osobu uputiti u odgovarajuće institucije.

Također, uprkos postojanju jednoga ili više indikatora, osoba ne mora biti žrtva trgovine ljudima. Službenici na prvoj liniji rada, trebaju uvijek imati na umu mogućnost da jedna informacija, koja nije trenutačno na raspolaganju, može znatno promijeniti sliku koju trenutačno vide, ukazati na situaciju trgovine ljudima i na rizike od nanošenja štete osobi. Osim toga, vrlo često žrtve nisu voljne reći istinu zbog razumna straha od odmazde od strane trgovaca ljudima, nepovjerenja prema organima vlasti, straha od deportacije, ali i usljed zaborava koji je simptom traume, itd. To znači da je svaki slučaj poseban te je potrebno cijeliti okolnosti u svakom slučaju posebno. Kad god se radi o maloljetnim osobama, posebno je važno sve to imati na umu. (Sorrentino 2017)

S obzirom na sve navedeno, indikativno je da sve nadležne institucije koje čine referalni mehanizam, u skladu sa svojim nadležnostima poduzimaju aktivnosti u dijelu otkrivanja odnosno identificiranja potencijalnih žrtava trgovine ljudima. Postupanje je nadležnih institucija u referalnom mehanizmu posebno razrađeno u dijelu koji ukazuje na intervencije i postupke, a koje su obvezni poduzimati u slučajevima trgovine ljudima.

---

¹⁴ Kratak vodič i indikatori za identifikaciju žrtava trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini, LSorrentino, ICMPD

Razgovor sa žrtvom/prvi inicijalni razgovor

U slučaju postojanja osnovane sumnje da se radi o žrtvi trgovine ljudima, a u cilju identificiranja potencijalne žrtve, predstavnik će nadležne institucije (koji je prepoznao/identificirao potencijalnu žrtvu trgovine ljudima) obaviti razgovor s njom, posebno vodeći računa o deset načelnih smjernica za obavljanje razgovora sa žrtvama trgovine ljudima.¹⁵ Ukoliko se radi o djetetu potencijalnoj žrtvi prije obavljanja bilo kakva razgovora, potrebno je pozvati/uključiti predstavnika centra za socijalni rad, kako bi se djetetu pružila adekvatna pomoć i zaštita. Prvenstveno je potrebno uspostaviti odnos uzajamnaog povjerenja s potencijalnom žrtvom trgovine ljudima. Naročito je potrebno voditi računa o uzrastu žrtve, koristiti rječnik prilagođen žrtvi, te pustiti žrtvu da sama ispriča događanja u vezi s okolnostima u kojima je pronađena. Također je važno napomenuti da se prilikom takva razgovora ne smije inzistirati na detaljima vezanim za viktimizaciju žrtve, nego razgovor treba biti općega informativna odnosno socijalna karaktera.

Bitno je istaknuti da većina žrtava trgovine ljudima, posebno djece, iz straha od odmazde trgovaca ljudima, straha od roditelja koji mogu predstavljati eksploatatore, straha od reakcije okoline i vršnjaka ili čak straha od krivične odgovornosti, najčešće prvobitno poriče činjenicu da je žrtva trgovine, odnosno izbjegava spominjanje okolnosti koje će voditelja razgovora navesti na zaključak da se radi o potencijalnoj žrtvi. U takvim slučajevima treba provesti dovoljno vremena u razgovoru i prikupiti sve raspoložive i što detaljnije informacije na osnovi kojih će se izvršiti identificiranje i definirati daljnje potrebe za asistenciju potencijalne žrtve trgovine. Ukoliko se prilikom inicijalnog razgovora dođe do saznanja o eventualnoj ugroženosti potencijalne žrtve trgovine ljudima, potrebno je poduzeti aktivnosti na žurnom smještaju žrtve u sigurnu kuću, te sve daljnje aktivnosti odložiti i postupati po obavljenom smještaju i u suradnji s drugim nadležnim institucijama.

---

¹⁵ Smjernice za postupanje centara za mentalno zdravlje sa žrtvama trgovine ljudima, www.msb.gov.ba;

- (1) Dobiti svjestan pristanak o sudjelovanju žrtve u cjelokupnom postupku, te se uvjeriti kako žrtva razumije sadržaj i svrhu pitanja, svrhu korištenja informacija, pravo da ne odgovori na pitanje i završi razgovor u svakom trenutku.
- (2) Saslušati i uvažiti procjenu žrtve u odnosu na situaciju u kojoj se nalazi, riziku i sigurnosti.
- (3) Izbjeći ponovno traumatiziranje i sekundarnu viktimizaciju žrtve tako što će se izbjegavati pitanja koja provociraju odgovore s emotivnim nabojem.
- (4) Biti spreman za žurnu intervenciju i žurno reagiranje ukoliko se žrtva nalazi u izravnoj opasnosti.
- (5) Prikupljene podatke iskoristiti na odgovarajući način, tako da od njih svaka pojedinačna žrtva ima korist.
- (6) Nemojte povrijediti žrtvu. Sa žrtvom je potrebno postupati tako da se uvijek ima na umu potencijalna mogućnost da joj se nanese dodatna šteta. Razgovor ne treba obavljati ukoliko će to žrtvu, u kratkoročnom ili dugoročnom razdoblju, dovesti u težu situaciju.
- (7) Prikupiti sve dostupne informacije i na osnovi toga prije obavljanja razgovora izvršiti procjenu rizika u svakom pojedinačnom slučaju.
- (8) Tijekom razgovora upoznati žrtvu s odgovarajućim službama pravne, socijalne i zdravstvene zaštite, pružiti skrovište, te ne davati obećanja koja se ne mogu ispuniti.
- (9) Prikladno odabrati i pripremiti za rad prevoditelja (ukoliko se radi o strancu) i ostale suradnike.
- (10) Osigurati žrtvi anonimnost i povjerljivost, od trenutka prvoga kontakta do trenutka kada detalji o slučaju budu objavljeni.

Razgovor s djetetom žrtvom

Svjedočenje za odrasle osobe predstavlja vrlo neugodno, nerijetko i traumatično iskustvo pogotovo ako su svjedoci ujedno i žrtve teških krivičnih djela. To se događa bez obzira na to što odrasli imaju neka znanja ili pretpostavke o pravnome sustavu, razumiju uloge, dužnosti i obvezu svjedočenja. Djeca, generalno od tome ne moraju znati ništa i njihovo pojmanje pravde i sustava u kojem se ona provodi bitno se razlikuje od pojmanja odraslih. Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku¹⁶ u dijelu koji se odnosi na krivična djela na štetu djece i maloljetnika propisao je niz mjera koje imaju za cilj zaštitu djece od ponovne retraumatizacije i viktimizacije kao što je: ograničenje broja saslušanja djece na **maksimalno dva puta**, svjedočenje putem tehničkih uređaja iz druge prostorije, postavljanje pitanja preko predsjedavajućega sudskog vijeća i drugo. Zakonodavac je imao sluha za specifične potrebe djece uvažavajući njihov razvoj, te je kao obvezu propisao nazočnost stručne osobe tijekom saslušanja. Stručna osoba može biti psiholog, pedagog, socijalni radnik i po zakonu je to osoba uz čiju se pomoć dijete saslušava. U praksi je to najčešće osoba koja pruža psihološku podršku djetetu tijekom saslušanja i izvodi psihološku pripremu djece za saslušanje. Postoje oprečna mišljenja da te uloge treba razdvojiti (podrška i stručna pomoć tijekom saslušanja), ali ipak treba voditi računa da je za djecu lakše da što manje osoba bude uključeno tijekom pravosudna procesa. Načelno ne postoji sukob interesa da te uloge budu dodjeljene jednoj osobi/stručnoj osobi koje imamo zaposlene u sudovima i tužilaštvima u BiH kao stručne suradnike za podršku svjedocima ili stručne savjetnike za maloljetnike¹⁷. Naravno, postoje situacije (dijete s posebnim potrebama, djeca s teškoćama u mentalnom razvoju i sl.) kada u proces saslušanja osim osobu za podršku treba uključiti specijalista u koji će pomoći saslušanju. Dakle, psihološku pripremu i psihološku podršku trebaju obavljati stručnjaci (nebitno kojega od spomenutih profila) koji imaju specijalizirana znanja iz traume (vidi dio o retraumatizaciji i stigmatizaciji u krivičnom postupku).

Ciljevi psihološke pripreme djece za svjedočenje su:

- smanjiti negativne posljedice svjedočenja po dijete, odnosno ublažiti sekundarnu traumatizaciju
- smanjiti razinu stresa/ anksioznosti tijekom svjedočenja
- pomoći djeci da shvate prirodu i ozbiljnost postupka
- poboljšati sposobnosti djeteta da odgovori na pitanja najtočnije, najpotpunije i na istinit način.

Sva četiri cilja odnose se na dobrobit djeteta i u njegovom su najboljem interesu, dok četvrti cilj ujedno doprinosi i učinkovitosti pravosudna postupka.

Pripremiti adekvatno dijete za ono što ga čeka u sudnici najviše će se reflektirati na razinu stresa i anksioznosti. Naime, djeca postanu veoma zbunjena i anksiozna ako tijekom svjedočenja shvate da ih stranke u postupku ne razumiju ili da ne znaju što se od njih

---

¹⁶ Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u RS stupio je na snagu 2011. godine, u Brčko Distriktu 2013. godine, a u Federaciji BiH 2015. godine.

¹⁷ Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku predviđa zapošljavanje stručnih savjetnika u sudovima i tužilaštvima, a koji mogu biti socijalni pedagozi-defektolozi, specijalni pedagozi-defektolozi, socijalni radnici i psiholozi.

očekuje. Ta se situacija dijelom prevladava specijaliziranim edukacijama za suce, tužitelje, odvjetnike, inspektore, jer upravo neprilagođen i nestručan način ispitivanja najviše tomu doprinosi.

Psihološka priprema - faze

Psihološka se priprema izvodi kroz sljedeće faze:

Upoznavanje djeteta i stjecanje njegova povjerenja

Stručna osoba trebala bi dijete upoznati ranije, prije dana svjedočenja. Idealno je upriličiti susret u sudu neposredno nakon obavijesti djetetu da će svjedočiti. Stjecanje povjerenja vrlo je važno za dalji rad s djetetom i može utjecati na dječiju motivaciju za svjedočenje. S obzirom da rad stručnih osoba ne ulazi u sadržaj iskaza koji će dijete dati pred sudom, a priori se zauzima stav da se vjeruje djetetu. U toj se fazi od djeteta prikupljaju i provjeravaju anamnestički podaci o porodici/obitelji, školi, interesima i sl. S djetetom se vodi nestrukturirana vrsta intervjua koji pomaže prilikom izrade informacije o potrebama i stanju djeteta za potrebe suda i/ili tužilaštva.

Informiranje djeteta

Djeci se daju osnovne informacije o istražnom i sudskom postupku prilagođene njihovu uzrastu i razini razumijevanja. Važno je djeci objasniti zašto su tu, što znači biti svjedok, na koji način svjedoči, tko ga sluša, koliko postupak može trajati, što se događa kada se izrekne presuda i slično. Dakle, sve informacije u cilju boljšeg razumijevanja postupka i njihove uloge svjedoka. Vrlo je važno pravilo da se tijekom informiranja ne služimo eufemizmima, jer većina djece shvaća ozbiljnost situacije u kojoj se nalaze, pa bi takvim pristupom izazvali zbunjenost. Djetetu možemo poslati poruku da je proces svjedočenja „ugodan“, ako govorimo: „Nije to ništa“, „Samo će te nešto kratko pitati i začas će proći“ i sl. S druge strane, tim pristupom možemo minimizirati njegovu ulogu žrtve ili njegov trud i hrabrost da ispriča događaj kada se nađe u ulozi očevica.

Interaktivna priprema u sudnici - igranje uloga

Činjenica je da se djeci sadržaji koje želimo da usvoje najbolje predstavljaju na interaktivan način i kroz igru. Igra kao dominantna aktivnost djeteta povezana je s tjelesnim razvojem, razvojem intelekta, motiva, procjenjivanjem vrijednosti, emocionalnim razvojem i razvojem osobina, te se kao takva može iskoristiti i u pripremi djece za svjedočenje.

„Igra predstavlja zonu narednog razvitka djeteta, u igri dijete je uvijek više od svog prosječnog uzrasta, za glavu više od samog sebe“ (Vigotski, 1996).

Kako igra predstavlja pripremu za život djece, može poslužiti i kao trening za ne baš uobičajeno iskustvo djece kao što je to svjedočenje pred sudom, naročito kod mlađe djece. Bez obzira na činjenicu da djeca ne svjedoče iz sudnice, u postupku pripreme treba ih uvesti u praznu sudnicu, kako bi dijete steklo perspektivu, pa onda na licu mjesta kroz pozicije svih sudionika u postupku objasniti njihovu ulogu. Na primjer, djetetu možemo reći da je uloga suca slična ulozi razrednika koji je zadužen provoditi pravila, biti pravičan i sl. S posebnom

pažnjom treba objasniti ulogu branitelja, da dijete njihova pitanja ne doživi suviše negativno, već kao dio procesa koji pomaže sucu donijeti pravičnu odluku slušajući obje strane u postupku. Igranje uloga u sudnici posebno je korisno za djecu ispod 12 godina. Djetetu nakon što objasnimo uloge damo zadatak da bude u ulozi ispitivača, a mi se postavimo na mjesto za svjedoke i damo neku neku neutralnu instrukciju – da je dijete direktor škole, a mi se prijavljujemo na posao za nastavnika likovnog. Vrlo su ilustrativna pitanja („Volite li djecu?“, „Je li se vam se dogodilo nešto ružno dok ste bili dijete?“) koja djeca znaju postaviti u toj igri, s obzirom na okolnosti projekcije su vrlo očite i dojmive. Također djecu stavimo u ulogu svjedoka, na način da ono izabere svoju ulogu (u posljednje vrijeme popularne su dječije talent šou emisije, pa obično biraju biti kandidati, a vi neka komisija/žiri). Treba imati na umu da se neka djeca, zapravo većina, u sudnici prvi put sureće s tehnikom, naročito mikrofonom, te se na taj način i tehnički pripremaju za saslušanje. Naravno, opet treba istaknuti individualni pristup, jer nisu sva djeca podobna za tu vrstu interakcije, a naročito treba voditi računa o tome koji sadržaj u igri predlažete. Treba biti oprezan kada igru koristimo kao metodu u smislu dječijega shvaćanja postupka i opuštanja djece. Ne treba pretjerivati, jer djeca znaju da su u sudu veoma neprijatnim povodom i sud ne treba predstavljati kao dječiju igraonicu, niti dječiju pozitivnu igru vezivati za svjedočenje.

Priprema na neugodnosti i nepredviđene stvari

Tu fazu zapravo izvodimo kroz predhodne tri, ali zbog njezine važnosti opisujemo je kao posebnu. Osim što su djeca neosjetljiva na proturječnosti, trauma koju su doživjeli svrstava ih u vrlo ranjive svjedoke, te svako iznenađenje, neugodnost i proturiječnost tijekom postupka mogu biti okidači za dodatnu traumu i ponašanje koje će kod djece ometati tijekom ispitivanja. Dijete će se zbuniti, ušutjeti, izgubiti motivaciju davati odgovore na pitanja i sl. Stručni suradnici za podršku ne mogu predvidjeti sve situacije kako bi adekvatno pripremili dijete, ali postoje neke „uobičajene“. To su na primjer pauze koju zatraži neko od stranaka, nazočnost policije, toge kod suca i tužitelja. Dijete može tijekom pretresa čuti riječ „prigovor“ i pomisliti da se odnosi na njega, da je nešto pogriješilo.

Procjena stanja i potreba predstavlja zapravo psihološku procjenu stanja i potreba djece koje stručna osoba dostavlja sudu/tužilaštvu te se odnosi na trenutačno stanje i potrebe djeteta. Faza procjene stanja i potreba nije strogo odvojena od faze psihološke pripreme. Ona se zapravo izvodi u okviru faze *Upoznavanja djeteta* i stjecanja njegova povjerenja, jer je za očekivati da se tijekom te faze dobije najviše podataka. S obzirom na to da su neka djeca po prirodi zatvorenija, da je potrebno vrijeme za stjecanje povjerenja, imajući u vidu posljedice koju trauma ima na dijete, podatci potrebni za procjenu prikupljat će se tijekom svih faza pripreme. Češće će se događati situacija da nam djeca daju vrlo malo podataka, pa će fokus biti na posmatranju ponašanja i reakcija tijekom faza pripreme. To zahtjeva prije svega educiranost stručnih osoba za rad s djecom i koncentraciju, jer nije preporučljivo da tijekom rada s djecom cijelo vrijeme nešto zapisujete.

Procjena /informacija obuhvaća:

a.) Socijalna anamneza

Podatci o roditeljima/skrbnicima, školovanju, uvjetima života, socijalnom ponašanju i interesima. Informacije o djeci prikupljaju se posredno (centri za socijalni rad, škola, porodica/obitelj, druga djeca) odnosno heteroanamnestički. Heteroanamnestičke podatke

treba provjeriti s djecom ukoliko je to moguće. U dopisu/informaciji treba navesti izvor podataka.

b.) Zdravstvena anamneza

Ukoliko dijete trenutno pati od neke bolesti ili je patilo od neke ozbiljne bolesti zatražiti medicinsku dokumentaciju. Medicinska dokumentacija se prikuplja isključivo od roditelja/skrbnika.

c.) Ostale vrste podataka

Podatci koji su značajni djetetu ili su od značaja za proces npr. djetetu prijete porodica/ obitelj optuženoga ili je stigmatizirano u školskoj sredini ili od smedija.

d.) Procjena trenutna stanja i potreba

Psihološka procjena treba biti fokusirana na trenutni psihički status djeteta u kojem se opisuju njegove emocije i ponašanje tijekom razgovora sa stručnim licem. Informacija može sadržavati i procjenu kognitivnih sposobnosti djeteta u smislu shvatanja svoje uloge u postupku, verbalnih sposobnosti i motivacije.

Dva su ključna razloga zašto je potrebno dostavljati tu procjenu stručnih suradnika (na primjer ako tim psihijatar-psiholog vještačio dijete i gdje u nalazu postoji detaljan opis stanja i sposobnosti djeteta): Vještačenje - vezano za djelo, koristi se kao dokaz u postupku ima svoj jasan cilj i zadatke. Procjena stanja i potreba pred sudom nije osnovna svrha, nego je pomoći sudu/sucima bolje planirati postupak, odnosno voditi ispitivanje u cilju učinkovitosti postupka i sa što manje stresa za dijete. To je trenutna procjena stanja, a od dana vještačenja do dana svjedočenja može proteći toliko vremena koje bitno može utjecati na promjene u razvojnom smislu djeteta.¹⁸ Također, okolnosti za dijete u međuvremenu mogu biti dramatično izmjenjene i mogu utjecati na dječije kapacitete i motivaciju za svjedočenje. Izmjena okolnosti donosi novu traumu ili produbljuju već postojeću vezanu za djelo.

Procjena slučaja

Nakon inicijalna razgovora, pristupa se preliminarnoj procjeni slučaja. Nakon što se prikupe informacije vezane za konkretan slučaj, one će se razmijeniti s ostalim institucijama uključenim u rješavanje slučaja, te će se zajedno s njima izvršiti preliminarna procjena slučaja. Ta aktivnost može biti obavljena organiziranjem zajedničkoga sastanka ili nekim drugim vidom komunikacije. Te procjene obvezno moraju sadržavati:

- Procjenu u vezi sa osiguranjem žurne zdravstvene usluge, uz obveznu psihološku procjenu stanja žrtve (ukoliko iz procjene psihološkoga stanja žrtve proizilazi da ista nije sposobna

---

¹⁸ Dijete se u razvoju može kretati naprijed-nazad. U slučaju traume česte su regresivne epizode, pa se dijete vraća na prevladane obrasce ponašanja kao što su sisanje prsta, mucanje, mokrenje u krevet i sl.

brinuti se o svojim pravima i interesima CSR će postupiti prema odredbama važećih porodičnih/obiteljskih zakona)¹⁹,

- Procjenu rizika vezanih za sigurnost žrtve
- Utvrđivanje dobi žrtve
- Utvrđivanje potrebe za smještajem
- Osiguranje pravne pomoći
- Procjenu hoće li žrtva surađivati s nadležnim institucijama i organizacijama uključenim u izravnu asistenciju žrtvi.

Postupak početne procjene određuje i smjernice za daljnji rad s žrtvom trgovine ljudima. U procesu procjene slučaja potrebno je primjenjivati načelo tinskoga rada i uspostaviti suradnja s drugim institucijama i profesionalcima u dijagnostičkom postupku. Predstavnici nadležnih institucija su u obvezi voditi računa o tome je li žrtva trgovine ljudima adekvatno zaštićena od opasnosti za život i zdravlje, kao i je li potrebna intervencija ostalih službi kako bi se žrtva zaštitila. Sve informacije do kojih se dođe u fazi procjene slučaja obrazlažu se u pisanom obliku.

Prilikom realiziranja tih aktivnosti, nakon što predstavnik institucije koja je identificirala potencijalnu žrtvu dobije informacije o predmetu, potrebno je provjeriti je li slučaj ranije bio evidentiran, prikupiti dodatne informacije, izvršiti procjenu slučaja, pomoći osigurati dokaze o zlostavljanju, identificirati raspoložive resurse za pomoć i zaštitu žrtve, procijeniti koje su intervencije neodložne, odnosno pripremiti individualni²⁰ plan zaštite žrtve za razdoblje refleksije u trajanju od 30 dana. Žrtvu je obvezno upoznati s tim individualnim planom, a ukoliko to okolnosti dopuštaju, žrtva će i sudjelovati u formiranju toga plana.

Ukoliko se radi o maloljetnoj žrtvi trgovine ljudima, aktivnosti u vezi s procjenom slučaja vrši nadležni centar za socijalni rad odnosno postavljeni skrbnik, koji priprema detaljan izvještaj stručnoga radnika – socijalnu anamnezu, koja mora sadržavati sljedeće dijelove:

- podatke o zdravstvenom statusu svih članova porodice/obitelji
- podatke o ekonomskom statusu porodice/obitelji
- podatke o socijalnom statusu porodice/obitelji
- informacije o eventualnim ranijim patološkim promjenama i problemima porodice/obitelji
- utjecaj srodnika i okruženja
- podatke o obrazovnom statusu svih članova porodice/obitelji
- informacije o okolnostima u kojima je žrtva ili dijete žrtva do sada živjelo
- druge relevantne informacije.

---

¹⁹ Obiteljski zakon Federacije BiH, članak 197, Porodični zakon RS-a, član 214. i Porodični zakon Brčko Distrikta BiH, članak 178.

²⁰ Obrazac za pripremu Individualna plana

Prijavljivanje

Tijek razmjene informacija među sudionicima izravne asistencije žrtvama trgovine ljudima reguliran je Pravilnikom i Pravilima²¹.

Prijavljivanje slučajeva žrtava trgovine ljudima stranih državljana i BiH državljana žrtava razlikuje se, pri čemu se svi slučajevi stranih državljana žrtava isključivo prijavljuju nadležnom Terenskom centru službe za poslove sa strancima (TC SZPSS) odmah po identificiranju, a slučajevi BiH državljana žrtava prijavljuju se nadležnoj agenciji za provedbu zakona. U nemogućnosti kontaktiranja SZPSS-a kontaktira se nadležna policijska služba.

Upućivanje prijave

Sve nadležne institucije i ovlaštene organizacije, pravne i fizičke osobe, u slučaju identificiranja potencijalne žrtve trgovine ljudima ili ostvarivanja drugoga vida kontakta s njom, dužni su **bez odlaganja prijaviti**, odnosno obavijestiti nadležnu instituciju. Prijava informacije o žrtvi trgovine ljudima upućuje se **isključivo kuvertiranom pošiljkom ili kurirskom dostavom**. Sve nadležne institucije u BiH, organizacije, fizičke i pravne osobe a koje dođu u kontakt s maloljetnom žrtvom trgovine ljudima, dužne su bez odlaganja **obavijesti nadležni centar za socijalni rad**. Kada se radi o punoljetnoj osobi koja je žrtva trgovine ljudima, centar za socijalni rad bit će obaviješten samo uz pristanak žrtve, odnosno samo u slučajevima kada se radi o punoljetnoj žrtvi koja je nedovoljno mentalno razvijena ili joj je oduzeta poslovna sposobnost. Prijava ili informacija o žrtvi trgovine ljudima mogu biti dostavljena, pisano, usmeno, telefonski ili elektronički. U slučaju prijama prijave, odnosno u slučajevima kada je npr. centar za socijalni rad primio informaciju o mogućoj žrtvi, obvezno je **obaviti procjenu** koju u suradnji s nadležnim službom obvezno dostavlja sve zaprimljene informacije.

Prilikom zaprimanja prijave o žrtvi trgovine ljudima potrebno je voditi računa o povjerljivosti i zaštiti podataka, odnosno postupati s informacijama u skladu sa Zakonom o zaštiti ličnih/osobnih podataka²².

²¹ Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 66/07) i Pravilnik o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima („Službeni glasnik BiH“, broj 33/04)

²² Zakon o zaštiti ličnih/osobnih podataka „Službeni glasnik BiH“, broj 32/01

Intervencije

U slučajevima kada predstavnik nadležne institucije/službenik profesionalac identificira osobu kao potencijalnu žrtvu trgovine ljudima dužan je poduzeti sve neophodne mjere kako bi ona bila adekvatno zaštićena i zbrinuta. U tijeku intervencije potrebno je postupati u interesu žrtve i izbjegavati ponavljanje aktivnosti kako bi se izbjegla ponovna viktimizacija žrtve. Bez obzira radi li se o žrtvama trgovine ljudima državljanima BiH ili stranim državljanima, bez obzira radi li se o djeci ili odraslim osobama, pripadaju im ista prava pomoći i zaštite u BiH, te se intervencije poduzimaju u svim slučajevima.

Razlike postoje u statusu žrtve u BiH, iz čega proizlazi i razlika u Intervencijama

I: Kontakt nadležnih institucija

IV: Smještaj

V: Suradnja s nadležnim institucijama tijekom zbrinjavanja

VI: Rehabilitacija

VII: Repatrijacija

VIII: Resocijalizacija.

Intervencija I: Kontaktiranje nadležnih institucija radi ukazivanja neposredne pomoći

<i>Aktivnosti koje se poduzimaju neposredno nakon identificiranja potencijalne žrtve.</i>

Ostvarivanje kontakta s medicinskom službom (u slučaju potrebe)

Tijekom procesa identificiranja potencijalne žrtve, ona može imati potrebu za ukazivanjem hitne medicinske pomoći usljed tjelesnih ozljeda zadobivenih tijekom procesa eksploatacije, ili nekih drugih zdravstvenih poteškoća koje pokazuje ili su vidljive u trenutku obavljanja razgovora (žrtve se nerijetko agresivno ponašaju i razdražljive su usljed preživljene traume i/ili namjerno izgrađene ovisnosti o narkoticima, jer bivaju prisiljene na njihovo konzumiranje kako bi se povećala njihova ranjivost i kontrola nad njima). Usljed svega navedena žrtva se može osjećati nelagodno, nervozno i ugroženo od osoba koje joj pokušavaju pomoći, što će onemogućiti bilo kakav razgovor sa žrtvom.

U slučaju evidentiranja potrebe za medicinskom pomoći, treba ju osigurati žrtvi prije obavljanja informativnog razgovora. Potrebno je kontaktirati nadležnu medicinsku ustanovu (hitnu medicinsku pomoć, dom zdravlja, i/ili bolnicu) radi ukazivanja neophodne medicinske pomoći, stabilizacije stanja žrtve i njezina daljega davanja iskaza.

Uzimanje se iskaza treba nastaviti nakon što žrtva fizički i psihički bude sposobna za razgovor.

Ostvarivanje kontakta s nadležnim institucijama radi ukazivanja dalje pomoći žrtvi, te provedba daljih istražnih radnji

Neovisno o dobi žrtve, u slučaju postojanja osnovane sumnje radi li se o žrtvi trgovine ljudima, kontaktiraju se sljedeće nadležne institucije:

- *Žrtva strani državljanin*: obavještava se mjesno nadležan terenski centar službe za poslove sa strancima. U nemogućnosti njegova kontaktiranja, informira se SIPA ili mjesno nadležna agencija za sprovedbu zakona
- *BiH državljanin žrtva*: informira se mjesno nadležna agencija za sprovedbu zakona ili tužilaštvo, ili regionalni centar SIPA-e
- *Maloljetna osoba (strani državljanin ili BiH državljanin)*: obavezno se obavještava i nadležna regionalni ured SIPA-e.

Ostvarivanje kontakta s pravim savjetnikom radi pružanja besplatne pravne pomoći

U skladu s međunarodnim zakonskim obvezama koje je BiH preuzela potpisivanjem i ratificiranjem međunarodnih dokumenta, a koji se odnose na poštivanje ljudskih prava, svaka (potencijalna) žrtva trgovine ljudima ima pravo i mogućnost korištenja pravne pomoći tijekom razgovora s predstavnicima nadležnih institucija, te tijekom daljega procesa ukazivanja pomoći, zbrinjavanja i reintegracije.

Sve nadležne institucije i organizacije u BiH prilikom razgovora s potencijalnom žrtvom trgovine, trebaju osigurati nazočnost pravnoga savjetnika, u cilju poštivanja njezinih prava. U slučajevima kada se radi o maloljetnoj osobi, predstavnik centra za socijalni rad odnosno postavljeni skrbnik izvršit će procjenu trenutka uključivanja pravna savjetnika u slučaj, osim kada se radi o potencijalnoj žrtvi stranom državljaninu, kada je neophodno odmah osigurati nazočnost savjetnika.

Besplatna pravna pomoć žrtvama trgovine ljudima u BiH može se osigurati posredstvom *Udruženja Vaša prava* koje je potpisnik Protokola s Ministarstvom sigurnosti i ostalih dostupnih vidova besplatne pravne pomoći u skladu sa Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći. Ukoliko se radi o djetetu, aktivnosti koje se realiziraju u dijelu vezanom za pružanje besplatne pravne pomoći obavlja se u suradnji s imenovanim skrbnikom centra za socijalni rad.

Ostvarivanje kontakta s nevladinom organizacijom (NVO) koja ima potpisan sporazum o zbrinjavanju žrtava trgovine ljudima radi njihova smještaja.²³

Kontaktiranje NVO-a će se obaviti nakon ostvarivanja kontakta s nadležnim institucijama i pravim savjetnikom, u cilju organizacije zbrinjavanja žrtve, i to:

- *Žrtva strani državljanin*: kontaktiranje nevladinih organizacije za smještaj žrtava stranih državljana može se izvršiti isključivo u suradnji s nadležnim terenskim centrom službe za poslove sa strancima, koji će u suradnji s policijom i tužilaštvom izvršiti procjenu sigurnosne situacije u konkretnom slučaju i odabrati sigurnu kuću (NVO) za smještaj
- *BiH državljanin žrtva*: odabir sigurne kuće za smještaj obavlja se ovisno o procjeni sigurnosne situacije, u suradnji s nadležnom agencijom za provedbu zakona i/ili tužilaštvom, dok je za maloljetnu potencijalnu žrtvu trgovine ljudima centar za socijalni rad inicijator

²³Popis nevladinih organizacije koje imaju potpisan Protokol o suradnji s Ministarstvom sigurnosti (smještaj stranaca žrtava trgovine ljudima) i Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice (smještaj BiH državljana žrtava trgovine ljudima)

intervencije smještaja. Informacija o načinu i odabiru NVO-a za smještaj bosanskohercegovačkih državljana potencijalnih žrtava trgovine ljudima obavlja se u suradnji s Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH i Ministarstvom sigurnosti BiH, Odsjekom za borbu protiv trgovine ljudima.

Nevladine organizacije koje osiguravaju smještaj potencijalnim i/ili identificiranim žrtvama trgovine ljudima, i stranim i BIH državljanima, posebnu pozornost posvećuju pristupu i smještaju djeci.

Intervencija II: Planiranje i organiziranje oblika zaštite i zbrinjavanja

Aktivnosti koje se poduzimaju nakon koordinacije s nadležnim institucijama.

Bit te aktivnosti je u potrebi razmjene informacija učinkovito, te se u cilju donošenja odluka o oblicima i karakteru zaštite žrtava osigurava multidisciplinarna suradnja svih uključenih institucija i organizacija.

Intervencija III: Transport

Aktivnosti koje se poduzimaju nakon određivanja vrste smještaja i pomoći.

Kada se radi o visokorizičnom slučaju trgovine ljudima, žrtvu će s mjesta identificiranja na mjesto lokacije skloništa prebaciti isključivo nadležna agencija za provedbu zakona, ili nadležni terenski centar službe za poslove sa strancima, u slučaju kada se radi o strancu žrtvi, uz pratnju predstavnika centra za socijalni rad ukoliko se radi o djetetu.

U slučaju da nikakva sigurnosna prijetnja nije evidentirana, transport je žrtve do skloništa u nadležnosti centra za socijalni rad ukoliko se radi o djetetu žrtvi. Transport žrtve od i do skloništa tijekom boravka u njemu, a tijekom medicinskih intervencija, sudskih procesa ili sličnih aktivnosti gdje je neophodno osigurati nazočnost žrtve, obaviti će agencija za provedbu zakona koja rukovodi slučajem i/ili za to nadležna agencija ovisno o vrsti intervencije.

Intervencija IV: Smještaj

Aktivnosti koje se poduzimaju nakon identificiranja potencijalne žrtve, komunikacije s nadležnim institucijama i određivanja vrste smještaja i pomoći.

Nakon što je obavljen inicijalni intervju, napravljena preliminarna procjena slučaja i maloljetna žrtva trgovine stavljena pod skrbništvo centra za socijalni rad, ona se smješta u sigurnu kuću/sklonište najmanje u trajanju od 30 dana što je zakonsko razdoblje refleksije za žrtve trgovine ljudima²⁴. Nakon isteka razdoblja refleksije asistencija će se nastaviti u skladu s individualnim planom reintegracije. Kada se radi o punoljetnim žrtvama, nakon procjene

²⁴ Pravilnik o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima („Službeni glasnik BiH“, broj 33/04)

sigurnosti i rizika za žrtvu, ona se smješta u sigurnu kuću. Smještaj u sigurnu kuću za punoljetne osobe može uslijediti samo u slučaju dobrovoljna pristanka žrtve. Iako se zakonski ne mora osigurati dobrovoljni pristanak maloljetne žrtve na smještaj, radi ukazivanja učinkovite pomoći i zbrinjavanja maloljetne žrtve, neophodno je obaviti njezinu pripremu za smještaj u sklonište/sigurnu kuću. Smještaj žrtve trgovine ljudima izvršit će se u jedno od skloništa kojima rukovode ovlašteni NVO-i ovisno o tome radi li se o strancu ili bosanskohercegovačkom državljanu žrtvi. Stranac žrtva trgovine ljudima može biti smješten u skloništa kojima rukovode NVO-i s potpisanim Protokolom s Ministarstvom sigurnosti koje je nadležno za pitanja stranaca u BiH.

Prilikom smještaja žrtve u sigurnu kuću/sklonište neophodno je imati u vidu činjenicu da sklonište predstavlja objekt zatvorena tipa, te da je tako fizički slično uvjetima u kojima je žrtva eksploatirana tijekom trgovine, usljed čega se nerijetko događa da se žrtve prvobitno osjećaju nelagodno i zatvoreno. U cilju izbjegavanja takvih situacija i neželjenih posljedica (bijeg žrtve iz skloništa), izuzetno je važno pojasniti žrtvi da je ona zbrinuta u sklonište zbog svoje sigurnosti i rehabilitacije. U slučaju da punoljetna žrtva želi napustiti sklonište u bilo kojem trenutku rehabilitacije, ona to može učiniti na vlastiti zahtjev. Maloljetna žrtva može napustiti sklonište samo na zahtjev skrbnika.

U slučaju da multidisciplinarni tim (predstavnici nadležnih institucija koji su ostvarili suradnju po identificiranju i inicijalnom razgovoru) odluči da je smještaj u sklonište u najboljem interesu žrtve, oni se može obaviti u bilo koje doba dana i noći. Svaki NVO koji rukovodi skloništem za žrtve trgovine ljudima ima dežurnu osobu koja se može kontaktirati 24 sata dnevno u cilju zbrinjavanja potencijalne žrtve trgovine ljudima. Sigurna kuća/sklonište predstavlja oblik sigurna privremena zbrinjavanja. Smještaj u sigurnu kuću/sklonište ne obavlja se radi osiguranja trajna boravka.

Otpuštanje žrtve iz skloništa

Žrtva može izraziti želju da trajno napusti sklonište u određenom trenutku rehabilitacije, što će biti ispoštovano u skladu sa zakonskim uvjetima. Pri tome je važno upoznati žrtvu s činjenicom da se odriče prava na zbrinjavanje i ostale vidove pomoći koji joj zakonski pripadaju kao žrtvi trgovine ljudima. Punoljetna bosanskohercegovačka žrtva trgovine ljudima može napustiti sklonište bez pratnje, nakon što su o njezinu odlasku informirane sve nadležne institucije, pod uvjetom da je njezino boravište poznato agenciji za provedbu zakona i tužilaštvu u slučaju potrebe davanja iskaza u sudskom postupku. Maloljetna bosanskohercegovačka žrtva može napustiti sklonište samo na pisani zahtjev i u nazočnosti zakonska skrbnika, uz poštivanje navedenih uvjeta otpusta. Stranac žrtva može napustiti sklonište samo uz pristanak nadležnih institucija (Služba za poslove sa strancima, policija i tužilaštvo, eventualno centar za socijalni rad), pod određenim uvjetima i u slučajevima regulirana statusa boravka. Žrtva stranac može napustiti sklonište samo u pratnji službenika nadležne institucije koji/a je izvršio/la smještaj žrtve u sklonište. U bilo kojem od navedenih slučajeva, žrtve i pratitelji dužni su potpisati dokumentaciju o napuštanju skloništa na vlastiti zahtjev.

Intervencija V: Suradnja s nadležnim institucijama tijekom zbrinjavanja

Aktivnosti koje se provode prije, tijekom i nakon boravka žrtve u skloništu odnosno tijekom cjelokupna procesa asistencije žrtvi.

Imajući u vidu da su maloljetne osobe najviše izložena trgovini ljudima u BiH, nadležni centri za socijalni rad predstavljaju ključne institucije koje će zastupati i štiti prava maloljetne žrtve. Usljed toga je veoma važno da njihova suradnja i komunikacija s ostalim institucijama u procesu asistencije žrtvama bude pravodobna, jasna, dvosmjerna i učinkovita.

Suradnja s agencijama za provedbu zakona - policijom na lokalnoj, entitetskoj i državnoj razini (SIPA) i tužilaštvom

Predstavnik centra za socijalni rad ima osnovnu ulogu u postupku inicijalna razgovora s maloljetnom žrtvom i njegova je uloga, kao tijela skrbništva, osiguranje adekvatna tretmana maloljetne žrtve trgovine ljudima tijekom svih postupaka koji će se voditi u agenciji za provedbu zakona, tužilaštvu i sudu.

Sve nadležne institucije koje dolaze u dodir s maloljetnom žrtvom dužne su o tome informirati imenovana skrbnika koji će zastupati interese maloljetne žrtve u svim fazama postupka i odlučivati o svim pitanjima koja su od interesa za maloljetnu žrtvu trgovine ljudima. Imenovani skrbnik treba biti nazočan tijekom svakoga razgovora maloljetne žrtve i policijskih i drugih službenika, pri čemu treba osigurati zaštitu privatnosti i identiteta žrtve, te spriječiti njezinu reviktimizaciju. Predstavnik centra za socijalni rad odnosno postavljeni skrbnik dat će stručno mišljenje policiji o sposobnostima maloljetne žrtve za davanje iskaza, te nadležnom tužilaštvu i sudu o sposobnostima maloljetne žrtve za svjedočenjem i mogućim posljedicama za nju.

Psihološka je priprema maloljetne žrtve za davanje iskaza također obveza nadležna centra za socijalni rad odnosno postavljena skrbnika. U slučaju da je dijete smješteno u sigurnu kuću koja nije u istoj općini kao i nadležni centar, odnosno dijete nije svakodnevno dostupno imenovanom skrbniku iz centra za socijalni rad, priprema za svjedočenje organizirat će se u koordinaciji s predstavnikom NVO-a, tj. sigurnom kućom.

Pripremu maloljetne žrtve za svjedočenje na sudu vrši nadležno tužilaštvo uz obveznu nazočnost imenovana skrbnika²⁵.

Suradnja s nevladinim sektorom

Nakon smještaja žrtve u sigurnu kuću/sklonište, predstavnik centra za socijalni rad ostaje u kontaktu s nadležnim voditeljem slučaja u NVO-u radi sudjelovanja u izradi planova reintegracije, rehabilitacije i resocijalizacije, razmjene informacija o slučaju, planiranja neophodnih intervencija, praćenja tijeka rehabilitacije, te pružanja podrške žrtvi trgovine, posebno u slučajevima kada se radi o maloljetnim osobama. U cilju uspostavljanja uzajamna povjerenja između žrtve i njezina privremena skrbnika, od izuzetne je važnosti da predstavnik centra za socijalni rad/postavljeni skrbnik ostvaruje telefonski kontakt sa žrtvom

²⁵ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka FBiH „Službene novine FBiH”, br. 36/03, čl.7 i Zakon o zaštiti svjedoka u krivično postupku RS, “Službeni glasnik RS”, br. 48/03, čl.6, Zakon o krivičnom postupku RS “Službeni glasnik RS”, br. 50/03, članak 145, Zakon o krivičnom postupku FBiH “ Službeni novine FBiH”, br. 35/03, članak 95.

barem dva puta mjesečno, te osobni kontakt barem jednom mjesečno. Time se osigurava kontinuiranost u praćenju slučaja i uključenost u sve aktivnosti koje se poduzimaju u svrhu rehabilitacije žrtve. Taj će se proces komunikacije između žrtve i socijalnoga radnika intenzivirati tijekom psihološke pripreme za davanje iskaza i provedbe aktivnosti planiranih individualnim planom reintegracije.

Kako se većina navedenih procesa realizira tijekom boravka žrtve u skloništu, izuzetno je važna suradnja i komunikacija između predstavnika nadležnih institucija, posebno centra za socijalni rad i voditelja slučaja u NVO-u tijekom cjelokupna procesa zbrinjavanja i pomoći, jer će se jedino na taj način osigurati adekvatna resocijalizacija žrtve. Predstavnik centra za socijalni rad odnosno postavljeni skrbnik i voditelj slučaja u NVO-u trebaju ostvariti kontinuirani kontakt od momenta smještaja žrtve u sklonište. Ta suradnja uključuje razmjenu svih relevantnih informacija o žrtvi prikupljenih tijekom rada s ostalim institucijama u procesu zaštite i zbrinjavanja, kao i s obitelji žrtve. Od izuzetne je važnosti da se odluke koje se odnose na žrtvu donose zajedničkim dogovorom u najboljem interesu maloljetne žrtve, jer se nerijetko događa da osoblje NVO-a, koje je zbrinulo žrtvu, ostvaruje veći kontakt s njom i time ima bolji uvid u njezine potrebe tijekom svih segmenata asistencije i zbrinjavanja.

Usljed toga je neophodno da postavljeni skrbnik slučaja bude sastavni dio stručnoga tima koji će, po prijemu žrtve i intervjuiranju o potrebama i vrsti pomoći, sačiniti planove rehabilitacije, repatrijacije i resocijalizacije žrtve, ovisno o kojoj se žrtvi radi. Taj stručni tim bi, osim centra za socijalni rad, nadležna lječnika, psihologa i voditelja slučaja u NVO-u, trebali sačinjavati i ostali službenici iz nadležnih institucija uključenih u pružanje pomoći žrtvi, i to po jedan iz agencije za provedbu zakona (ponekad je potrebno da lokalna policija i SIPA budu uključene u tim), tužilaštva, pravnoga savjetnika te obrazovne institucije relevantne za proces resocijalizacije žrtve. Po potrebi se u taj tim trebaju povremeno uključiti i ostali profesionalci koji mogu doprinijeti uspješnoj rehabilitaciji i resocijalizaciji žrtve (osoblje nadležnih ministarstava, drugo medicinsko osoblje, službenik zavoda za zapošljavanje i ostali). Navedeni je tim obavezan sastati se neposredno nakon razdoblja refleksije individualnoga slučaja, a potom kvartalno u sastavu koji je neophodan za adekvatno i efikasno djelovanje u svim segmentima pomoći žrtvi.

Suradnja s nadležnim ministarstvima, uključujući Službu za poslove sa strancima

Postavljeni skrbnik u svim fazama procesa - identificiranju, asistenciji, zbrinjavanju, rehabilitaciji, repatrijaciji i resocijalizaciji žrtve- ima odgovornost zastupati i štiti prava maloljetne žrtve i punoljetne osobe kojoj je skrbnik po bilo kojoj osnovi. Ta se uloga odnosi i na komunikaciju s BiH institucijama odgovornim za sva pitanja koja se odnose na žrtvu trgovine ljudima u BiH, uključujući strane državljane (Ministarstvo sigurnosti/Sektor za imigraciju i Služba za poslove sa strancima) i bosanskohercegovačke državljane žrtve (Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice), maloljetne i punoljetne.

Uloga je privremena skrbnika da, tijekom cjelokupna procesa asistencije žrtvi, pravodobno komunicira s nadležnim institucijama i obavještava ih – ili traži njihov angažman, pomoć i savjet, pri organizaciji aktivnosti neophodnih u procesu asistencije žrtvi (reguliranja boravka, zaštite interesa, rješavanja mogućih poteškoća u pružanju pomoći žrtvi, rješavanje

nesuglasica oko adekvatnih rješenja s ostalim institucijama u procesu i sve ostale pojedinosti i poteškoće do kojih može doći tijekom asistencije žrtvi).

Evidencija i dokumentacija

Svi članovi regionalnih monitoring timova daju svoj doprinos u razvijanju državnoga sustava za upravljanje informacijama, pomoći i prikupljanju, obradi, te istodobno razvijanju načina za sigurnu uporabu podataka o trgovini ljudima uopće, a posebno o registriranim potencijalnim i identificiranim žrtvama trgovine ljudima.

Prikupljanje odnosno razmjena informacija o potencijalnim ili/i identificiranim žrtvama trgovine obavlja se na jedinstvenom obrascu za prikupljanje podataka o potencijalnim i/ili identificiranim žrtvama trgovine ljudima u BiH, a popunjen obrazac s potrebnim prilogima dostavlja se poštom ili putem kurira u Ministarstvo sigurnosti BiH, Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima. U slučaju popunjavanja i dostavljanja toga obrasca za maloljetnu žrtvu centri za socijalni rad dužni su osigurati suglasnost od skrbnika za uporabu i obradu podataka o toj žrtvi (Hunčec i sur. 2010.)

Tijekom pružanja izravne asistencije žrtvi trgovine ljudima ukoliko su stručni radnici u centrima za socijalni rad prvi ostvarili kontakt sa žrtvom, potrebno je razmijeniti odgovarajuće informacije s ostalim nadležnim institucijama koje se uključuju u pružanje izravne asistencije žrtvi, te razmijenjivati informacije sve do konačna rješenja slučaja.

Intervencija VI: Rehabilitacija

Aktivnosti koje se provode tijekom boravka žrtve u skloništu.

Tijekom smještaja žrtve, sve nadležne institucije i organizacije zajednički pripremaju plan reintegracije. Taj plan uključuje planove rehabilitacije, repatrijacije i resocijalizacije.

Kada su u pitanju stranci žrtve trgovine ljudima taj plan uključuje rehabilitaciju tijekom boravka u BiH i repatrijaciju u zemlju podrijetla. Kada se radi o domaćim žrtvama trgovine ljudima taj plan obvezno uključuje rehabilitaciju, i resocijalizaciju, a u slučajevima povratka BiH državljana žrtava iz inozemstva u BiH kao zemlju podrijetla, priprema se i plan njihove repatrijacije u BiH.

Optimalni standard primijenjiv za trajno zbrinjavanje žrtve trgovine je priprema **individualna plana reintegracije za žrtvu**, a za svaku od te tri aktivnosti, koji se kreira u skladu s individualnim potrebama žrtve.

Individualni plan rehabilitacije žrtve je plan koji se priprema u svrhu organizacije rehabilitacije žrtve tijekom zbrinjavanja u skloništu, kako bi njezin boravak bio što kraći i što djelotvornije iskorišten u svrhu priprema za povratak u društvenu zajednicu, te kvalitetniji i sigurniji život nakon izlaska iz sigurne kuće.

Plan rehabilitacije kreira stručni tim neposredno nakon smještaja žrtve u sklonište, a u suradnji s njom, iako to ne mora biti slučaj pri planiranju oblika medicinske pomoći i zaštite neophodne žrtvi tijekom procesa rehabilitacije (to je čest slučaj kod žrtve ovisnika, pri čemu se rijetko ostvaruje suradnja žrtve tijekom odvikavanja od narkotika). Plan rehabilitacije sadrži detaljni pregled o uvjetima smještaja žrtve (sam/a u sobi, ili s drugom žrtvom, potreba kontinuirana nadzora, dežurstava), potrebnoj odjeći i obući, higijenskim potrepštinama,

neophodnim medicinskim uslugama, vrsti i trajanju psihološkoga savjetovanja i pomoći, vrsti i trajanju radno-okupacijske terapije, mogućnost i pravo komuniciranja s porodicom/obitelji, te uvjete komunikacije (telefonom, osobno), planiranje posjeta obitelji tijekom boravka u skloništu i njihovo trajanje (u skladu s prethodno urađenom procjenom sigurnosti), planiranje intervjuiranja i njegova realizacija, neophodni transport i njegovo osiguranje prilikom odlaska u policiju i tužilaštvo, te medicinske ustanove, kao i organizacija komunikacije i razmjene dokumentacije sa skrbnikom i ostalim profesionalcima nadležnim za slučaj.

Plan rehabilitacije, sadrži:

- informacije o zdravstvenom stanju i potrebama žrtve (tjelesno i psihičko stanje žrtve), a procjenu daju zdravstvene ustanove
- plan radne rehabilitacije (radno-okupacijska terapija)
- plan osposobljavanja (dodatno obrazovanje, prekvalifikacija, uključivanje u redovni ili izvanredni obrazovni sustav, neformalne edukacije).

Ukoliko nadležno tužilaštvo i agencija za provedbu zakona tijekom boravka žrtve u skloništu utvrde potrebu za njezinim premještanjem na drugu lokaciju iz sigurnosnih razloga, premještaj će se obaviti uz obveznu nazočnost postavljena skrbnika iz centra za socijalni rad kada je u pitanju maloljetna žrtva trgovine ili punoljetna žrtva kada je potrebno postaviti skrbnika u posebnome slučaju.

Žrtvi je potrebna pomoć tijekom realizacije individualna plana. Potrebno je pratiti odvijaju li se aktivnosti ka postizanju postavljena cilja. U tom planu aktivnosti su međusobno povezane od prve podrške, preko terapijskoga rada, do trenutka kada je žrtva dovoljno osnažena i spremna za kreiranje plana repatrijacije ili resocijalizacije.

Asistencija je žrtvama trgovine ljudima kontinuirani proces čije trajanje zavisi od individualna stanja i potreba žrtve.

Intervencija VII: Repatrijacija

Aktivnosti koje se provode za strance žrtve u BiH, i bosanskohercegovačke državljane žrtve u inozemstvu koji se vraćaju u BiH kao zemlju podrijetla.

Te se aktivnosti provode nakon ili tijekom procesa rehabilitacije žrtve, koji se u tom slučaju nastavlja u zemlji podrijetla.

Repatrijacija predstavlja aktivnost koja se provodi za strance žrtve identificirane u BiH i koji se tom prilikom vraćaju – repatriraju u svoje zemlje podrijetla, odnosno za bosanskohercegovačke državljane žrtve identificirane kao takve u inozemstvu, te se vraćaju u BiH kao svoju zemlju podrijetla.

Iako je proces repatrijacije za strane i bosanskohercegovačke žrtve skoro identičan u smislu organizacije transporta i prihvata, razlike postoje u uslugama koje se pružaju žrtvama prije i poslije repatrijacije. Naime, stranac žrtva nakon identificiranja u BiH u većini slučajeva bit će zbrinut u skloništu, uključen u proces rehabilitacije i nakon toga repatriran u zemlju podrijetla, dok će se za bosanskohercegovačkoga državljana žrtvu nakon repatrijacije u BiH kao zemlju podrijetla organizirati proces rehabilitacije i resocijalizacije u društvo, pri čemu se može dogoditi da žrtva izvjesno vrijeme provede u skloništu.

Razlika u pristupu aktivnostima repatrijacije ogleda se u činjenici da je stranac žrtva u većini slučajeva trgovanja u BiH na ilegalan način, te se takvoj osobi nakon identificiranja mora regulirati privremeni boravak iz humanitarnih razloga. Takav se boravak odobrava zbog činjenice da se radi o žrtvi trgovine ljudima. Humanitarni se boravak odobrava svim žrtvama trgovine ljudima bez obzira pristaje li žrtva na svjedočenje ili ne, s tom razlikom što se žrtvi trgovine ljudima koja ne svjedoči odobrava humanitarni boravak u kraćem razdoblju. Žrtvi koja svjedoči odobrava se humanitarni boravak koji može biti produžavan sve dotle dok za to postoji potreba.²⁶ Nakon što više ne postoji potreba za odobrenjem humanitarnog boravka, u slučaju stranca žrtve pristupa se realizaciji te intervencije.

Kada se radi o domaćoj žrtvi trgovine ljudima, postupak repatrijacije provodi se samo u slučaju da je osoba – bosanskohercegovački državljanin identificirana kao žrtva trgovine u drugoj zemlji, pri čemu se repatrijacija takve osobe vrši u BiH kao zemlju podrijetla. U takvim se slučajevima repatrijacija vrši posredstvom diplomatsko-konzularnih predstavništava BiH u inozemstvu, koji će svu neophodnu pomoć potrebnu tim osobama pružiti u suradnji s nadležnim institucijama u BiH, od kojih su predstavnici centra za socijalni rad zaduženi za slučajeve maloljetnika i ostalih osoba kojima je potrebno imenovati skrbnike za poseban slučaj.

Bilo da se radi o strancu ili bosanskohercegovačkoj žrtvi, u skladu s trenutačno važećim zakonskim aktima²⁷, repatrijaciju iz/u BiH vrši Međunarodna organizacija za migracije (IOM), u suradnji s nadležnim ministarstvima i NVO-om koji preuzima brigu o žrtvi/slučaju. Također važnu ulogu u tom procesu imaju i diplomatsko-konzularna predstavništva zemlje podrijetla žrtve stranca, odnosno Ministarstvo vanjskih poslova BiH u slučajevima kada se radi o bosanskohercegovačkoj žrtvi, a koji posreduju u izdavanju putnih isprava (koje žrtve u većini slučajeva nemaju kod sebe u trenutku identificiranja).

Predstavnici centra za socijalni rad tijekom procesa repatrijacije trebaju ostvariti komunikaciju i razmjenu podataka sa svim sudionicima uključenim u proces povratka žrtve u zemlju podrijetla, s ciljem njezina adekvatnog prihvata, zbrinjavanja i pomoći. Pri tome centri za socijalni rad trebaju ostvariti kontakt s bosanskohercegovačkim nadležnim institucijama putem kojih će prikupiti potrebne informacije za postupak repatrijacije, s ciljem utvrđivanja okolnosti u kojima je žrtva trgovana, moguće umiješanosti obitelji u proces trgovine, zdravstvenoga i psihičkoga stanja žrtve, uvjetima povratka, potrebe za pratnjom (u slučaju maloljetnog stranca žrtve imenovani skrbnik će izvršiti pratnju i predaju djeteta skrbniku u zemlji podrijetla), potrebe za privremenim smještajem nakon povratka i sl.

Kako je proces repatrijacije isključivo dobrovoljna karaktera, te iziskuje potpisivanje suglasnosti za nju, uloga centra za socijalni rad ogleda se u suradnji s pravnim savjetnikom tijekom pripreme izjava o dobrovoljnom povratku, te odustajanja od privremena boravka u zemlji u kojoj je žrtva identificirana. Te dokumente potpisuje žrtva (bilo stranac u BiH, ili BiH žrtva u inozemstvu) u nazočnosti pravna savjetnika, odnosno imenovana skrbnika u

²⁶ Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, broj 66/07), član 15.

²⁷ Pravilnik, Protokol o suradnji između Ministarstva sigurnosti BiH i IOM-a

slučaju kada se radi o maloljetnoj žrtvi. Tom prilikom je izuzetno važna uloga postavljena skrbnika odnosno centra za socijalni rad u objašnjavanju važnosti tih dokumenata maloljetnoj žrtvi, te cjelokupna procesa repatrijacije. Također, u slučajevima maloljetne žrtve postavljeni skrbnik odnosno centar za socijalni rad ima obvezu suradnje s nadležnim osobljem IOM-a, radi kreiranja individualna plana repatrijacije koji uključuje organizaciju procesa putovanja i prateću dokumentaciju.

Individualni plan repatrijacije sadrži detaljni plan putovanja, asistencije u odlasku, tranzitu, i prijamu, pribavljanje putnih isprava, mišljenje liječnika o sposobnosti žrtve za povratak, te koordinaciju ostalih pojedinosti.

Plan se repatrijacije sastoji iz tri faze:

1. faza	2. faza	3. faza
Priprema	Čin povratka	Asistencija nakon povratka
Analiza trenutna zdravstvena stanja i potreba	Mišljenje i preporuka o najsigurnijem i dostojanstvenom načinu transporta	Preporuke nadležnim institucijama i organizacijama za nastavak procesa rehabilitacije i resocijalizacije (preporuke i socijalna prognoza)
Priprema žrtve za čin povratka	Mišljenje i preporuka o smještaju (s naglaskom na sigurnost, dostojanstvo žrtve)	
Ažurirani nalaz i mišljenje voditelja postupka/skrbnika staratelja		
Procjena sigurnosti povratka		

Kada se planira repatrijacija, veoma je važno postojanje socijalne anamneze sačinjene u zemlji gdje je žrtva vrbovana i iskorištavana, kao i anamneza koja se odnosi na sredinu iz koje žrtva potječe, odnosno centra za socijalni rad iz mjesta prebivališta žrtve, sigurnosna procjena povratka, kao i mišljenje i preporuka o najsigurnijem načinu transporta i smještaja žrtve. Individualni plan repatrijacije također sadrži detaljni plan putovanja, asistencije u odlasku, tranzitu, prijamu, pribavljanje putnih isprava, mišljenje liječnika o sposobnosti žrtve za povratak, te koordinaciju ostalih pojedinosti (Rizvo i sur. 2015.).

Tijekom cjelokupna procesa repatrijacije izuzetno je važno da postavljeni skrbnik informira žrtvu o provedbi svih planiranih aktivnosti, a u cilju održavanja osjećaja sigurnosti i povjerenja u procesu, i kao nužan preduvjet nastavku rehabilitacije i resocijalizacije nakon povratka u zemlju podrijetla.

Sve navedeno je u skladu s domaćim i međunarodnim zakonodavstvom i predstavlja minimum norma i načina postupanja u najboljem interesu žrtve trgovine ljudima, iakoma da su primjeri u praksi u suprotnosti sa svim navedenim. Događa se vrlo često da se informacije nakon obavljena postupka repatrijacije nadležne institucije, bilo da se radi o zemlji prihvata ili zemlji koja pokreće postupak repatrijacije, ne razmjenjuju. Rezultat takva vida nesuradnje i nerazmjenjene informacija rezultira ponovnim postupkom trgovine i iskorištavanja.

Intervencija VIII: Resocijalizacija

Aktivnosti koje se provode za BiH žrtve koje su repatriirane u BiH iz inozemstva, i za BiH žrtve koje su postale žrtvom trgovine ljudima u vlastitoj zemlji.

Te se aktivnosti provode nakon procesa rehabilitacije i repatrijacije.

Resocijalizacija podrazumijeva proces osnaživanja žrtava za dostojanstven povratak u društvenu sredinu nakon viktimizacije i njihovo osposobljavanje za dalji život i rad. U te svrhe se zajedno sa žrtvom, a ovisno o njezinim potrebama i željama, te realnih mogućnosti na terenu, sačinjava i provodi individualni plan resocijalizacije koji će žrtvi omogućiti trajni povratak u društvo i egzistenciju u njemu.

Prilikom pripremanja plana, izuzetno je važno da svi predstavnici nadležnih institucija u procesu pružanja pomoći žrtvi koji sudjeluju u izradi plana, do detalja razrade svaki dio plana, i predvide moguće prepreke u njegovoj realizaciji pri čemu u fokusu mora biti traumatsko iskustvo i psihološko stanje žrtve koje zahtijeva da svaka planirana aktivnost osigura potpuni oporavak žrtve i spremnost za uključenje u normalan život.

Kako bi se postigle spomenute okolnosti, žrtvi je neophodno osigurati osjećaje:

- sigurna okruženja (ukoliko se žrtvi ne može osigurati minimum sigurna okruženja u sredini povratka, realiziranje svih drugih planiranih aktivnosti bit će upitna)
- samopuzdanja (žrtva mora imati osjećaj da može samostalno donositi odluke i biti odgovorna za njih)
- pripadnosti i privrženosti okolini (žrtva treba osjećati sigurnost i brigu osoba iz neposredna okruženja, kako bi razvila pripadnost)
- samopoštivanje i dostojanstvo, osjećaji koji će biti pokretačka snaga u uspješnoj realizaciji svakoga planirana koraka u procesu resocijalizacije.

Ukoliko se radi o maloljetnoj žrtvi centar za socijalni rad u suradnji s nadležnim institucijama, donosi konačnu odluku o resocijalizaciji žrtve, koja ne mora uvijek ovisiti o okončanju sudskog postupka.

Plan resocijalizacije sadrži:

- plan radna angažmana ili zapošljavanja, uvjete, mogućnosti, itd.
- definiranu psiho-socijalnu podršku
- definiranu pravnu pomoć.

Plan reintegracije sadrži:

- procjenu fizičke sigurnosti žrtve (u suradnji s nadležnom agencijom za provedbu zakona ili regionalnim monitoring timom)
- procjenu i odabir sredine povratka (podrazumijeva podršku porodici/obitelji ili zaštitno zbrinjavanje u skladu s uzrastom žrtve)
- plan kontinuirane psiho-socijalne podrške
- plan ostvarivanja prava na obeštećenje.

Nadležne institucije u BiH poduzimaju razne aktivnosti na unaprjeđenju kapaciteta i znanja posebno u segmentima identifikacije, smještaja potencijalnih žrtava trgovine ljudima, kao i

na unaprjeđenju suradnje tijekom smještaja. Međutim, i dalje su pojedini dijelovi asistencije žrtvama trgovine ljudima neprepoznate (rehabilitacija, resocijalizacija i reintegracija) i u najvećem dijelu su aktivnosti koje se ne realiziraju. Razlog se najčešće nalazi u neriješenom pitanju nadležnosti, nedostatku zakonskih i podzakonskih dokumenata koji bi regulirali to područje, kao i načinu osiguranja financijskih sredstava za njih. Vrlo često pojedini NVO-i poduzimaju povremene i/ili pojedinačne aktivnosti u intervencijama, te je evidentna činjenica da se žrtve trgovine ljudima nakon završetka eventualna sudskoga postupka upućuju u građansku parnicu za pitanja obeštećenja. Evidentno je da nakon napuštanja sigurne kuće potencijalne i/ili identificirane žrtve trgovine ljudima nisu vidljive sustavu, te da se u pojedinačnim slučajevima, a što je vrlo rijetko, žrtve obrate centru za socijalni rad za potraživanje jednokratne financijske pomoći kao pripadnici socijalno ranjive (ugrožene) kategorije.

S obzirom na nove trendove u migracijskim tokovima i kretanjima posebna se pozornost mora posvetiti aktivnostima i postupanju nadležnih institucija tijekom otkrivanja, prepoznavanja i prijavljivanja slučajeva djece bez pratnje i/ili u pokretu.

*Postupanje nadležnih institucija tijekom otkrivanja i tijekom prvoga kontakta s djetetom*²⁸

U zakonodavstvu BiH, odnosno u zakonima o krivičnom postupku BiH, entiteta i Brčko Distrikta BiH, propisana je dužnost prijavljivanja krivičnoga djela. Ona se odnosi na sve situacije tijekom kojih ovlaštene službene osobe ili državni službenici u obavljanju svojih dužnosti saznaju da je počinjeno krivično djelo trgovine ljudima i/ili druga krivična djela propisana u krivičnim zakonima.

Službene i odgovorne osobe u svim tijelima vlasti, javnim poduzećima i ustanovama i drugim pravnim osobama dužne su prijaviti krivična djela o kojima su informirani ili za koja saznaju na koji drugi način. Zdravstveni radnici, nastavnici, odgojitelji, roditelji, skrbnici, usvojitelji i druge osobe, ovlaštene ili dužne pružati zaštitu i pomoć maloljetnim osobama, koje nadziru odgajanje maloljetnika, a koje doznaju ili ocijene da postoji sumnja da je maloljetna osoba žrtva seksualnoga, tjelesnoga ili nekoga drugog zlostavljanja, dužne su da o toj sumnji obavijeste ovlaštenu službenu osobu ili tužilaštvo.

S obzirom na navedeno potrebno je da nadležno tijelo koje je primio prijavu, prikupi osnovne informacije o situaciji u kojoj je dijete primijećeno, posebno predstavnici nadležnih agencija za provedbu zakona i centara/službi za socijalnu zaštitu/rad, te da informacije dostave nadležnom tužilaštvu na daljnje postupanje.

Posebno se prikupljaju podatci i informacije kojima se mogu izraziti u vidu izvještaja službene zabilješke, zapisnik o sljedećim specifičnim detaljima bitnim za prepoznavanje/određivanje statusa potencijalne žrtve:

---

²⁸ Smjernice za postupanje regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini, S. Rizvo, S. Hunčak, E. Mujanović, Ministarstvo sigurnosti BiH i IOM

- Mjesto (adresa) gdje se dijete nalazi ili je primijećeno
- Uzrast i stanje djeteta – tjelesni izgled (naročito vidljive ozljede ili oštećenja), emocionalno stanje (je li dijete uplašeno, revoltirano, ravnodušno, ljutito), ponašanje, opis odjeće, obuće i druge specifičnosti
- Okolnosti u kojima je dijete primijećeno i aktivnosti u koje je bilo uključeno, naročito postoje li pokazatelji da je dijete pod prismotrom ili je potencijalna žrtva bilo kojega vida iskorištavanja
- Je li dijete nađeno u nazočnosti druge djece i odraslih – svojstva, odnos s djetetom, aktivnosti i ponašanje tih osoba
- Druge okolnosti za koje službena osoba procijeni da mogu biti važne za procjenu daljnje postupanja.

Ukoliko je dijete zatečeno s odraslom osobom, službena osoba treba utvrditi identitet te osobe i s njom posebno obaviti razgovor kako bi, prije svega, provjerilo/utvrdilo sljedeće:

- Podatci o prebivalištu/boravištu
- Drugi podatci o pravnom statusu (državljanstvo, boravišna dozvola, nalazi li se osoba u policijskoj evidenciji, itd.)
- Odnos s djetetom (ili drugom uključenom djecom); jesu li odrasloj osobi ugroženi sigurnost i zdravlje.
- Postoje li pokazatelji da je odrasla osoba pod prismotrom ili žrtva krivičnoga djela ili prekršaja
- Ima li pokazatelja da ta osoba iskorištava djecu za obavljanje krivičnih djela ili prekršaja i dr.

Na osnovu razgovora s djetetom, opservacije općeg stanja djeteta i okruženja u kojem se nalazi, službena osoba na terenu procjenjuje:

- Radi li se o djetetu koje putuje samo ili s osobom koja nije u srodstvu s njim?
- Nalazi li se dijete u riziku po zdravlje i razvoj?
- Treba li djetetu medicinska pomoć?
- Treba li djetetu osigurati zaštitu?
- Ukazuju li okolnosti o krivičnom djelu ili prekršaju?
- Je li potrebno odmah obavijestiti centar za socijalni rad?
- Je li centar za socijalni rad prethodno postupao i imao saznanja o navedenom djetetu i obitelji?

Podatci koji se prikupljaju tijekom prvoga kontakta s djetetom bez pratnje i/ili u pokretu prikupljaju se i od drugih službenih osoba, stručnjaka, građana koji imaju saznanja i iz dokumentacije su sljedeći:

- Identifikacijski podatci
- Osobine i stanje djeteta
- Podatci o roditeljima ili drugim skrbnicima: s kim dijete živi, tko se brine o njemu, gdje su trenutačno roditelji/skrbnici
- Osobine roditelja/skrbnika
- Podatci o obitelji: struktura i funkcioniranje, prihodi, zaposlenost, stambena situacija, odnos sa zajednicom i resursi zajednice, posebno pokazatelji siromaštva, socijalne izolacije, diskriminacije i marginalizacije (ranija socijalna anamneza)

- Posebne okolnosti: okolnosti u kojima je dijete zapaženo, nazočnost i osobine druge djece koja se nalazi u okolini, uočljivo iskazivanje odgovornosti djeteta za drugu djecu ili odrasle, tko je djetetova osoba od povjerenja, aktualni i prethodni kontakt djeteta sa socijalnim službama i organizacijama civilna društva.

Prilikom prvobitne procjene sigurnosti i rizika kojima je dijete bez pratnje i/ili u pokretu potrebno je utvrditi sljedeće:

- Postoje li čimbenici koji trenutačno ugrožavaju sigurnost djeteta?
- Kojim je neposrednim rizicima dijete izloženo?
- Je li netko i tko odgovoran za dovođenje djeteta u opasnu situaciju, je li ta osoba/osobe nazočna ili u blizini?
- Koja intervencija može osigurati sigurnost djeteta?
- U kojem je smjeru potrebno voditi daljnju procjenu?

Sve navedene informacije i pokazatelji koje prikupljaju nadležne agencije za provedbu zakona i centara za socijalni rad i/ili druge ovlaštene službene osobe, državni službenici, zdravstveni radnici, nastavnici, odgojitelji i druge osobe, ovlaštene ili dužne pružiti zaštitu i pomoć maloljetnim osobama, a koje su tijekom obavljanja svojih dužnosti došli do saznanja i/ili informacije o počinjenju krivičnoga djela trgovine ljudima i druga krivična djela, trebaju poduzeti sve mjere i aktivnosti s ciljem postupanja u najboljem interesu djeteta i osiguranju potrebne zaštite.

Specifični koraci i postupanja s djecom bez pratnje i/ili u pokretu tijela formalne socijalne kontrole (policije, granične policije, službe za poslove sa strancima, centara za socijalni rad)

U postupak identificiranja i sustav pomoći i zaštite djece bez pratnje uključeni su, na partnerskim osnovama:

- Tijela državne uprave
- Organizacije civilnoga društva
- Strana diplomatsko-konzularna predstavništva

koja prikupljaju potrebna saznanja, podatke i informacije za uspješno postupanje prema djeci bez pratnje.

Sve se aktivnosti na području pomoći i zaštite djece bez pratnje mogu ostvariti samo zajedničkim i koordiniranim radom svih sudionika u sustavu pomoći i zaštite. Na samom početku potrebno je definirati osnovne termine koji će nam pomoći što preciznije razumijevanje procedura koje su naslonjene na načelu “najboljeg interesa svakoga djeteta”.

Dva će se osnovna termina: “dijete odvojeno od roditelja – strani državljanin” i “posebni skrbnik djeteta” u nastavku teksta zamijeniti terminima: *dijete bez pratnje* i *posebni skrbnik*.

Dijete bez pratnje je osoba mlađa od 18 godina koja nije državljanin BiH, i koja se nalazi izvan svoje zemlje podrijetla ili prebivališta bez pratnje zakonskoga zastupnika (roditelj ili skrbnika) ili druge osobe kojoj je zakonski zastupnik povjerio dijete na pravno dopušten način, a u BiH boravi nezakonito ili kao tražitelj azila.

Posebni skrbnik je osoba koju imenuje centar za socijalni rad radi zaštite pojedinih osobnih i imovinskih prava djeteta bez pratnje. U skladu s tim načelom, nadležno entitetsko (RS) ili kantonalno ministarstvo utvrđuje „popis posebnih skrbnika“ u vidu popisa educiranih osoba koje mogu biti imenovane za posebna skrbnika djetetu bez pratnje.

Zbog specifičnosti problematike, ali i sve izraženijim migracijskim tokovima u BiH, bilo bi preporučljivo imenovati i „dežurnu osobu“, stručnoga radnika centra za socijalni rad, kojoj se policijski službenici mogu obratiti izvan radnoga vremena centra kako bi se osiguralo policijsko postupanje i zbrinjavanje djece bez pratnje.

Ako policijski službenik (granična ili lokalna policija) zatekne dijete bez pratnje, odmah treba telefonski pozvati nadležnoga stručnog radnika Centra za socijalni rad koji je obvezan žurno se odazvati pozivu i biti nazočan postupanju policije i postupanju službe za poslove sa strancima.

Centar za socijalni rad je obvezan redovito i pravodobno nadležnoj policijskoj upravi dostavljati podatke o “dežurnim osobama”, odnosno podatke o zaduženoj osobi u centru za socijalni rad u kojem dežurstvo (iz različitih razloga) nije određeno, kojoj se policijski službenici mogu obratiti izvan radna vremena centra kako bi se osiguralo policijsko postupanje i zbrinjavanje djece bez pratnje.

Stručni radnici centra za socijalni rad obratit će se za savjet i eventualnu asistenciju policijskim službenicima u situacijama kada procjenjuju da im je potrebna zaštita i pomoć u postupcima poduzimanja mjera u interesu djeteta bez pratnje.

Prije smještaja djeteta bez pratnje u dom socijalne zaštite, posebni skrbnik ili stručni radnik centra za socijalni rad, uz asistenciju policijskoga službenika ili službe za poslove sa strancima, odvest će dijete na obvezni (inicijalni) zdravstveni pregled u pedijatrijsku ordinaciju ili ordinaciju opće/obiteljske medicine.

Pregled obuhvaća i obvezan pregled cijeloga tijela radi utvrđivanja eventualnih ozljeda koje, ako su utvrđene, moraju biti evidentirane u istoriju bolesti. Osim zdravstvena statusa u istoriji bolesti obvezno se upisuje:

- Datum i vrijeme pregleda
- Evidencija ozljeda ukoliko postoje (detaljan opis, prikaz na crtežu tijela)
- Podatke o postojanju kroničnih bolesti ili specifičnih stanja koja mogu utjecati na pregled i posljedice
- Anamnestički podatci o štetnim navikama: pušenje, alkohol, opijati
- Podatci o vakcinaciji, zaraznim bolestima, spolno prenosivim bolestima
- Anamnestički podatci o porodici/obitelji ako je moguće
- Prepisivanje recepta i/ili davanje postkoitalne kontracepcije, kao i antibiotika širokoga spektra

- Preporuka (uputnica) za dalje preglede u specijalističkim ili bolničkim zdravstvenim ustanovama.

Dijete bez pratnje možemo smjestiti u:

- Domove za odgoj djece i mladih ili druge ustanove socijalne zaštite prema mjesnoj nadležnosti
- Drugi odgovarajući alternativni smještaj.

Dijete bez pratnje može biti smješteno u prihvatni centar u slučajevima propisanim zakonom o strancima, ako je stručni radnik centra za socijalni rad procijenio da je to u najboljem interesu djeteta i da su uvjeti smještaja primjereni djetetovoj dobi. Dijete bez pratnje obično se smješta u najbliži dom iz nadležnosti socijalne zaštite, u skladu sa zakonima o socijalnoj zaštiti na različitim razinama vlasti u BiH (vodeći računa o najboljem interesu djeteta). Kod toga smještaja, posebno je važno voditi računa da se dijete do 14 godina smješta u dom za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, dok je poželjno da se dijete iznad 14 godina smjesti u odgovarajući dom/ustanovu za odgoj djece i mladih.

Policijski službenik (GP ili lokalna policija) je obavezan žurno obavijestiti službu za poslove sa strancima ili (u slučaju žurnosti i najboljega interesa djeteta) izravno kontaktirati nadležni (općinski) centar za socijalni rad.

Služba za poslove sa strancima informira nadležni centar za socijalni rad da je zatečeno dijete bez pratnje.

Služba za poslove sa strancima osigurava prevoditelja u dijelu postupka iz svoje nadležnosti.

Služba provodi mjere i radnje iz svoje nadležnosti u skladu s važećim propisima, uz obveznu nazočnost stručnoga radnika centra za socijalni rad ili posebna skrbnika s "liste skrbnika".

Služba za poslove sa strancima mora asistirati prilikom smještaja djeteta bez pratnje.

Obveze i prava posebnih skrbnika i drugih stručnih radnika u sustavu socijalne zaštite

Posebni skrbnik je obavezan:

- Uspostaviti kontakt s djetetom bez pratnje, informirati dijete o svim činjenicama i okolnostima na način primjeren dobi, zrelosti i razumijevanju djeteta (osobito o pravima, uslugama i mogućnostima koje mu stoje na raspolaganju), te osigurati djetetu pravo na izražavanje mišljenja i želja
- Voditi brigu o tome da se sve odluke donose u najboljem interesu djeteta bez pratnje, da dijete bez pratnje ima odgovarajuću zaštitu, smještaj, prehranu, odjeću i obuču te zdravstvenu zaštitu u skladu s propisima o zdravstvenoj zaštiti stranaca
- Pomoći djetetu bez pratnje u ostvarivanju kontakta s organizacijama civilnoga društva koje provode aktivnosti usmjerene na podršku strancima
- Zastupati dijete bez pratnje u upravnim i sudskim postupcima
- U dogovoru s nadležnim centrom za socijalni rad poduzeti potrebne mjere radi osiguranja

- sredstava za osnovne životne potrebe djeteta bez pratnje (jednokratna novčana pomoć)
- Pratiti dijete bez pratnje kada se vraća svojim roditeljima ili nadležnoj službi socijalne zaštite u zemlji podrijetla ili zemlji u koju se vraća.
- Centru za socijalni rad podnositi redovne mjesečne pisane izvještaje o poduzetim aktivnostima

Obveze centra za socijalni rad:

- Pratiti uvjete smještaja i ostvarivanje brige o djetetu redovnim kontaktom i obilaskom domova, u skladu s propisima u sustavu socijalne zaštite u BiH
- Osigurati sredstva za osnovne životne potrebe djeteta bez pratnje
- Pratiti rad posebnih skrbnika kroz njihova redovita pisana izvješća i pružanje podrške djetetu.

Stručni radnici doma obvezni su o svim promjenama vezanim uz dijete bez pratnje odmah informirati posebna skrbnika, voditi odgovarajuće evidencije i dokumentaciju, te nadležnom centru za socijalni rad i nadležnoj policijskoj upravi dostaviti izvještaj o njegovu boravku u domu, otpustu ili napuštanju doma na drugi način.

Indikatori uspjeha asistencije žrtvama trgovine ljudima

Plan asistencije mora imati jasno definirane ciljeve, aktivnosti, ključna područja promjene i ključna pitanja radi njihove što učinkovitije provedbe. Također je neophodno definirati indikatore promjene, kao i sredstva za prikupljanje podataka, odnosno izvore informacija.

Indikatori su kvantitativne i kvalitativne odrednice koje pružaju jednostavnu i pouzdanu osnovu za procjenu postignuća, promjena ili performansi. Oni su sredstvo za analiziranje i praćenje karakteristika rada, usluga i procesa, kao i njihovu primjenu. Pored toga, oni se mogu koristiti za mjerenje, praćenje, evaluaciju i poboljšanje učinka.

S obzirom na to da je svaki individualni plan personaliziran i prilagođen pojedinoj žrtvi, tako bi i indikatori uspjeha trebali biti personalizirani. Npr. kad u planu za žrtvu, koja ima problema u kontroliranju emocija i reakciji na stresne situacije, imamo predviđene aktivnosti usmjerene k reintegraciji, one mogu biti realizirane kroz skupni rad, individualna savjetovanja, slobodne aktivnosti ili terapijske aktivnosti s obitelji.

U tom slučaju ključna područja promjene i ključna pitanja mogu se odnositi na polje socijalno prihvatljiva ponašanja, odnosno razvoju i usvajanju uspješnih modela komunikacije, poboljšanom rješavanju problema i poboljšanom samopoštovanju.

U tom slučaju, indikatori koji se prate mogu biti redovitost dolazaka i kvaliteta sudjelovanja u strukturiranim i nestrukturiranim aktivnostima (kvaliteta sudjelovanja na slobodnim aktivnostima), promjena u broju incidenata koji su u okviru kontrole žrtve, samopuzdanje u izražavanju vlastitih stavova (preuzimanje inicijativa, osjećanje samopoštovanja na početku primjene plana i nakon određena razdoblja). Sredstva prikupljanja informacija i izvori podataka mogu biti: lista dolazaka (mjesečni izvještaji, dnevna zapažanja, zapisnici itd.), formular za individualno praćenje, individualni monitoring i sl. (Rizvo i sur. 2015.)

Cilj	Ključna područja promjene i ključna pitanja	Potrebne informacije / Indikatori	Sredstva prikupljanja i izvori podataka
Sveukupni cilj			
CILJ 1			
1.1. Aktivnosti usmjerene k reintegraciji	1. Socijalno prihvatljivije ponašanje		
▪ Skupni rad ▪ Slobodne aktivnosti ▪ Individualna savjetovanja	A Uspješniji modeli komunikacije	A Redovitost dolazaka i kvaliteta sudjelovanja u strukturiranim i nestrukturiranim aktivnostima u otvorenom programu ▪ Kvaliteta sudjelovanja na slobodnim aktivnostima ▪ Broj, vrsta i prihvaćanje izrečenih sankcija.	A Lista dolazaka, mjesečni izvještaji, dnevna zapažanja, zapisnici, itd.
▪ Porodična/ obiteljska terapija	B Poboljšano rješavanje problema	B Promjena u broju incidenata koji su u okviru kontrole žrtve	B Obrazac za individualno praćenje i individualno planiranje (tromjesečno)
	C Poboljšano samopoštovanje	C Samopuzdanje u izražavanju vlastitih stavova • preuzimanje inicijativa • Osjećanje samopoštovanja na početku primjene plana i nakon određena razdoblja	C Individualni monitoring s postavljanjem individualnih ciljeva žrtve

Monitoring procesa i ishoda (re)integracije

Nadležne institucije i ovlaštene organizacije koje sačinjavaju referalni mehanizam (regionalne monitoring timove) dužni su razmjenjivati sve raspoložive informacije o identificiranim i/ili potencijalnim žrtvama i svjedocima žrtvama radi pružanja pomoći i zaštite, prikupljanja statističkih podataka, izrade odgovarajućih izvještaja i informacija i drugih potreba od važnosti za rješavanje slučajeva trgovine ljudima.

Razmjena informacija čini osnovu za razvijanje funkcionalnih veza između uključenih institucija, a sve u cilju izrade i provedbe odgovarajućih programa zaštite i upućivanja žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima²⁹.

S obzirom na to da su u sastav RMT-a uključene institucije i organizacije koje mogu imati saznanje ili osnovu sumnje o potencijalnim žrtvama ili svjedocima žrtava trgovine ljudima ili su one već identificirane, ovisno od situacije razmjenjuju se informacije i iskustva o načinu vođenja takvih slučajeva. Te se informacije razmjenjuju isključivo u cilju izrade programa zaštite i upućivanja žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima (ovdje se ne govori o operativnim aktivnostima koje su u nadležnosti tužilaštava i policije).

Osnovni cilj koji se postiže uspostavom RMT-a sadržan je u razvijanju sustava funkcionalnih veza između nadležnih institucija i osbnih veza pojedinaca uključenih u regionalni tim. Funkcionalne veze između nadležnih institucija ogledaju se u definiranju standardnih procedura, vrsti i sadržaju informacija koje se razmjenjuju, te načinu kako se te aktivnosti realiziraju.

---

²⁹ Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 66/07), članak 5. (Pravila razmjene)

Zaključak

Tijekom otkrivanja slučajeva trgovine ljudima, posebno djecom, vrlo je važno žrtvi osigurati smještaj, sigurnost i podršku, raditi sa žrtvom u smislu odgovarajućih terapija i priprema za nastavak postupka i reintegracije u normalne društvene tokove. Jako je važno imati na umu da su krivičnopravnim obuhvatom prisilnih brakova kao oblika trgovine ljudima stvorene pretpostavke za puni angažman službi i organizacija koje pružaju pomoć i podršku žrtvama oblika trgovine ljudima.

Potrebno je kontinuirano unaprijeđivati svijest i znanje o tom fenomenu, jer time on predstavlja dobar uvod za trgovinu ljudima ili različite oblike eksploatacije. U tom smislu, posebna pozornost treba biti posvećena identificiranju i pružanju podrške svoj djeci pogođenoj migracijama (djeci migrantima, azilantima, interno raseljenim, nomadima, povratnicima iz procesa readmisije, djeci žrtvama trgovine i slično), kao posebno ranjivoj skupini.

Ipak, trgovina ljudima u BiH očigledno nije iskorjenjena, nego je samo mijenjala metode izvršenja. Od 2004. godine trgovina se ljudima povlači u pomno prikrivenu aktivnost. *Seksualno iskorištavanje* odvija se u motelima, privatnim kućama i apartmanima, žrtve se odvođe u inozemstvo u iste svrhe, ili su žrtve prisiljene na rad ili neke druge oblike eksploatacije. U pogledu *radnoga iskorištavanja*, jedan je od novih oblika svakako iskorištavanje državljana BiH, muškaraca, na gradilištima u inozemstvu. Najprisutniji i najvidljiviji problem je *prosjačenje*, što je izravna posljedica složene ekonomske i socijalne situacije u zemlji te isključenosti pojedinih skupina stanovništva. Organizirano i prisilno prosjačenje djece je kompleksan obrazac ponašanja koji drži djecu, žrtve trgovine ljudima, u krugovima eksploatacije, prisiljene da prose za račun svojih obitelji/porodica ili kriminalnih skupina. Neki referentni i službeni izvještaji upućuju na opseg i moguće načine njegova tretiranja. (Ombudsman za ljudska prava, 2010). U prošlosti problem djece koja živi i prosjače na ulici nije bio prepoznavan kao trgovina ljudima. Zbog toga je bilo kakva ozbiljna intervencija nadležnih vlasti i službi nedostajala iako su se mogli primjetiti povremeni izvještaji, članci i komentari o djeci i njihovu cjelodnevnu radu na ulici.

Izvještaji Ministarstva sigurnosti BiH i Državnoga koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima za 2013. – 2017., analizirani u ovom istraživanju, ukazuju da nije utvrđeno prisustvo indikatora da je organizirani kriminal prevalentan oblik trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u BiH. U vezi s tim raspoložive informacije ukazuju da su pojedinci najčešći počinitelji krivičnih djela povezanih s trgovinom ljudima u svrhu radne eksploatacije, a da je osnovni cilj takvih aktivnosti stjecanje financijske dobiti za trgovce. Takvi slučajevi obično

uključuju državljane BiH, ali povremeno i pojedince iz zemalja regije. Sudska praksa procesuiranja krivičnih djela trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije je veoma skromna, s neznačajnim brojem slučajeva, uglavnom zbog pitanja kvalifikacije djela i sivih zona, prisutnih u tim slučajevima i koje se uzimaju u obzir pri odlučivanju radi li se o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije ili o jednostavno lošim uvjetima rada i potplaćenom radu, što na kraju bude neki od prekršaja iz rodno-pravna područja.

Najvažnija svojstva ranije registriranih slučajeva bila su: upotreba ranjivosti žrtve i njezine zdravstvene situacije, boravak s turističkom vizom i ilegalan rad tijekom takva boravka, manja plaća nego što je to prvenstveno bilo dogovoreno, obustavljanje plaćanja, dugo radno vrijeme, ograničavanje slobode kretanja, odsustvo adekvatne medicinske zaštite i pomoći nakon moguće nesreća na radu, uključenost privatnih agencija za posredovanje u zapošljavanju, oduzimanje putnih dokumenata, ilegalan boravak u inozemstvu, zaduženost kao metod kontrole, korištenje kamate kojom se povećava dug, kažnjavanje za kršenje pravila pa čak i kažnjavanje za ponašanja nakon radnoga vremena, naplaćivanje nerealno uvećanih troškova za smještaj, ishranu, prijevoz i slično. Vrlo je indikativna činjenica da mnoge žrtve takva vida trgovine ljudima, uprkos veoma teškoj poziciji, radije ostaju u njihovim situacijama nego se vraćaju kući praznih ruku. Od onih koji se vrate kući, mnogi su očajni i nastoje ponovno otići u inozemstvo i potražiti posao.

Aktivnosti na suprostavljanju trgovini ljudima u zemlji, uključujući rad policije usmjerene prema tom problemu, istraživanja, optuživanja i suđenja, zajedno s pravnom reformom, donijele su nekoliko promjena u obrascima trgovine ljudima, ali još uvijek ostaje dosta toga za uraditi. Istodobno rezultati raznih objavljivanih istraživanja, analiza, statističkih podataka, kao i izještaja o stanju i trendu trgovine ljudima u BiH, ukazuju na činjenice do kojih se došlo tijekom obavljanja istraživanja o referalnom mehanizmu za asistenciju i pomoć žrtvama trgovine ljudima.

Obavljajući aktivnosti vezane za ovo istraživanje najveći broj predstavnika nadležnih institucija je ukazivao na korisnost i potrebu zajedničkoga djelovanja predstavnika u referalnom mehanizmu, iako je stalna potreba za unaprjeđenjem svih aktivnosti koji se odnose na asistenciju i zaštitu žrtava trgovine ljudima. Stalne potrebe unaprjeđenja odnose se na unaprjeđenja znanja i kapaciteta koji su dio referalna sustava, ali se konkretnije preporuke i potrebe ogledaju u informiranosti i educiranosti službenika u javnim institucijama. Navedeno se odražava na kvalitetu, učinkovitost i realnost provedbe procedura koje su u najboljem interesu žrtve, s obzirom na to da profesionalci kojima nedostaje znanje iz toga područja ne mogu adekvatno biti uključeni u asistenciju žrtvama, niti pružiti kvalitetne usluge, a niti utjecati na sprječavanje toga problema.

Najveći problem, koji je istodobno i izazov za kvalitetnije djelovanje predstavlja kompleksan administrativno-politički sustav i nedovoljni materijalni resursi koje država ne osigurava za rješavanje toga problema, iako za to postoje kapaciteti i uvjeti.

U pripremi ove analize korišteni su podatci, nalazi, preporuke i izvještaji nadležnih institucija, relevantnih nevladinih organizacija, a koji se odnose na prevenciju, zaštitu i asistenciju žrtava trgovine ljudima, posebno djece žrtava trgovine ljudima. Analizirajući akcijske planove za borbu protiv trgovine ljudima, izvještaje o stanju i trendu trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini, niz smjernica i uputstava za postupanje s potencijalnim i/ili identificiranim žrtvama trgovine ljudima, koji su pripremani i koordinirani u skladu sa nadležnostima Ministarstva sigurnosti BiH i Državnoga koordinatora, evidentiran je niz prednosti i nedostataka referalnoga mehanizma za postupanje sa žrtvama. Evidentno je da nadležne institucije i ovlaštene/relevantne organizacije postupaju u najboljem interesu žrtava trgovine ljudima, posebice djece žrtava, te da ulažu maksimalne napore za osiguranje adekvatna smještaja i svih potrebnih aktivnosti (intervencije) tijekom smještaja, što predstavlja pozitivna iskustva suradnje. Međutim, mnogi izvještaji i analize ukazuju na to da se za žrtve trgovine ljudima, bilo da se radi o potencijalnim i/ili identificiranim, mora osigurati dugotrajnije praćenje i asistencija tijekom intervencija koje se odnose na rehabilitaciju, resocijalizaciju i reintegraciju.

Jedan od rezultata ovoga istraživanja ogleda se u osiguranju finansijskih sredstava za adekvatnu asistenciju žrtvama trgovine ljudima, jer je praksa u proteklom razdoblju pokazala da najveći broj asistiranih potencijalnih i/ili identificiranih žrtava trgovine ljudima po napuštanju smještajnih kapaciteta nisu „vidljive“ sustavu. Nevidljive su upravo posebno u dijelu neadekvatna postupanja predstavnika izvršne i zakonodavne vlasti, s obzirom na to da ni nakon toliko godina rada, upućenih inicijativa i prijedloga za unaprjeđenje zakonodavna okvira, nije rezultiralo donošenjem zakonskih rješenja za unaprjeđenje stanja i pomoći žrtvama trgovine ljudima.

Preporuke

Bosna i Hercegovina je u proteklom razdoblju postala zemlja podrijetla za žrtve, žene i djevojčice, ali također i muškarce i dječake, koji su regrutirani u svrhu seksualne, radne eksploatacije, prosjačenja te drugih pojava oblika trgovine ljudima, ali je istodobno i zemlja tranzita i destinacije. Pored nastojanja nadležnih institucija i unapređenja aktivnosti koje se realiziraju, suočeni smo s povećanjem domaćih žrtava trgovine ljudima u svrhu seksualne i radne eksploatacije, kao i sve češćim iskorištavanjem djece u svrhu prosjačenja i nekih novih pojava oblika.

Kako bi se unaprijedio multidisciplinarni pristup nadležnih institucija i organizacija u identificiranju i pružanju pomoći žrtvama trgovine, posebno djeci, potrebno je iznaći sve potrebne resurse za podizanje svijesti o toj problematici. Ne postoji idealan sustav prevencije trgovine ljudima, s obzirom na to da veoma brzo mijenja oblik i modul trgovine ljudima, i u Bosni i Hercegovini kao i globalno. Brzina je djelovanja i reagiranja nadležnih razina vlasti u BiH i suradnje s nevladinim sektorom stalni izazov. Unaprijeđenje je sustava moguće ako se uspostavi djelotvoran sustav prevencije trgovine ljudima. Perspektivu multidisciplinarna i institucionalna djelovanja je moguće unaprijediti realiziranjem aktivnosti koje preporučuju međunarodni izvještaji kao i izvještaji s terena.

Nevladin sektor i civilno društvo u cjelini je vrlo važan sudionik u svim koracima procesa djelovanja na prevenciji i spječavanju trgovine ljudima. Caritas Bosne i Hercegovine ima svoje mjesto u tome procesu, provodeći preventivne aktivnosti, pomažući u resocijalizaciji, zagovarajući prava žrtava, a osim umrežavanja ekonomsko osnaživanje je vrlo bitan dio u cjelovitom procesu. Ovim se istraživanjem dokazalo da je Caritas Bosne i Hercegovine doprinjeo u borbi protiv trgovine ljudima, i kroz provedene aktivnosti u BiH, kao i kroz djelovanje u mreži u BiH i inozemstvu. Snaga mreže međunarodnoga Caritasa omogućava brže kruženje informacija, veću povezanost svih Caritasovih članica te bolju zaštitu osoba izloženih tom zločinu.

Preporuke proizašle iz ovog istraživanja su:

- Caritas se treba nastaviti baviti programima prevencije, zagovaranja, resocijalizacije, osnaživanja i umrežavanja. Nova područja rada mogu se otvarati ukoliko se pokaže interes Caritasa ili potreba u Ministarstvu sigurnosti BiH, Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima.
- Caritas sukladno postojećem Memorandumu o suradnji s Uredom državnoga koordinatora za sprječavanje trgovine ljudima i ilegalne migracije treba nastaviti

dobru praksu razmjene informacija, zajedničke provedbe aktivnosti i planiranja. Preporuča se ažurirati memorandum o suradnji za sljedeće razdoblje.

- Caritas treba nastaviti djelovanje u referealnom mehanizmu kao aktivni član regionalnih monitoring timova jer svojim djelovanjem doprinosi boljem razumijevanju i sagledavanju procedura i obogaćuje ih savjetima.
- Preventivne aktivnosti koje provodi Caritas u široj zajednici, senzibiliziranje, rad s djecom i mladima, rad s nastavnicima, vjeroučiteljima, rad u župnim zajednicama doprinose širenju informacija o problemu trgovine ljudima i o mogućnostima zaštite pojedinca i zajednice.
- Zagovaranje za kvalitetnije zakone, za prava obespravljenih je vrlo važna uloga koji Caritas može provoditi. Na taj se način korektivno djeluje prema institucijama države, entiteta, kantona/županija koji imaju nadležnost za te aktivnosti.
- Primjenjujući sva relevantna načela zaštite i etički kodeks Caritas treba i dalje nastaviti u posredovanju za žrtve koje su u fazi repartijacije, rehabilitacije i resocijalizacije sukladno svojim mogućnostima i kapacitetima.
- Važna uloga Caritasa može biti u umrežavanju, razmjeni iskustava, educiranju, planiranju i inovativnom pristupu prema problemu trgovine ljudima i posebno trgovine djecom u Bosni i Hercegovini sa svim relevantnim sudionicima. Važan je dio tih aktivnosti provedba kampanja ali i istraživanja.
- Putem regionalne, europske i međunarodne mreže Caritas može doprinjeti promociji važnih procesa u BiH u tom području.
- Mrežom svojih uposlenika i volontera Caritas može proširiti informacije o problemu trgovine ljudima, kako bi u sljedećem razdoblju sve osobe bile educirane za prepoznavanje potencijalnih žrtava trgovine ljudima, posebno one osobe koje rade na programima u savjetovalištim, prijavnim uredima, socijalnim službama, migrantskim centrima i slično.